

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Харківська обласна станція юних туристів

МАТЕРІАЛИ

МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО – ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ
СТУДЕНТІВ, АСПРАНТІВ ТА МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ

РЕГІОН - 2007:

суспільно-географічні аспекти

(18 – 19 квітня 2007 року, м. Харків)

Харків 2007

Матеріали міжнародної науково–практичної конференції студентів, аспірантів та молодих науковців «Регіон - 2007: суспільно-географічні аспекти» (18 – 19 квітня 2007 року, м. Харків). / Гол. ред. колегії К.А. Немець. // РВВ Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, Харків, 2007. – 151 с.

Материалы международной научно-практической конференции студентов, аспирантов и молодых ученых «Регион – 2007: общественно-географические аспекты» (18 – 19 апреля 2007 года, г. Харьков). / Гл. ред. коллегии К.А. Немец. // ИРО Харьковского национального университета имени В.Н. Каразина, Харьков, 2007. – 151 с.

Збірник містить доповіді міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих науковців «Регіон - 2007: суспільно-географічні аспекти».

Редакційна колегія: К.А. Немець, д. геогр. н., проф. (голова редакційної колегії), Л.М. Немець; д. геогр. н., проф., В.І. Редін, к. геогр. н., доц., В.А. Редіна, к. пед. н., доц., М.Ю. Височин, ст. викл., Р.В. Жуванова, ст. викл., Ю.Ю. Заволока, аспірантка.

Адреса редакційної колегії: Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, пл. Свободи, 4, Харків, 61077, к. 3-62, тел. 707-52-74, e-mail: konfregion@yandex.ru

Друкується за рішенням вченої ради геолого-географічного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (протокол № 7 від 23.03.2007 р.).

ISBN 966-623-413-0

© Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, 2007

ПЛЕНАРНІ ДОПОВІДІ

УДК 323.1:372.48 (477)

ЕТНІЧНА СТРУКТУРА РОЗСЕЛЕННЯ ЛЮДНОСТІ ГАЛИЧИНИ ВІД ОСТАННЬОЇ ЧВЕРТІ XVIII ст. ДО 1939 р.

Гищук Р.М.

Чернівецький торговельно-економічний інститут КНТЕУ

На сьогодні такий напрям ретроспективно-географічної науки як ретроспективна географія населення, складовою якої є ретроспективна етногеографія, не достатньо розроблений. Серед завдань ретроспективної етногеографічної науки важливе місце займають дослідження змін чисельності і розселення народів, що спрямовані на з'ясування специфіки часово-просторової організації етносів і аналізу причин таких змін за якомога довший відтинок часу.

Галичина як історико-географічний край України (у складі Івано-Франківської, Львівської та Тернопільської обл. без Кременецького, Лановецького і Шумського районів) належить до найцікавіших із національного погляду країв України, а до 1939 року і територій в Європі. Саме до і після воз'єднання єдиної української нації вона залишається самобутньою територією за мовою, культурою, етнорегіональною ментальністю, тощо. Етнічна ж структура розселення населення багато в чому визначила особливості суспільного розвитку продуктивних сил краю.

Етнографічну характеристику Галичини за різні часові відтинки в тих межах, що окреслені нами, аналізували вчені австро-польського періоду Й. Бузек, М. Мірковіч, С. Павловський, К. Черніг, Й. Шпетт, А. Фікер, неабияке значення мають праці вчених радянської доби з галузі теорії етносу, етнічної географії, картографії і статистики М. Берзіної, С. Брука, Н. Кабузан, С. Качараби, В. Козлова, С. Копчака, В. Кубійовича, П. Кушніра, С. Макарчука, П. Пучкова, В. Огоновського, а також праці науковців пострадянського періоду: Ф. Заставного, Р. Лозинського, О. Субтельного, І. Фуртака.

В результаті тривалих і складних переважно асиміляційних і міграційних процесів у Галичині змінювався баланс розселення українців та інших етнічних груп по її території. Наприкінці XVIII ст. в Галичині відносна частка українців складала 78,6% мешканців (1650,6 тис. осіб) і вони утворювали абсолютну більшість у всіх її округах, за винятком Львівського [3, С. 85]. Тут варто відзначити, що, починаючи вже з останньої чверті XVIII ст., їхня питома вага у загальній людності краю неухильно зменшувалася. Так, якщо у 1774 р. за даними А. Перковського українці становили 75,5% [10], а за матеріалами Віденського архіву міністерства внутрішніх справ і юстиції 1785 р. – 72% (поляки – 19%, євреї – 9%), то на початку другої половини XIX ст. частка українців знизилася до

68,5% [4, С. 17]. Кількісна перевага українців на початку XIX ст. простежувалася і у їхньому розселенні в абсолютній більшості округів Галичини. Так, у 1800 р. в деяких прикарпатських округах частка українців наближалася до 90% від загалу населення. Наприклад, у Коломийському окрузі їх було 89,4%, Стрийському – 88,1%, Станіславівському – 84,5%. Натомість, у Львівському окрузі вони вже тоді становили тільки 49%, Тернопільському – 64,7%. За 1800-1857 рр. відносна величина українців майже по всіх округах знизилася на 5-10%, а в деяких і більше [8, С. 125]. Слід зазначити, що однією з найістотніших демографічних особливостей цього часу було швидке збільшення кількості сільського населення регіону, яке було, головню, українським. За обчисленнями С. Копчака впродовж 1750-1800 рр. кількість населення Галичини зросла від 1640,3 до 2187,0 тис. осіб або ж на 33%. У першій половині XIX ст. показники приросту населення були ще вищими, порівняно з попереднім півстоліттям [6]. За обчисленнями В. Огоновського, в 1807-1850 рр. кількість населення краю збільшилася з 2199,3 до 2981,3 тис. осіб або ж на 35,6% [9]. Загалом, від середини XVIII ст. за 100 років загальний приріст населення краю становив понад 80%.

За 1857-1910 рр. частка українців і надалі зменшувалася: з 68,5 у 1857 р. до 61,8% у 1910 р., хоча їхня абсолютна величина збільшилася з 2074 до 3297 тис. осіб, або на 59%. В 1910 р. українці й надалі зберігали абсолютну кількісну перевагу по всіх округах, за винятком того ж Львівського [4, с.17].

Динаміка питомої ваги українців у міських поселеннях за їхньою людністю мала певні територіальні відмінності. У великих містах протягом вказаного періоду частка українців збільшилася лише у Тернополі, Станіславові та Коломійі. Найчисельнішою етнічною групою українці були й у 23 малих і середніх містах (Галич, Делятин, Печеніжин, Снятин, Тисмениця, Яворів, Судова Вишня, тощо). Натомість, у Стрию і Дрогобичі, внаслідок їхнього доволі швидкого промислового розвитку, частка українців знизилася.

Із переписів населення, що проводилися в Австро-Угорщині в II половині XIX ст. і майже до першої світової війни відомо, що в перше десятиліття XX ст. євреї, становлячи в Австрії приблизно 4,7% населення або 1224896 осіб, в Галичині склали 11,1%, або 811371 осіб. Тобто в регіоні мешкала абсолютна більшість (66,3%) єврейської народності Австро-Угорщини, котра населяла в переважній більшості міста. Зокрема, 1849 р., за відомостями Р. Лозинського, котрий посилався на Г. Ступницького, євреї становили половину населення Тернополя і Станіславова, а в Бродах, другому на той час за кількістю жителів місті Галичини, їх було понад 19 тис. із 28 тис. усього населення, тобто майже 70%. За матеріалами австрійського перепису 1869 р. у містах східних повітів питома вага євреїв сягала 60-80%: у Бродах – 81, Заліщиках – 76, Бучачі – 72, Чорткові – 69, Борщеві – 66. У 1880 р. євреї становили 44,3% населення 98 українських міст Галичини, де вони були найчисельнішою

етнічною групою 2/3 усіх міст. [8, С. 126, 141]. Виходячи з результатів перепису населення 1900 р., історик І. Трайнін засвідчив, що “у 10 містах Галичини євреї утворювали абсолютну більшість населення, в 12 містах - приблизно 1/3 населення, а в 11 містах більше чверті населення” [11, С. 131-132]. Вже за переписом 1910 р. євреї утворювали більшість у 25 міських поселеннях, 1/3 населення – в 46 та 1/4 - 17 [12, С. 116]. Отже, від 1857 р. кількість єврейського населення зростає з 620896 осіб до 1224896. Причину цього росту можна вбачати в переселенні до Галичини євреїв із Російської імперії, яке стало значним у 60-х рр. ХІХ століття.

Поляків у період 1800-1857 рр. могло проживати на території краю близько 19,6% (1336,4 тис. осіб), від 1857 до 1910 рр. – вже близько 25%. Як і євреї, вони були в основному на цьому відтинку часу розселені по містах. Загалом на 1857 р. людність Галичини складала 4222 тис. осіб, в 1910 році – 5334 тис. осіб. Отже, чисельність поляків на галицьких землях за цей час могла скласти від 592,2 тис. осіб до 468,7 тис. осіб у відповідні роки. Кількість міст Галичини, в яких поляки становили абсолютну більшість населення, зростає з п'яти у 1880 р. до семи у 1910 р, а їх частка збільшилася у 88 зі 102 міських поселень: у Бориславі з 37,2 до 39,8%, Тустановичах із 20,3 до 63,8%, Дрогобичі з 23,5 до 34,3%, Стрию з 23,0 до 33,8% [8, С. 144].

За міжвоєнний період, у висліді офіційної статистики, частка українців кардинальніше змінилася на користь поляків. Найбільші анклавні поляків залишилися на переданих у 1923 р. Польщі теренах Підляшшя, Холмщини, Галичини й Волині. Тут вони набули статусу титульної нації, а українці механічно стали меншиною [5, С. 82]. Тому, за міжвоєнний період до 1931 р. на землях Галичини відбулося зменшення як відносної (з 61,8% до 58,8%), так і абсолютної (з 3297 до 3258 тис. осіб) чисельності українців. Найзначніші територіальні групи поляків утворилися на переданих Польщі землях Львівського округу (частка українців тут знизилася до 32,3%), а також у Перемишльському і Тернопільському округах (48,9% і 48,7%, відповідно). У містах українців особливо відчутно поменшало у Станіславові і Тернополі. На думку Р. Лозинського, частка українців у складі міського населення другої половини 30-х рр. ХХ ст. становила до 30%, поляків та євреїв налічувалося відповідно 40% і близько 30% [8, С. 169].

Базуючись на репрезентативних польових дослідженнях початку 1939 р., проведених В.Кубійовичем, частка українців все ж складала 64,3% або 3743 тис. осіб. Напередодні “возз'єднання” Галичини з більшовицькою УРСР українці кількісно “відставали” від поляків лише у Львівському повіті разом зі Львовом, який мав окремий адміністративний статус. Третьою нацією й надалі залишалися євреї. Найвища частка етнічних українців була в Карпатах і Прикарпатті. В інших регіонах, особливо в крайній західній частині Галичини, частка українців знижувалася до 55-60% [2, С. 151]. Більшість внутрішніх місцевостей, які були віддалені від

великих міст, центрів округів Галичини, заселялися майже винятково українцями [4, С. 10].

Загалом, аналізуючи розміщення етнічного складу людності за населеними пунктами, наголосимо, що кількісне домінування поляків і менше євреїв спостерігалось переважно у великих, середніх і малих містах, а також у містечках (селищах міського типу). Так, поляки переважали у Львові, Тернополі, Долині, Тлумачі, Бориславі, Брошневі, Брошневі-Осаді, євреї – у Станіславові, Коломиї, Дрогобичі, Стрию, Турці, Рогатині, Рожнятові, Отинії, Сколе, Кутах. Окрім того, варто відзначити й ті поселення, де поляки й євреї разом узяті значно переважали українців – це Калуш, Косів, Надвірна, Болехів, Снятин, Заболотів [7]. Українців у складі міського населення найбільше було у Станіславівському воєводстві. Проте і тут вони хоча й не набагато, але все ж поступалися євреям. То ж саме поляки й євреї в основному в містах і містечках Галичини утримували за собою статус фаворитів, в той час як українці виокремилися в якості “руральної нації”. На підтвердження останнього наголосимо, що у містах Галичини у міжвоєнний період частка українців складала лише 38,8% [1, С. 9].

Література:

1. Вісьтак О.І. Суспільно-географічні дослідження українських вчених Галичини у міжвоєнний період (1919-1939 рр.): Автореф. дис. канд. геогр. наук: 11.00.02 / Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. — Л., 2001. — 19 с.
2. Заставний Ф.Д. Географія України. — Львів: Світ, 1994. — 472 с.
3. Кабузан Н.В. Украинское население Галиции, Буковины и Закарпатья в конце XVIII-30-х годах XX в. // Советская этнография. — 1985. - №3. — С. 72-86.
4. Кабузан Н.В. Украинское население Галиции, Буковины и Закарпатья в конце XVIII-30-х годах XX в. (Этнодемографическое исследование): Авторефер. дис. к.и.н. — Москва, 1986. — 23 с.
5. Калакура О. Поляки – сусіди українців і давні жителі на їх етнічних землях. // Українознавство. — 2005. - №3. - С. 80-88.
6. Копчак С.І. Населення українського Прикарпаття (історико-демографічний нарис). Докапіталістичний період. — Львів, 1974. — С. 44-45.
7. Кубійович В. Етнічні групи південно-західної України (Галичини) на 1.І.1939. Національна статистика Галичини. — Weisbaden: Otto Harrasowitz, 1983. — 175 с.
8. Лозинський Р.М. Етнічний склад населення Львова. — Львів: видавничий центр ЛНУ ім. І.Франка, 2005. — 358 с.
9. Огоновський В.П. Еволюція населення Галичини. // Наук. зап. ін-ту економіки АН УРСР. — Т.1. — К., 1946. — С. 101.
10. Перковський А.А. Українське населення в 60-70-х роках XVIII ст. // Укр. іст. журн. — 1968. - №1. — С. 111.
11. Трайнин И.П. Национальные противоречия в Австро-Венгрии и её распад. - Москва – Ленинград, 1947.
12. Фуртак І. Творення і взаємостосунки української і єврейської діаспор. // Східний світ. — 1993. - №1. — С. 116-120.

ПРО КОНЦЕПЦІЮ ІМІДЖУ НАУКИ ЗАГАЛОМ ТА ГЕОГРАФІЇ ЗОКРЕМА

Кандиба Ю.І., Грищенко Н.В.

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Сьогодні суспільство живе не лише у матеріальному світі, більшість часу ми почали проводити у світі інформаційному. Почався ноосферний етап розвитку людства, коли головним чинником, що зумовлює успіх, є доступ до інформації та вміння її правильно використовувати. У зв'язку з цим визначальною для подальшого прогресу суспільства загалом і людини зокрема стає наука.

В Україні на фінансування освіти і науки у бюджеті на 2007 рік виділено 7,2% від загальнодержавних доходів [1]. Навіть з огляду на те, що ця галузь є індикатором державного прогресу, профільному міністерству не вдалось збільшити фінансування до бажаних 15-16%. Постає питання – чому так сталось, чому уряд не вважає за доцільне вкладати кошти у дану сферу?

Відповідь можна спробувати дати, не акцентуючи увагу на політичній ситуації у державі, на економічних проблемах, на соціальних негараздах, а саме: суспільство не дало замовлення на використання наукових здобутків вітчизняних вчених, наука не вважається засобом для підвищення рівня життя, немає переконання у тому, що наука може дати значний економічний ефект.

Маємо проблему – у суспільстві немає довіри до вітчизняної науки, у тому числі до географії. Чому саме з'явилась така проблема?

Проблема могла з'явитись через неправильне сприйняття образу науки та її ролі у нашому суспільстві. Тобто мова йде про імідж науки.

Image (з англ.) – образ, відображення, ідол, втілення, престиж, ідея; у словнику С.І. Ожегова маємо таке тлумачення: вигляд, уявлення, тип, характер, порядок [2]. Поняття іміджу науки у соціально-психологічному контексті було визначено Володарською О.А.: це сукупність змістових та емоційно-оцінювальних уявлень про істотні характеристики науки, при цьому імідж науки є психологічним феноменом, і феноменом об'єктивним, тобто імідж виникає завжди, хочемо ми того, чи ні: це є результатом нашого сприйняття дійсності [3].

Складовою частиною іміджу є оцінка, позитивна чи негативна [4], саме вона впливає на рівень довіри, поваги до науки та науковців. Тому у створенні позитивного іміджу науки зацікавлені всі вчені, незалежно від галузі роботи.

Імідж науки будується на кількох „китах”. Це уявлення про здобутки вчених, про імідж самих вчених, про сучасний стан професійного наукового товариства, про події, що у ньому відбуваються, про відносини, що складаються між наукою, суспільством, державою та бізнесом [4].

Якщо такої інформації немає або вона є недостатньою, то формується негативний імідж науки - суспільство не бачить користі від наукової діяльності, не бачить сенсу у фінансуванні галузі та створенні кращих умов для роботи науковців. Інформація надається ЗМІ, у більшості саме вони формують думку суспільства. За умови, що здобутки вчених, а головне їхні практичні розробки, будуть висвітлюватись постійно, повно й об'єктивно, у суспільстві буде формуватись позитивний імідж науки. Наука має представлятись перспективною галуззю, що допоможе підвищити її престиж та сприяти залученню молодих фахівців. Все це в свою чергу підвищить інвестиційну привабливість наукової галузі, що стане рушієм подальших досліджень.

Проте діячам науки не можна цілком довірити ЗМІ вирішення проблеми популяризації науки. Вони мають самотужки створити науковий бренд, що його створюють більшість провідних компаній світу: спочатку вони розробляють бренд, а потім він працює на компанію.

Brand (з англ.) – жаринка, факел, тавро, серійний номер, якість, сорт, лишати незабутнє враження, врізатись у пам'ять. Бренд – це своєрідний набір цінностей [5], ним може бути товар, компанія, галузь господарства, країна, навіть особистість. Все вищеперераховане є успішним брендом лише тоді, коли цінності, що в нього закладені, відповідають цінностям у свідомості споживача. Якщо наука буде позиціонувати себе як носія певних суспільних цінностей та за умови, що результати та спосіб наукової роботи не будуть суперечити цим цінностям, то вірогідність, що цільова аудиторія буде сприймати науку як їх носія [6] та з'явиться суспільний запит на результати наукових розробок, є досить високою.

Концепцію розробки іміджу та створення бренду необхідно застосовувати не лише до науки загалом, а й для окремих її галузей. Розглянемо її у відношенні до географії.

Географія є однією з найдавніших відомих наук. Сьогодні її роль у житті суспільства є вкрай незначною. Це можна пояснити відсутністю позитивного іміджу географії як науки. Робота географів майже не висвітлюється. Ситуація складається парадоксальна – більшість населення пов'язують слово „географія” лише з місцезнаходженням певної території або об'єкта на карті. Уявлення у суспільстві про географію як науку залишились на рівні IV століття до н. е., коли давньогрецький вчений Ератосфен визначив її як „землеопис”.

Проте наука розвивалась і збагачувалась новим знанням.

За даними Environmental Software Research Institute близько 80% інформації має географічну компоненту, тому вони можуть бути об'єктом дослідження географів. Географія є комплексною наукою, що може забезпечити дослідження проблеми з кількох сторін з метою отримання достатньої кількості інформації для прийняття правильного рішення. Дана наука вдало інтегрується з іншими науками, зокрема з інформатикою. Результатом даної інтеграції є створення географічних інформаційних систем, що можуть використовуватись не лише в географії, але й у бізнесі,

будівництві, плануванні, економіці, роботі систем комунікації, у наукових розробках інших галузей науки.

Вищеперераховані факти є достатніми для того, щоб оцінити великий арсенал засобів, що їх має географія, та зробити певні невтішні висновки щодо того, що ці факти є відомими лише невеликій частині суспільства, а саме лише вченим-географам.

Нестача інформації про можливості географії стала однією з головних причин для того, щоб про географію забули та викреслили її з пріоритетних наукових напрямків. Можна навести такий факт: у Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна на біологічному та на геолого-географічному факультетах існують спеціальності екологія та охорона навколишнього середовища, на біологічному факультеті є лише 3 місця для навчання за державним замовленням, на геолого-географічному – 25, але у 2005 році конкурс на біологічному факультеті склав 7,33 осіб на місце, а на геолого-географічному – 1,92, при цьому за ліцензією можна на обох факультетах за даною спеціальністю навчати 55 осіб [7]. Питання стосовно того, який факультет є більш престижним, навіть не виглядає риторичним.

Біологічний факультет має більш високий рейтинг та, відповідно, більшу довіру абітурієнтів, тому що сьогодні всі чули про нанобіотехнології, про генетичні дослідження, про біохімічні розробки у сфері створення нових матеріалів. Ці напрямки є престижними, адже зараз стало модно говорити не про погоду та кінні перегони, а про новітні технології, так звані технології майбутнього. Тому у абітурієнтів та їхніх батьків не постають такі питання – де молодий спеціаліст згодом буде працювати, чим він буде займатись, чи буде його робота достойно оплачуватись. Навіть за умови, що в Україні немає лабораторій та дослідницьких установ відповідного рівня, залишається чудова нагода виїхати працювати за кордон, де створено всі умови для талановитих молодих вчених. До географії довіри у суспільстві немає.

Цілком зрозуміло, що виправляти ситуацію мають самі географи. Саме вони мають втілити в життя концепцію брэнда науки, створивши для неї позитивний імідж. Необхідно створити дієву програму, результатом виконання якої стане підвищення довіри до географії та покращення її інвестиційної привабливості, створення умов для роботи науковців-географів, а також залучення до господарства держави знань та можливостей, що їх дає географія, з метою інтенсифікації ведення господарства та оптимізації вирішень проблем суспільства.

Для створення брэнду можна взяти за основу наступну програму [5]:

1. необхідно довести цінність здобутків вчених-географів, визначити пріоритетні напрямки розвитку науки відповідно до умов сьогодення;
2. необхідно провести дослідження та аналіз ринку вітчизняної та світової науки, визначити місце географії на ринку;

3. провести заходи щодо адаптації до ринку: реорганізувати галузь у відповідності до потреб ринкової конкуренції;
4. визначити, яким чином географія буде позиціонуватись на ринку;
5. довести суспільству користь від використання географічних розробок у господарстві та соціальній сфері;
6. чітко визначити, які цінності буде пропагувати географічна наука, адже наявність цінностей і робить бренд брендом;
7. визначити географічну символіку: таким чином полегшується процес проведення рекламної кампанії з метою популяризації географії;
8. процес просування бренду на ринку: проведення рекламної кампанії, конференцій, тематичних виставок тощо.

Вищевикладена програма є приблизною, вона вимагатиме доробки після аналізу стану географічної галузі на теперішній період. Буде необхідно обов'язково вносити до неї певні корективи. Проте географія потребує створення бренду, тому не можна зволікати, треба провести значну аналітичну роботу, яка згодом принесе позитивні результати у вигляді підвищення цікавості до географії у суспільстві, залученні державних та іноземних інвестицій. А також не варто забувати про те, який економічний ефект можна буде отримати від залучення географічних знань і розробок у всі сфери життєдіяльності суспільства.

Отже, для науки є можливість розробки позитивного іміджу, вона може стати брендом. Географія як наука гостро потребує проведення заходів зі створення бренду на її основі. Питаннями розробки бренду мають займатись самі науковці-географи, залучаючи при цьому досвід вітчизняних та іноземних компаній та науково-дослідних установ.

Література:

1. *Державний бюджет України на 2007 рік.*
2. <http://www.tomsk.fio.ru/works/254/ivanchik/imidgprd.htm>
3. *Володарская Е.А. Имидж науки как социально-психологический феномен. Монография. - М.: ИИЕТ РАН им. С.И. Вавилова, 2006. - 140 с.*
4. *Володарская Е.А. Ученые зовут на помощь имиджмейкеров. // "Вокруг Света".*
5. <http://www.sozdatel.ru/branding/>
6. <http://www.marketingist.ru/brands/157/>
7. <http://www-exams.univer.kharkov.ua/apx.html>

ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЛОКАЛЬНИХ СИСТЕМ РОЗСЕЛЕННЯ У ПРОЦЕСІ ЗДІЙСНЕННЯ НОВОГО АДМІНІСТРАТИВНО - ТЕРИТОРІАЛЬНОГО ПОДІЛУ

Заставецька Л.Б.

*Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка*

У період розбудови незалежної української держави важливим стає пошук шляхів вдосконалення територіальної організації суспільства, зокрема регулювання процесу розселення населення. На сучасному етапі він пов'язаний із трансформацією систем розселення різних таксономічних рангів у зв'язку з формуванням нових одиниць адміністративно-територіального поділу у країні. Разом із зміною сучасної системи адміністративно-територіального устрою держави, яка характеризується високим рівнем централізації влади по лінії держава – область-район-сілрада (міська рада, селищна рада), відбудеться зміна меж систем розселення, функцій системоутворюючих центрів та ін. Головними одиницями такого устрою у майбутньому стануть у країні регіон (область, місто-решіон), район-громада. Надання цим самоврядним одиницям широкого кола повноважень та прав дасть можливість проводити ефективну соціально-економічну, в т.ч. екістичну, регіональну політику, що дозволить людям отримати широкий спектр послуг від органів влади на кожному рівні управління. Це буде забезпечено шляхом фінансової і бюджетної автономії територіальних одиниць, раціонального бюджетного планування. Для цього необхідно вдосконалення територіальної організації територіальних систем розселення всіх ієрархічних рівнів, приведення їх до вимог адміністративно-територіальної реформи.

Нова територіальна організація системи розселення має будуватися згідно з такими принципами:

- a) децентралізації, тобто перерозподілу функцій між поселеннями системи (на відміну від прогресуючої централізації в умовах планового господарювання);
- b) взаємної субординованості підсистем у суперсистемі така субординованість не була повною через нестроге входження сучасних систем розселення у суперсистемі);
- c) повторюваності функцій центрів систем розселення.

Чіткий розподіл повноважень між органами виконавчої влади та місцевого самоврядування, який передбачений проектом Закону України “Про територіальний устрій України”, сприятиме децентралізації функцій у поселеннях систем розселення різних територіальних рівнів. Внаслідок цього кушові системи розселення як важливий вид сучасних систем розселення не будуть мати соціально-економічної основи, всі функції будуть перерозподілені між центрами первинних і районних систем

розсеблення. Так у первинній системі, що відповідатиме територіальній громаді, люди отримуватимуть щоденні послуги з освіти, дошкільного виховання, первинну медичну допомогу, здійснюватимуть благоустрій території, побутове забезпечення, санітарний контроль, займатимуться використанням землі та охороною довкілля.

Збільшення території нових первинних систем за рахунок об'єднання земельних масивів декількох сіл дозволить надати таким системам фінансову автономію, бюджетні трансферти і тим самим забезпечити їх комплексний соціально-економічний розвиток. Таким чином, первинні системи розселення функціонуватимуть як цілісності (кластери), в межах яких люди забезпечуватимуть соціально-економічний розвиток на основі ефективного використання місцевих ресурсів.

На рівні адміністративного району населення забезпечуватиме соціально-економічний розвиток території, утримання доріг, отримуватиме періодичні культурно-освітні послуги, стаціонарні медичні послуги, підготовку спеціалістів для потреб галузей господарства. Звідси відбуватиметься координація діяльності територіальних громад за допомогою управлінських та інформаційних зв'язків. Районна система розселення, охоплюючи поселення як форми розселення і життєдіяльності людей, являтиме собою кластер вищого локального рівня. Це - базовий суб'єкт територіального управління, на рівні якого досягатиметься комплексний розвиток адміністративного району, його участь у обласному розподілі праці.

Всі районні системи розселення внаслідок проведення адміністративно-територіальної реформи матимуть за умови науково обґрунтованого межування громад більш оптимальну територіальну організацію. Вона виявлятиметься передусім у тому, що буде повна субординованість всіх систем розселення, у районних системах не буде так званих "автономних поселень", що не входять до складу первинних систем. Це дозволить забезпечити жителів всіх поселень району максимальною кількістю якісних послуг (шляхом збільшення місцевих бюджетів та раціоналізації їх використання). Тобто, на місце принципу нестрогого входження підсистем у систему, що є характерним для сучасних територіальних систем розселення, буде реалізовуватись принцип строгого входження підсистем у систему.

Обласний рівень управління забезпечуватиме реалізацію програми регіонального розвитку і тим самим ув'язуватиме локальні системи розселення у єдину обласну (регіональну) систему за допомогою управлінських зв'язків. Формування бюджету і розподіл його між районами, забезпечення виконання культурних та освітніх програм, розвиток транспортної інфраструктури, спеціалізоване медичне обслуговування, підготовка та перепідготовка спеціалістів – ті функції, які виконуватимуть (і тепер виконують) органи обласного управління, які забезпечуватимуть установи обласного центру.

Саме така схема повного територіального управління державою буде основою для формування оптимальної територіальної організації обласних систем розселення різних таксономічних рівнів.

Література:

1. Проект Закону України "Про територіальний устрій України". - К., 2005.
2. Доценко А.І. Адміністративно-територіальний устрій і розселення в Україні. - К.: РВПС України НАН України, 2003. - 76 с.
3. Заставецька О., Заставецький Т. Географічні засади формування територіальних громад у світлі нового адміністративно-територіального устрою України. // Наукові записки Тернопільського національного університету. Географія, 2005. - Вип. 2, - С. 10-12.
4. Пістун Микола. Суспільно-географічні засади нового адміністративно-територіального поділу України. // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Географія. - 1999. - №2. - С. 7-10.

УДК 911.314.15 477 (84)

**СУЧАСНА РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ ЩОДО
ДЕПОПУЛЯЦІЇ НАСЕЛЕННЯ
(НА ПРИКЛАДІ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ)**

Зуб Л.В.

*Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка*

Перехід до ринкової економіки загострив ряд демографічних проблем, передусім зниження показників народжуваності і середньої тривалості життя чоловіків і жінок, підвищення показників смертності, зростання безробіття і неконтрольованої міграції. Це зумовлює необхідність розробки нових концепцій, які обґрунтували б ймовірність зміни режиму відтворення населення в разі реалізації тих чи інших соціально-економічних заходів, врахування тих демоекономічних тенденцій, що вже склалися, і тих, що тільки формуються. Ефективне проведення економічної політики неможливе без врахування сучасної демографічної ситуації, без стабілізації відтворювальних процесів.

Результати аналізу демографічної ситуації в Україні, особливо в її агропромислових регіонах, до котрих відноситься і Тернопільська область, свідчать про необхідність розробки як державної, так і регіональної програм розвитку й управління відтворенням народонаселення; важливим завданням держави повинна стати активна демографічна політика. Об'єктивний характер сучасних демографічних процесів в Україні супроводжується кількома важливими демографічними проблемами, що

потребують неодмінного і по можливості якнайшвидшого вирішення, серед яких:

- стимулювання підвищення народжуваності та зростання середньої тривалості життя людей;
- розробка сімейної політики, спрямованої на збільшення дітей у сім'ях за допомогою розширення системи матеріального забезпечення вагітних жінок, матерів та багатодітних сімей;
- стабілізація шлюбів з метою зменшення числа самотніх людей і зростання рівня народжуваності;
- орієнтація демографічної політики держави на охорону здоров'я громадян, поліпшення стану здоров'я населення, насамперед, завдяки боротьбі з хронічними захворюваннями.

Навіть такий короткий перелік проблем виявляє широке коло питань демографічного, медичного й соціального характеру. Для успішного їх вирішення необхідно цілеспрямовано працювати спеціалістам багатьох галузей народного господарства країни. Для цього, в першу чергу, слід підвищити рівень демографічних знань людей, зокрема про сучасні демографічні процеси та тенденції їх дальшого розвитку [5, С. 4]. Тому поряд із державною важливе значення повинна відігравати й регіональна демографічна політика.

Регіональна демографічна політика – це форма управління демографічним процесом певного регіону, змістом якого є цілеспрямований вплив на демостворювальну функцію суспільних відносин [1, С. 310]. У процесі проведення регіональної демографічної політики враховують територіальні особливості демографічного розвитку. Така політика доповнює загальнодержавну систему заходів по вдосконаленню умов відтворення населення іншими заходами, які розробляють, враховуючи місцеву специфіку, можливості та ініціативу.

Однією з основних демографічних проблем в Україні залишається депопуляція населення. Головний шлях вирішення цієї проблеми – збільшення природного руху шляхом стимулювання народжуваності, поліпшення охорони здоров'я, економічної й екологічної ситуації. Для виходу України з демографічної кризи необхідно проводити ряд заходів, спрямованих на підвищення народжуваності та зниження рівня смертності. Це, передусім, “демографізація” всіх напрямків соціально-економічної політики. Вона полягає у тому, щоб всі заходи такої політики (приватизація, податкова і житлова політика, соціальне забезпечення та ін.) були спрямовані на вирішення проблем населення [3, С. 54].

Для підвищення народжуваності потрібно, насамперед, переорієнтувати бюджетні кошти на стимулювання народження другої чи третьої дитини в сім'ї, а також на поліпшення умов праці жінок-матерів, медичного обслуговування дітей і їх матерів. Значну увагу варто також приділити демографічній поведінці молоді, яка визначатиме особливості відтворення населення на початку ХХІ ст.

Для успішного розв'язання проблеми зниження смертності в Україні необхідно суворо дотримуватися законів, ухвалених Верховною Радою, указів Президента, постанов Кабінету Міністрів, інших нормативно-правових актів України щодо забезпечення здоров'я громадян України, поліпшення їхнього соціального захисту, системи охорони праці на підприємстві, поліпшення стану довкілля, широкої пропаганди здорового способу життя [4, С. 131]. Актуальною складовою демографічної політики є розробка комплексу ефективних заходів по зниженню захворюваності та збільшенню тривалості життя.

Важливим моментом для покращення народжуваності в Україні є сучасна політика держави щодо цієї проблеми, а саме надання значної матеріальної допомоги матерям при вагітності та пологах, по догляду за дітьми віком до 3 років, надання пільг молодим сім'ям у кредитуванні житла та ін. допомоги молодим сім'ям та сім'ям з дітьми, в т.ч. багатодітним. Залишається лише сподіватися, що такі заходи дійсно будуть ефективними і сприятимуть підвищенню рівня народжуваності в нашій державі.

Особливе місце посідає проблема дитячої демографії. Проблеми із здоров'ям і вихованням дітей, як основа демографічної політики, тісно замикається на матеріальній базі, що забезпечує оптимальні умови для існування підростаючого покоління. В той же час загальний перебіг соціально-економічних процесів в країні не залишає надії на певне поліпшення ситуації. Серед факторів негативного впливу на розвиток дитячої демографії є, насамперед, збереження тенденції до зниження життєвого рівня через катастрофічне зростання цін на дитячі товари і продукти харчування, яке відбувається на фоні загального зубожіння населення.

В той же час робляться спроби подолати дану проблему, і важливу роль повинна відіграти саме регіональна політика. В цьому плані варто згадати про те, що в Тернопільській області підписане розпорядження про заходи щодо зниження рівня дитячої та материнської смертності на 2006-2010 роки. Серед затверджених заходів, зокрема, передбачено такі:

- систематичне проведення комплексних перевірок стану надання медичної допомоги вагітним жінкам і дітям раннього віку в районах;
- забезпечення пологових стаціонарів обладнанням та апаратурою для моніторингового спостереження за станом матерів, а також дихальними апаратами та медичним обладнанням для новонароджених;
- забезпечення контролю за виконанням вимог законодавства щодо проведення обов'язкових медичних оглядів дітей, підлітків та молоді.

Упродовж двох останніх років в області відкрито сімейні пологові зали в п'яти лікувально-профілактичних закладах. Проблема кадрового забезпечення педіатричної служби вирішується за рахунок підготовки сімейних лікарів.

На сьогоднішній день в області впроваджено спільне перебування матері та дитини в усіх родопомічних закладах, а також у відділеннях

патології новонароджених та недоношених дітей обласної дитячої лікарні. При відділенні анестезіології цієї ж лікарні з палатами інтенсивної терапії працює виїзна педіатрична консультативна бригада, яка цілодобово надає медичну допомогу дітям області. На базі обласної дитячої лікарні відкритий центр ранньої реабілітації для дітей з ураженням нервової системи та вродженими вадами, де діти з народження при необхідності можуть отримати курс реабілітації. Другий такий центр відкритий на базі Заліщицького дитячого санаторію.

Вирішення проблеми депопуляції населення сприятиме розв'язанню проблеми деформації статево-вікової структури населення, адже збільшення природного приросту населення веде до поступового розширення основи піраміди, тобто кількості осіб у допрацездатному віці. Старіння населення в області й Україні загалом, звуження основи його вікової піраміди має вплив на всі сторони життя суспільства. Зростання частки людей похилого віку вимагає прискореного зростання тієї частини суспільних фондів споживання, що призначається на утримання старих: пенсійне забезпечення, будинки для престарілих, розвиток геріатрії. Слід пам'ятати про те, що наслідки демографічного постаріння необоротні. Єдине, що можна й треба зробити, - це усвідомити його неминучість та історичний характер і враховувати це при розробці заходів демографічної політики [2, С. 222].

Демографічна політика повинна мати постійну спрямованість, оскільки суспільство лише протягом тривалого часу може звикнути до психологічних установок, ідеалів, громадської думки, традицій, переконатися в доцільності суспільних зусиль, моральних цінностей.

Регіональна демографічна політика лише тоді буде успішною, якщо її мета відповідатиме загальній спрямованості соціально-економічного розвитку суспільства і водночас буде частиною загальної соціальної стратегії.

Література:

1. *Географічна енциклопедія України: В 3-х т. / Редкол.: О.М. Маринич (відп. ред.) та ін. – К., 1989. – Т. 1. – 416 с.*
2. *Демографічна криза в Україні: Проблеми дослідження, витоки, складові, напрями протидії / За наук. Ред. В. Стешенко. – К., 2001. – 559 с.*
3. *Заставецька О.В., Заставецький Б.І., Ткач Д.В. Географія населення України. – Тернопіль, 2001. – с. 21-54.*
4. *Корж О.В. Курс лекцій з демографії: Навчальний посібник для студентів економічних спеціальностей. – Тернопіль, 1998. – 140 с.*
5. *Лібанова Е.М. Особливості сучасних демографічних процесів в УРСР. – К., 1984. – 48 с.*

**МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ СУСПІЛЬНО – ГЕОГРАФІЧНОГО
ВИВЧЕННЯ ЗАКЛАДІВ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я РЕГІОНУ***Пушкар О.І.**Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка*

Важливе значення в суспільній географії має розробка методичних основ вивчення різних соціальних об'єктів, зокрема закладів охорони здоров'я. В сучасній суспільній географії ця проблема висвітлена ще недостатньо, оскільки наукові розробки досліджують заклади охорони здоров'я в комплексі суспільно–географічних об'єктів. Функціонування і подальший розвиток закладів охорони здоров'я потребує методичних основ, які б охоплювали виділення цього комплексу із суспільно-географічних об'єктів і висвітлювали методи і підходи їх характеристики. Актуальність таких досліджень посилюється в зв'язку з становленням і розвитком медичної географії, що обумовлює необхідність розробки теоретичних і методичних проблем суспільно-географічного вивчення закладів охорони здоров'я в територіальному аспекті.

Такі дослідження проводять Баркова Г., Шевчук Л., Шевченко В., Немець Л., Топчієв О., Шаблій О. та інші вчені. Вони зробили спробу обґрунтувати об'єкт і предмет дослідження медичної географії. Проте цілісні методичні основи вивчення цих об'єктів ще не повністю висвітлено, що значно утруднює аналіз закладів охорони здоров'я та їх територіальної організації. Тому метою нашого дослідження є розробка методологічних та методичних основ вивчення на прикладі адміністративної області цілого комплексу закладів охорони здоров'я, їх функцій та особливостей територіальної організації. З методологічної точки зору необхідно розробити основні принципи і підходи до вивчення медичних закладів. Ними, на наш погляд, є :

- комплексність, яка зумовлює взаємозв'язок і узгодженість елементів, які складають медичний комплекс регіону як єдине функціональне ціле;
- структурність, що передбачає склад комплексу, його елементи;
- підпорядкованість, елементи нижчого рангу є елементами вищих рангів;
- елементарність, низовим елементом є елементарний заклад охорони здоров'я, який виконує свою функцію. Ці принципи є вихідними в процесі розробки методичних основ вивчення цілісної системи закладів охорони здоров'я. Ця система виступає складним територіальним утворенням, в дослідженні якого можна виділити декілька діалектично взаємозв'язаних і послідовних етапів. На першому етапі відбувається виділення медичних закладів з цілісного суспільно-географічного комплексу регіону. Для цього слід теоретично

обґрунтувати поняття “заклади охорони здоров’я”. Цей етап передбачає вивчення наукової літератури з цієї проблеми, виявлення основних складових комплексу, взаємозв’язків між ними і їх зосередження в межах регіону.

Від характеру наукового вивчення суті комплексу, типів підприємств, які його складають, взаємозв’язків між ними і їх функцій в територіальному поділі медичної діяльності залежить результативність дослідження. Перш за все доцільно провести камеральне опрацювання наукових джерел, скласти їх картотеку і вивчити зміст опублікованих матеріалів.

Особливу увагу необхідно звернути на роботи Л. Шевчук, Г. Баркової, О. Топчієва, О. Шаблія та інших вчених, які в тій чи іншій мірі розробляли проблеми вивчення медичних закладів, їх структуру та територіальну організацію.

На другому етапі виявляються чинники формування та функціонування закладів охорони здоров’я конкретного регіону. Як правило, в літературі вони класифікуються на суспільно–географічні і природно–географічні. В межах цих груп чинників виділяються історичні, екологічні, політичні, технологічні, науково технічні, правові та інші. Вони впливають, як на формування, так і функціонування різних закладів охорони здоров’я. Проте їх можна розмежувати. До чинників формування цих закладів слід віднести базові, які обумовлюють їх локалізацію в тому чи іншому місці, викликану необхідністю надання послуг населенню, концентрацією сприятливих кліматичних умов тощо. До чинників функціонування закладів охорони здоров’я слід віднести чинники, викликані науково–технічним прогресом, конкретними медико–рекреаційними умовами місця, новими технологіями лікування, а також вироблені людством і медичною наукою засоби впливу на покращення здоров’я населення. Слід відзначити, що ці два типи чинників переплітаються і можуть одночасно впливати і на формування, і на функціонування закладів охорони здоров’я регіону. Важливо наголосити і на нормативні чинники, які закладають правові основи функціонування закладів охорони здоров’я в будь–якому регіоні.

В процесі вивчення чинників важливо вибрати методи, які б дозволили виявити їх вплив на територіальні особливості розвитку медичної діяльності. Важливими в цьому відношенні є аналітичний метод, тобто ”розщеплення” виділених груп чинників на окремі групи і їх аналіз. Наприклад, використовуючи метод аналізу взаємозв’язків і взаємозалежностей, М.Д. Пістун [1] виділяє зв’язки по виготовленню певних видів продукції та послуг – технологічні, інфраструктурні, постачальні, збутові, науково–технічні, управлінські, зв’язки природно–ресурсних і енерговиробничих циклів; зв’язки міжгалузевих формувань; зв’язки територіальних суспільно–географічних формувань – точкові, локальні, мікро- і субрегіональні, регіональні, міжрегіональні (національні), міжнародні. Аналіз взаємозв’язків дає основу для

встановлення логічних відношень між наявним простором і цілою системою закладів охорони здоров'я.

Для вивчення спільних і відмінних рис впливу чинників на різні територіальні особливості формування та функціонування закладів охорони здоров'я важливе значення має порівняльно-географічний метод. Звичайно, важливу роль в процесі аналізу має картографічний метод, який тепер дозволяє використовувати ГІС-технології для автоматичного зчитування карт. Для аналізу конкретних даних доцільно залучати до дослідження чинників також статистичні та інші методи.

На третьому етапі проводиться системно-структурний аналіз закладів охорони здоров'я. Це проходить шляхом поділу системи цих закладів на окремі структурні підрозділи за різними критеріями: спеціалізацією, функціональними особливостями, участю в територіальному поділі праці тощо.

Як правило, виділяють компонентну, функціональну, територіальну, організаційно-управлінську, часову та деякі інші структури регіональної системи закладів охорони здоров'я.

В дослідженнях переважно використовують комбіновані аспекти структури: функціонально-комплексну, функціонально-територіальну, функціонально-управлінську, мотивуючи це спрощеністю вивчення явищ чи процесів суспільної географії. При системно-структурному аналізі, насамперед, треба встановити структурні елементи і відношення між ними. В системі закладів охорони здоров'я, як і в більшості геосистем, вони мають відкритий характер і впорядкованість (організованість). Після цього аналізу вибирають дані про розвиток елементів, їх збалансованість. Слід відзначити, що дослідження з використанням системного підходу достатньо повно розкриті у вітчизняній і зарубіжній літературі, тому нема потреби їх детально описувати.

На четвертому етапі проводиться синтез попередніх досліджень і вивчається територіальна організація закладів охорони здоров'я регіону. Спочатку картографічним методом встановлюються різні форми територіального зосередження різних закладів охорони здоров'я. В залежності від характеру їх зосередження і функцій, які виконують елементи, виділяються пункти, центри, вузли та підрайони системи закладів охорони здоров'я. Наступним кроком є районування і виділення внутріобласних районів, в склад яких входять елементи територіальної структури.

Кінцевим результатом дослідження є характеристика районів закладів охорони здоров'я і розробка напрямів удосконалення їх територіальної організації. Для цього використовуються показники кількості населення району, кількість осіб, які припадають на одного лікаря, масштаби обслуговування населення, характерні захворювання, інфраструктура району і її використання медичними закладами, їх вмістимість та інші показники, які є основою для розробки конструктивних напрямків

удосконалення територіальної організації закладів охорони здоров'я регіону.

Література:

1. Пістун М.Д. *Основи теорії суспільної географії*. – К.: Вища школа, 1996. – 231 с.
2. Топчієв О.Г. *Суспільно–географічні дослідження: Методологія, методи, методики: Навчальний посібник*. – Одеса: Астропринт, 2005. – 632 с.
3. Шаблій О.І. *Основи загальної суспільної географії*. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І.Франка, 2003. - 444 с.
4. Шевченко В.О. *Методично–географічне картографування території України*. – К.: Наукова думка, 1994. - 158 с.

УДК 911.3:330.15

УСИЛЕНИЕ ЗНАЧИМОСТИ ГЕОЭКОЛОГИЧЕСКОГО РЕНТНОГО ПОТЕНЦИАЛА РЕГИОНА

Ромащенко В.В.

*Таврический национальный университет им. В.И. Вернадского,
г. Симферополь*

Начало нового тысячелетия диктует географам необходимость переосмыслить результаты предыдущих этапов развития человечества. Этому способствует и изменение «географической картины мира». Наряду с процессами глобализации все большую силу приобретают процессы регионализации. Мир становится единым механизмом, в котором состояние каждой детали будет влиять на его работу в целом.

Процессы, происходящие во всем мире, ныне проникают вглубь каждой хозяйственной системы. Изменились наши представления о прогрессе, ценностях, перспективах развития цивилизации. Сегодня население каждого региона должно думать о направлениях самостоятельного развития своей территории. При этом нельзя забывать о том, что цели развития любого региона должны вписываться в национальную и мировую стратегии развития [1].

В мире осуществляется переход от приоритетов техногенного общества к приоритетам информационного общества. Ведущую роль при этом играет следование положениям концепции устойчивого развития.

Параллельно с этим меняются и наши представления о ресурсах и условиях развития мирового сообщества. На локальном уровне происходят те же изменения. Пришло понимание того, что в составе и структуре ресурсов для развития произошли кардинальные изменения. Настало время

отказаться от хищнического отношения к природе и вывести на первое место геоэкологическую ресурсную составляющую.

Ранее хозяйственный комплекс каждого региона нашей страны был составной частью народнохозяйственного комплекса Союза и выполнял те задачи, которые ставил перед ним Центр. Особенно ярко это проявлялось на территории Крыма. Теперь же функционирование хозяйственного механизма должно основываться на иных принципах: способности эффективно работать в автономном режиме. При этом нужно опираться, главным образом, только на собственный потенциал саморазвития, то есть на совокупность имеющихся в наличии и могущих быть мобилизованными ресурсов региона, необходимых для его развития при условии максимального использования имеющихся возможностей для производства конкурентоспособной продукции и наиболее полного удовлетворения потребностей нынешнего и будущего поколений [3].

За время подчинения Центру Крым израсходовал большую часть своих минеральных ресурсов; были намного снижены показатели плодородности почв, а в 90-е годы были превышены допустимые нормы загрязнения среды. Теперь перед нами стоит задача задействовать другие ресурсы для улучшения показателей развития. Причем сделать это так, чтобы не усугубить сложившуюся ситуацию.

Единственным выходом из сложившегося положения нам видится использование возможности задействовать ресурс территории, с которого в настоящий момент регион практически не получает прибыли. Отчасти, проблема заключается в том, что до сих пор, несмотря на формирование рыночных условий, оценивание ведется применительно к общегосударственной собственности, без учета уникальных возможностей региона.

По мнению Н.В. Багрова [1] реальные цены природных ресурсов могут стать эффективными рычагами в рыночном механизме. Учет цены ресурсов позволит более обоснованно определить экономическую эффективность альтернатив развития.

В экономической литературе все чаще встречается упоминание о возможности использования показателя экологической ренты при оценивании территории. Крым как нельзя лучше подходит для использования этого показателя, так как для рентного подхода важен прежде всего факт лимитированности и уникальности ресурсов. Полуостров обладает рядом уникальных климатических, ландшафтных условий, которые и образуют «ядра привлекательности». Значение их в настоящее время только возрастает. Но, к сожалению, пока не дает никакого материального эффекта. Чтобы получить его, необходимо произвести переоценку природно-ресурсного потенциала, взяв за основу не просто сельскохозяйственную ренту, а земельно-экологическую, что в условиях устойчивого развития будет наиболее обоснованно.

Экологическая рента возникает в виде дополнительного дохода субъектов хозяйственной деятельности в результате присвоения

определенного эколого-экономического эффекта либо в денежной, либо в натуральной форме от эксплуатации разнокачественных экологических свойств, условий, ресурсов природной среды [2].

Экологическая рента существует, по мнению ряда ученых, во всех трех формах классической ренты: абсолютной, монопольной, дифференциальной. Этот факт дает возможность регионам с разными экологическими условиями получать свой процент прибыли и одновременно повышать статус регионов, обладающих какими-либо уникальными свойствами.

Доход будет тем выше, чем больше экологическая составляющая произведенного продукта; спрос на экологически лучшие природные блага всегда остается устойчивым.

Данное положение приводит к стремлению расширять экологически устойчивые ареалы, потребность в которых уже в ближайшие годы значительно возрастет в связи с усиливающимся давлением благ современной цивилизации на человека.

Осуществление последнего требует пересмотра и переоценки наших знаний о природе каждого региона, что позволит значительно увеличить природную часть бюджета государства в целом.

Все это позволит запустить в действие наиболее эффективный экономический механизм, к чему стремится все мировое сообщество: достижение максимального социально-экономического эффекта при минимальном возмущении природной среды. Что в полной мере соответствует современным приоритетам развития человечества.

Литература:

1. Багров Н.В. Региональная геополитика устойчивого развития. – К.: Лыбидь, 2002. – 256 с.
2. Веклич О. Экологическая рента: сущность, разновидности, формы. / Вопросы экономики. – М. - № 11. – 2006. – С. 104-110.
3. www.anrb.ru

УДК 911.3

**ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОНЯТТЯ «ТРУДОВІ РЕСУРСИ»
В ЕКОНОМІЧНІЙ ГЕОГРАФІЇ**

Сегіда К.Ю.

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

В ході розвитку економічної географії та у взаємозв'язку з трансформацією економіки відбуваються зміни та необхідність удосконалення наукового понятійно-термінологічного апарату згідно до

нового соціального замовлення. Постає питання про поглиблення і вдосконалення теоретико-методологічних положень соціально-економічної географії щодо визначення категорії «трудові ресурси», її уточнення та змістовного розширення. Теоретичні основи дослідження трудових ресурсів розроблені багатьма відомими вченими: Богинею Д.П., Долішнім М.І., Ким М.Н., Логвиним М.М., Онікієнко В.В., Пирожковим С.І., Приймаком В.І., Хомрою О.У. та іншими. Теоретико-методологічні проблеми визначення категорії «трудові ресурси», які виникають при дослідженнях працересурсної ситуації на державному і регіональному рівнях, формують необхідність та актуальність вивчення даної проблеми.

Поняття «трудові ресурси» було введено в науку на початку ХХ ст. Струмиліним С.Г. як працездатне населення в працездатному віці [1].

Розширення та конкретизація поняття «трудові ресурси» почалась вже в радянські роки в наслідок еволюції понятійно-термінологічного апарату різних суспільно-географічних наук, що було викликано розвитком виробництва. Так, трудові ресурси визначались як працездатне населення в працездатному віці, зайняте різних сферах суспільно корисної праці та на навчанні з відривом від виробництва, чоловіки у віці 16-59 років, жінки – 16-54 років, за виключенням непрацюючих інвалідів праці та війни, осіб, що отримують пенсію, а також населення старше та молодше працездатного віку, зайняте в суспільному господарстві [2]. У зв'язку з необхідністю враховувати якість праці виникає поняття трудовий потенціал, який характеризує можливу кількість та якість праці, що включає сукупність якостей, зумовлюючий працездатність людей: їх фізичний, психологічний моральний потенціал, обсяг загальних спеціальних знань та навичок.

Розпад Радянського союзу привів до роз'єднання єдиного економічного, наукового простору, що призвело до відокремлення усіх його складових. Перебудова економіки в країні та інтеграція до різних економічних організацій природно викликало еволюцію понятійно-термінологічного апарату, спираючись на вище зазначені засади та враховуючи оновлені запити науки.

Серед українських науковців соціо-економіко географів, що займалися дослідженням працересурсного потенціалу, відзначимо О.У. Хомру. Автор зазначив необхідність збільшення місткості категорії «трудові ресурси» через органічну заміну категорією «трудовий потенціал». Трудовий потенціал - трудові ресурси в їх якісній визначеності. Розвиваючи нову категорію автор виходив з необхідності враховувати не лише суб'єкти праці, але і місця його застосування в народному господарстві [3].

Незважаючи на обґрунтованість поняття трудового потенціалу, в економічній географії використовувалось поняття трудових ресурсів, яке характеризувало населення та господарство у кількісних і якісних критеріях. Трактуювання поняття «трудові ресурси» має багатоаспектний характер і тому потребує детального аналізу. Голиков А.П. пропонує розуміти під трудовим ресурсами частину населення територій, яка має

необхідний для трудової діяльності освітній і професійно-кваліфікаційний рівень, фізичний розвиток і стан здоров'я [4]. Трудові ресурси - населення працездатного віку, яке працює або шукає роботу. Більш точно трудові ресурси визначають за кількістю населення працездатного віку (без інвалідів) та людей, старших чи молодших працездатного віку, які працюють [5]. Досить своєрідний погляд до розуміння категорії трудових ресурсів висловлюють економісти Л.Г. Чернюк та Д.В. Клиновий, відокремлюючи поняття «трудові ресурси», «трудовий потенціал» «людські ресурси», «людський капітал».

Проте, найчастіше в науковій літературі зустрічається поняття трудові ресурси як категорія, що займає проміжне положення між економічними категоріями «населення» і «сукупна робоча сила». Трудові ресурси - це частина населення, яка характеризується фізичними та розумовими здібностями до праці. До їх складу включають передусім населення працездатного віку [1].

Проте, яке з визначень трудових ресурсів не приймати і як його не розширювати, воно може лише відобразити лише наявну ситуацію. Узагальнюючим показником процесу становлення і розвитку людини в трудовій діяльності є трудовий потенціал суспільства. Термін «потенціал» звичайно позначають засоби, запаси, джерела, що можуть бути використані, а також можливості окремої особи, групи осіб, суспільства в конкретній обстановці; наявність схованих можливостей чи здібностей у відповідних сферах життєдіяльності. Визначаючи дану економічну категорію, варто мати на увазі, що потенціал (економічний, виробничий, трудовий) являє собою узагальнену, збірну характеристику ресурсів, прив'язану до місця і часу.

Костаков В.Г. визначив трудовий потенціал як запаси праці, які залежать від загальної чисельності трудових ресурсів і їх структури по статі і віку, рівня зайнятості окремих статево-вікових груп населення, накопичених знань, ступеня відповідності демографічної структури тих, що працюють умовам підвищення ефективності праці, соціальної мобільності населення (територіальної і професійної) [2]. Надалі термін «трудовий потенціал» розроблявся і уточнювався не тільки економістами, але і демографами, які роблять акцент на те, що трудовий потенціал - це життєвий потенціал населення за період трудової діяльності. Такої позиції дотримуються А.С. Первушин, А.Г. Вишневський [1]. Проте при цьому звужується соціально-економічна суть трудового потенціалу, оскільки не враховується освітній і інтелектуальний рівень розвитку людини. Трудовий потенціал — сукупність працездатного населення з врахуванням інтелектуального розвитку, здібностей, знань, умінь, досвіду, духовних цінностей, звичаїв, традицій, переконань і патріотизму. Поняття «трудовий потенціал» ширше, ніж трудові ресурси, тому що воно характеризується не тільки загальною чисельністю індивідів, а й включає сукупність різних якостей людей, що визначають працездатність.

Голиков А.П. відзначає : «Трудовий потенціал – частина економічного потенціалу суспільства, що являє собою сукупну здатність працездатного населення до суспільно корисної діяльності, зумовлену рівнем освіти і професійно-кваліфікованої підготовки, статево-віковою структурою, станом його здоров'я та морально-духовними якостями. На відміну від трудових ресурсів, трудовий потенціал обіймає не лише кількісні, а й якісні характеристики носіїв робочої сили» [4].

Останнім часом в науковій термінології вживається термін «працересурсний потенціал», який виступає філологічною заміною поняття «трудовий потенціал». Логвин М.В. зазначив, що працересурсний потенціал це сукупність кількісних і якісних характеристик здібностей і можливостей працездатного населення, які реалізуються чи можуть бути реалізовані через існуючу систему відносин у суспільно-корисному виробничому процесі [7].

Працересурсний потенціал — це складне структурне утворення, загальний термін особового фактора виробництва; це найбільш повна характеристика усіх здібностей до праці, які має особа, колектив, суспільство. Будучи найважливішою складовою частиною зростання економічного потенціалу, нарощування і вдосконалення працересурсного потенціалу є вирішальною передумовою розвитку суспільного виробництва. Тому і науковий напрям досліджень проблем розвитку трудового потенціалу сьогодні є досить актуальним і ряд суперечностей та певних теоретико-методологічних проблем визначення категорії «працересурсний потенціал» потребують подальшого дослідження.

Література:

1. Качан Є.П., Шушпанов Д.Г. *Управління трудовими ресурсами: навчальний посібник.* – К.: Вид. дім «Юридична книга», 2003, - 258 с.
2. *Економіка труда: учебник для вузов / под. ред. Г.Р. Погосяна, Л.И. Жукова.* – М.: Экономика, 1990. – 304 с.
3. Хомра А.У. *Воспроизводство населения (территориально-организационный аспект) / АН УССР. Ин-т экономики; Отв. ред. В.С. Стешенко.* – Киев: Наукова думка, 1990. – 176 с.
4. Голиков А.П., Черномаз П.О., Казакова Н.А. *Словник-довідник суспільно-географічних термінів.* – Х., 2000. – 69 с.
5. Топчиев О.Г. *Основи суспільної географії: Навчальний посібник.* – Одеса: Астропринт, 2001. – 560 с.
6. Ким М.Н. *Трудовой потенциал: формирование, использование, управление: Уч. пособие.* – Х.: ХНУ имени В.Н. Каразина. - 2003. - 250 с.
7. Логвин М.В. *Працересурсний потенціал Полтавської області. Автореферат дисертації.* 2002. - 17 с.

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Франчук Г.О.

*Виконавчий комітет Ради керівників прикордонних областей
Республіки Білорусь, Російської Федерації та України, м. Харків*

В сучасних умовах інтеграції економіки України в світове господарство суттєву роль відіграє транскордонне співробітництво, яке являється одним з найважливіших напрямів міжнародної інтеграції. Воно набуло потужного розвитку в Європі, має різні форми реалізації та відбувається в декількох напрямках. Дослідження транскордонного співробітництва на регіональному рівні є актуальним та має велике значення при формуванні загальної стратегії зовнішньої політики держави.

Під транскордонним співробітництвом розуміють спільні дії, спрямовані на встановлення і поглиблення економічних, соціальних, науково-технічних, екологічних, культурних та інших відносин між територіальними громадами, їх представницькими органами, місцевими органами виконавчої влади України та територіальними громадами, відповідними органами влади інших держав у межах компетенції, визначеної їх національним законодавством [1].

Головним документом, що регламентує принципи та правила спільних дій у галузі прикордонного співробітництва в Європі являється Європейська рамкова конвенція з транскордонного співробітництва між територіальними громадами або органами влади (Мадридська конвенція від 21.05.1980 р.). Відповідно до цієї конвенції транскордонне співробітництво – це “будь-які погоджені дії, спрямовані на посилення і заохочення відношень між сусідніми територіальними співтовариствами і владою, що перебувають під юрисдикцією двох і більше договірних сторін”. Україна юридично приєдналася до загальноєвропейських інтеграційних процесів, ратифікувавши Європейську рамкову конвенцію [2].

Харківщина являється прикордонним регіоном України, має 450 км спільного кордону з Російською Федерацією. В межах Харківської області розташовано шість прикордонних районів, які межують з Белгородською областю РФ. Харківський регіон знаходиться на перетині важливих транспортних магістралей. Транспортне сполучення на Харківсько-Белгородській ділянці відбувається через чотири залізничні коридори (у т. ч. головна залізнична магістраль з пунктами пропуску Долбино – Козача Лопань). До того ж, Харківщина є регіоном з високим потенціалом інноваційного розвитку промисловості та наявністю економічних та культурних зв'язків з багатьма країнами світу, особливо з Росією. Все це, безумовно, свідчить про пріоритетність розвитку транскордонного співробітництва в цьому регіоні.

Починаючи з 1993 р. Харківською обласною державною адміністрацією укладено близько 50 угод про торгово-економічне, науково-технічне та культурне співробітництво з регіонами 11 країн світу. Діючими на сьогоднішній день залишаються угоди з Московською, Белгородською, Оренбурзькою, Курською областями РФ, Акмолинською областю Республіки Казахстан, Ташкентською областю Республіки Узбекистан, Каунатським повітом Литовської Республіки, штатом Огайо США, Пловдівською областю Республіки Болгарія, провінцією Ісфахан Ісламської Республіки Іран та провінцією Кхань Хоа Соціалістичної Республіки В'єтнам [3].

Основною стратегією щодо розвитку транскордонного співробітництва Харківської області є економізація вже підписаних угод та діючих домовленостей, а також удосконалення форм їх реалізації.

Безперечно, головним партнером Харківської області в транскордонному співробітництві являється Російська Федерація у зв'язку з наявністю коопераційних, виробничо-технологічних, науково-технічних, культурних, гуманітарних, інформаційних зв'язків, які формувались протягом тривалого часу й набули певною мірою еволюційного характеру.

Визначальною формою співробітництва Харківської області з Російською Федерацією є зовнішньоекономічні зв'язки. Одним з показників, що найбільш яскраво характеризують участь регіону у ЗЕД є зовнішня торгівля.

Аналіз об'ємів та структури зовнішньої торгівлі Харківщини дозволяє зробити висновок про стійке зростання зовнішньоторговельного обороту та переорієнтацію зовнішньоторговельних зв'язків регіону на країни СНД.

За підсумками 10 місяців 2006 р. зовнішньоторговельний оборот області збільшився порівняно з відповідним періодом 2005 р. на 24,7% і склав 2253,7 млн. дол. США, у тому числі експортні поставки зросли на 22,3% і склали 726,1 млн. дол. США, імпортні надходження – на 19,7% (1527,6 млн. дол. США). Питома вага області у зовнішній торгівлі товарами України склала по експорту – 2,3%, по імпорту – 4,4%. Харківська область займає 8 місце серед регіонів України по поставках товарів на експорт та 5 – по імпортних надходженнях [3].

Аналіз динаміки ЗЕД підприємств і організацій області свідчить про постійне зростання обсягів торговельних операцій з Росією. Позитивним моментом є чітка тенденція до збільшення експорту товарів. Так, у 2005 р. експортні поставки в Росію зросли на 16,8% у порівнянні з 2004 р., а станом на 1.11.06 р. вони вже перевищили річні показники 2005 р. Разом з цим відбулося і значне збільшення імпортних надходжень (на 57% у 2005 р. більше ніж у 2004 р.) (рис.1). Слід зазначити, що для зовнішньоторговельних зв'язків харківських підприємств з російськими партнерами характерне від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі, яке стабільно спостерігається на протязі останніх років.

Отже, поряд зі зростанням загального зовнішньоторговельного обороту Харківської області з Російською Федерацією, все ж таки

залишається проблема перевищення об'ємів імпорту над експортом, що негативно впливає на ефективність ЗЕЗ та пояснюється низькою конкурентоспроможністю окремих галузей економіки регіону, зниженням інвестиційної активності та обмеженістю інвестиційних можливостей підприємств, відсутністю законодавчого регулювання питань удосконалення оподаткування операцій експорту та ін.

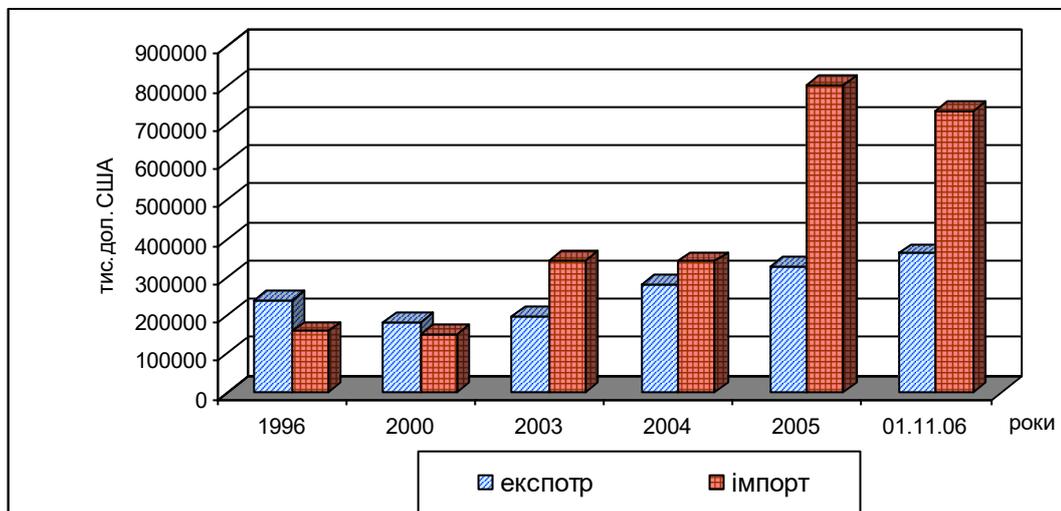

Рис.1. Динаміка експорту та імпорту товарів Харківської області з Російською Федерацією
(побудовано автором за даними сайту Харківської ОДА <http://kharkivoda.gov.ua>)

Про активну участь Харківщини у транскордонному співробітництві говорить і той факт, що з метою презентації потенціалу області підприємства регіону приймають участь у різноманітних виставково-ярмаркових заходах.

На протязі 2006 р. потенціал області було представлено на “Курському Коренському ярмарку – 2006”, “Великому Слобожанському ярмарку”, загальнодержавній виставковій акції “Барвіста Україна”, міждержавній виставці країн Співдружності Незалежних Держав, присвяченій 15-річчю заснування СНД (м. Москва), всеукраїнській виставці у м. Чикаго (США) [3].

Для транскордонного співробітництва Харківської області характерна наявність ефективних організаційних форм, таких як єврорегіони. У листопаді 2003 р. було підписано Угоду про створення єврорегіону “Слобожанщина” між Харківською та Белгородською областями.

В рамках єврорегіону “Слобожанщина” реалізуються проекти природоохоронного (Міжрегіональна екологічна програма з охорони та використання вод басейну р. Сіверський Донець) та освітньо-наукового (Прикордонний білорусько-російсько-український університетський консорціум) напрямків. Заплановано втілення інноваційної моделі єврорегіону, яка передбачає будівництво виставкового комплексу поблизу державного кордону між Україною та Російською Федерацією [4]. Крім цього, до основних завдань в рамках діяльності єврорегіону належать встановлення тісних контактів між прикордонними районами-

побратимами, проведення сумісних ярмарків, презентацій, заходів щодо розвитку соціальної, а також бізнес-інфраструктури прикордонних районів Харківської та Белгородської областей.

В межах єврорегіону “Слобожанщина” протягом останніх двох років робота ведеться на основі програмно-проектного принципу та відпрацьовується модель локального транскордонного співробітництва на рівні двостороннього взаємовигідного співробітництва між Белгородським районом Белгородської області та Дергачівським районом Харківської області. Отриманий досвід співробітництва між районами-побратимами слід застосовувати в діяльності інших районів українсько-російського прикордоння [5].

Незважаючи на існуючі досягнення в транскордонному співробітництві Харківської області, існує ряд питань, які перешкоджають його розвитку. Перш за все це стосується недосконалості нормативно-правової бази країн-учасниць транскордонного співробітництва, розбіжності в митному, податковому законодавстві, відсутності повноважень у місцевих органах влади для здійснення спільних регіональних інвестиційних проектів. Крім цього, значної уваги потребує вдосконалення соціальної, комунікаційної, інформаційної, бізнес інфраструктури прикордонних районів.

Отже, Харківська область має вагомий досвід транскордонного співробітництва, але, все ж таки, існує коло проблем в соціальній та економічній сферах, які потребують вирішення задля повноцінного використання потенціалу транскордонних можливостей Харківщини.

Література:

1. Закон України Про транскордонне співробітництво від 24.06.2004р. №1861-IV.
2. Петренко З. Участь західних регіонів України у транскордонному співробітництві // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Проблеми і перспективи транскордонного співробітництва в аспекті процесів європейської інтеграції. Вип. XV / НАН України. Ін-т регіональних досліджень. – Львов – Луцьк, 2000. – С. 199-203.
3. Сайт Харківської обласної державної адміністрації <http://kharkivoda.gov.ua>
4. Кирюхин А.М. Импульсы для развития деловой активности: горизонты приграничного сотрудничества // Европа-Центр. - № 1 (7). – 2005. – С. 34-36.
5. Кирюхин А.М. Преобразование Слобожанщины: шаги в новое измерение сотрудничества. // Европа-Центр. - №3(14). – 2006. – С. 120-123.

ВПРОВАДЖЕННЯ ГЕОІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ДОСЛІДЖЕННЯ ЛІСІВ І ЛІСОГОСПОДАРСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Юровчик В.Г.

Львівський національний університет імені Івана Франка

ГІС – це автоматизована інформаційна система, призначена для обробки просторово-часових даних, основою інтеграції яких є географічна інформація. Тому протягом останніх років ведеться активна дискусія навколо проблеми використання у лісовій галузі геоінформаційних технологій та створення на їх базі геоінформаційних систем. Застосування ГІС у лісовому господарстві важко переоцінити, адже ліс – явище географічне, і вивчати його необхідно географічними методами. Як природний фактор та ресурс, ліс тісно пов'язаний з компонентами і чинниками природного та економічного середовища, ґрунтами, рельєфом, гідрографією, транспортною мережею, розміщенням населених пунктів та промислових об'єктів, взаємовплив яких добре вивчати, аналізувати та відображати з допомогою карт. Використання геоінформаційних систем галузі дало б значний ефект у лісовому господарстві. Адже лісівники мають справу з великими за площею територіями, ситуація на яких постійно змінюється як під впливом природних чинників, так і внаслідок господарської діяльності людини. Створення ГІС та застосування засобів глобального позиціонування дасть можливість не тільки покращити інформаційне забезпечення лісоуправління, розширити сферу використання лісовпорядної інформації, а й отримувати додаткові кошти для галузі [2].

Окрім того, необхідно забезпечити створення інвентаризаційної бази типологічного і таксономічного біорізноманіття, депонування вуглецю лісовими системами, що стане основою для перспективного та ретроспективного аналізу. Важливо отримувати розрахунки рентних оцінок (лісовий кадастр) виділів, тому що з'являється можливість легко оцінити як місцеположення відносно шляхів транспорту безпосереднім застосуванням функцій розрахунку відстаней, так і їх продуктивністю за матеріалами таксаційної бази даних також отримувати єдину базу геодезичних, картографічних і таксаційних баз даних, у єдиній системі географічних координат [1]. Це дозволить суттєво змінити систему лісовпорядкування в Україні.

Створення ГІС для ведення, зберігання і обробки інформації щодо стану лісових ресурсів передбачає:

1. зберігання таксаційних характеристик у єдиній базі даних, що скорочує витрати праці при розробці та супроводженні системи, а також зменшує ймовірність виникнення помилок у зв'язках між цими типами даних.

2. наявність необхідних просторових типів даних: векторно-типологічних (для розрахунку площ і виготовлення картографічних матеріалів), растрових (планшети попереднього лісовпорядкування, абрис кватралів, аерофотознімки), GRID (створення моделі рельєфу, що буде використовуватись для врахування схилу при розрахунках площ), космічні знімки супутників.
3. встановлення топологічних зв'язків між просторовими об'єктами. Це дає можливість автоматично розраховувати площі виділів і вести автоматизований пошук найкоротших шляхів між об'єктами на мережі доріг. Це дозволить враховувати рентні оцінки при складанні кадастру лісового фонду.
4. створення розподільчої системи, яка дозволить отримувати актуальну інформацію про стан лісових ресурсів з будь-якого місця у межах телекомунікаційної мережі України.
5. можливість прозорого зв'язку з іншими ГІС і базами даних [2].
З науково-методичного погляду ГІС створює оптимальні умови для:
 - координації діяльності наукових центрів і лісовпорядних структур;
 - формування інвентаризаційної бази типологічного і таксономічного біорізноманіття та динаміки їх стану;
 - проведення детальних розрахунків рентних оцінок (лісового кадастру) ділянок лісового фонду в межах виділу.

Створюючи геоінформаційну систему загального призначення, вирішуються певні проблеми. По-перше – це визначення концепції системи, що створюється: об'єктів та процедур обробки інформації, на основі яких базуватиметься система, рівень інтеграції даних, можливість використання раніше створених інформаційних банків даних. При цьому слід враховувати і динамічні вимоги різного роду прикладних завдань, які повинна буде вирішувати система, перспективи змін в інформаційних технологіях та багато іншого. По-друге, після визначення концепції системи створюються умови для вирішення технологічних проблем. Додатково враховують вирішення проблеми швидкої роботи системи з величезними обсягами даних, робота в локальній мережі з багатьма користувачами, можливість розподілу обробки даних у межах одних і тих же об'єктів тощо [1].

Література:

1. Ведмідь М.М. Інформатизація лісоуправління. // Лісовий і мисливський журнал. – 2004. – № 2. – С. 12-14.
2. Ткач В.П., Полупан А.В. та ін. Інформаційні технології в лісовій галузі. // Лісовий і мисливський журнал. – 2003. – № 1. – С. 10-12.

ВИКОРИСТАННЯ ГІС ДЛЯ АНАЛІЗУ ПРОСТОРОВОЇ СТРУКТУРИ СИСТЕМИ РОЗСЕЛЕННЯ

Яровий М.М., Скляр О.Ю.

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

У період швидкого розвитку інформаційних технологій актуальним є застосування ГІС-технологій для аналізу та прогнозування складних геопроектів, зокрема соціогеографічних.

Об'єктом дослідження виступала система розселення Богодухівського району, а предметом - динаміка її просторової структури.

Метою роботи є відображення та аналіз системи розселення районного рівня за допомогою використання ГІС-технологій.

При проведенні дослідження був використаний модуль геостатистичного аналізу програмного продукту ArcGIS 9, і, зокрема, функція – побудова карти Вороного [1].

Переважне значення на формування каркасу розселення Богодухівського району та його існування мають фактори внутрішньої самоорганізації. Важливими зовнішніми факторами, що впливали у минулому та впливають сьогодні на просторову та функціональну структуру каркасу системи розселення є природне середовище (рельєф, гідрографічна мережа, рослинний покрив) та суспільно-політичне середовище (існування та відміна кріпосного права, колективізація та індустріалізація, процес укрупнення сіл, руйнація радянського режиму та багато інших зовнішніх факторів).

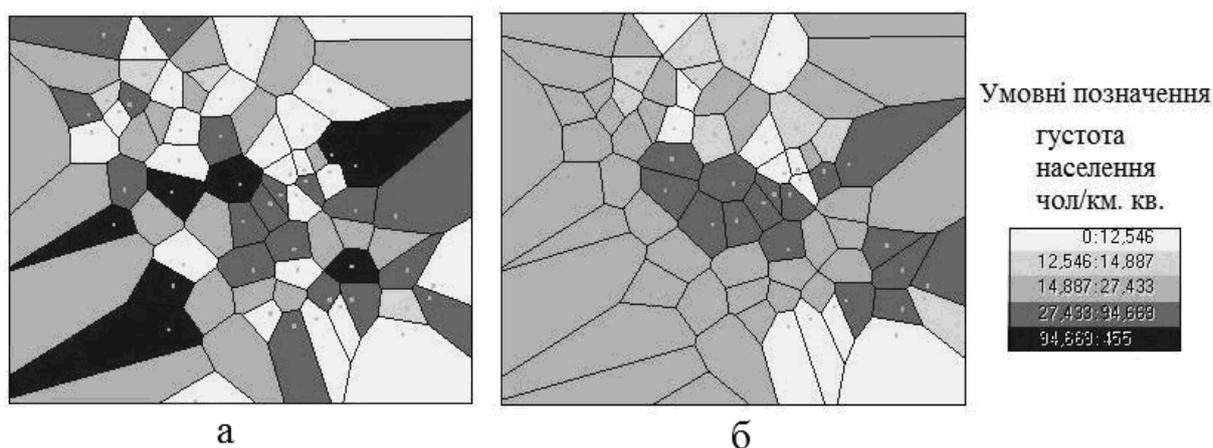

Рис. 1. Багатогранники Вороного для населених пунктів Богодухівського району

Карта Вороного утворюється із серії полігонів, що формуються навколо опорних точок. Полігони створюються таким чином, щоб кожна точка у середині даного полігону лежала ближче до опорної точки цього полігону ніж до будь-якої іншої опорної точки. На основі аналізу характеристик сусідніх полігонів вираховується ряд локальних

статистичних показників (медіана, середньоквадратичне відхилення та ін.). Така просторова модель дозволяє нам виявити відхилення від регулярного розподілу мережі населених пунктів та відповідно виявити формування зон концентрації та притягання, тобто утворення більш вищих ієрархічних рівнів системи розселення (кущового, районного значення). Важливою характеристикою системи розселення є густота населення, яка характеризує заселеність різних частин району і відповідно існуючу систему розселення, показуючи місця концентрації і деконцентрації населення. На рис. 1 зображена сітка багатогранників Вороного для мережі населених пунктів Богодухівського району, а всередині способом якісного фону відображена густота населення у межах конкретного населеного пункту (рис. 1а) та медіана цього значення (рис. 1б), що показує щільність розподілу показника полігону та його сусідів, згладжування значень.

На рис. 2 відображене середньоквадратичне відхилення густоти населення по полігонам (відхилення від середнього значення показника розраховане для чарунки та її сусідів), що показує просторову залежність між даними по кожному населеному пункту та його безпосередніми сусідами.

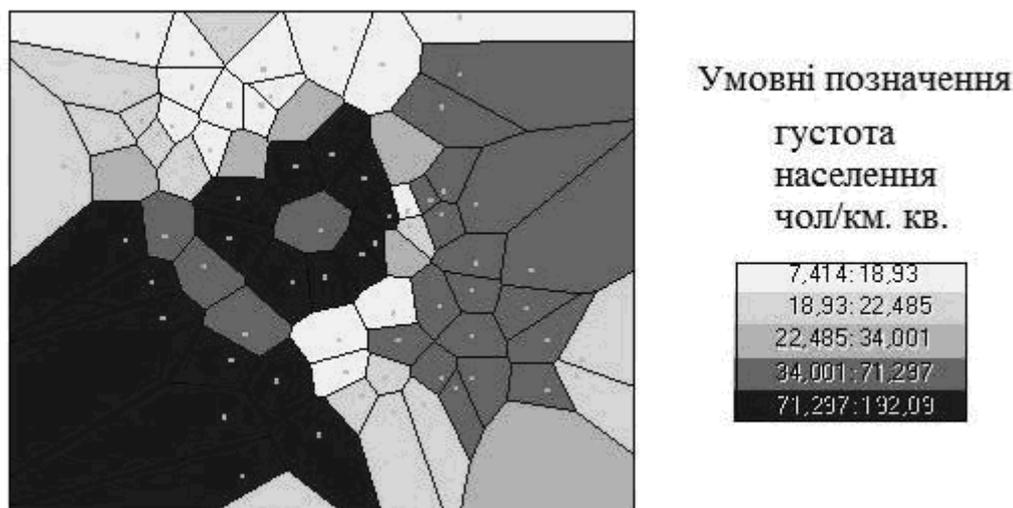

Рис. 2. Багатогранники Вороного для населених пунктів Богодухівського району

З проведеного дослідження видно, що найвищі значення густоти населення характерні для центральної, східної та західної частини Богодухівського району. Ми бачимо, що навколо Богодухова розпочинає вибудовуватись мережа багатогранників близьких до витягнутих прямокутників, що свідчить про формування навколо нього регулярної сітки близько розміщених сіл, тобто про його силу тяжіння як центра районної системи розселення. Формування кущів є характерним для західної частини району, про що свідчить змикання населених пунктів та початок формування концентричної решітки, як і у прикладі з Богодуховим.

Динамічні особливості системи розселення демонструє механічна міграція (рис. 3), що показує привабливість тих чи інших населених пунктів для людей, які мають бажання виїхати. Тобто є помітним процес відтоку населення з західної частини Богодухівського району. Така ситуація, напевно, може негативно вплинути на формування вузла розселення у цій частині, певним чином змінити дані процеси у системі розселення, які розпочались у середині ХХ ст. [2].

Провівши короткий аналіз існуючої просторової та частково функціональної структури системи розселення Богодухівського району можемо зробити висновки, що поряд з процесами розвитку концентричної системи розселення (центр м. Богодухів) помітним є:

1. Розвиток у західній частині куща розселення. Причиною є як історичний аспект заселення так і вплив природного середовища (заселявся лісистий, високий правий берег річки Мерло, що створювало умови для захисту від набігів татар), утворення великих промислових та с/г підприємств (розміщення яких спричинене як концентрацією тут населених пунктів так і роллю керівництва, імовірнісним відбором та ін.), також причина може критися у самій системі – іде природний процес пошуку характерного для даних умов і внутрішнього стану розмірів системи розселення, тобто західна частина розпочинає розвиватися як система розселення районного рівня.

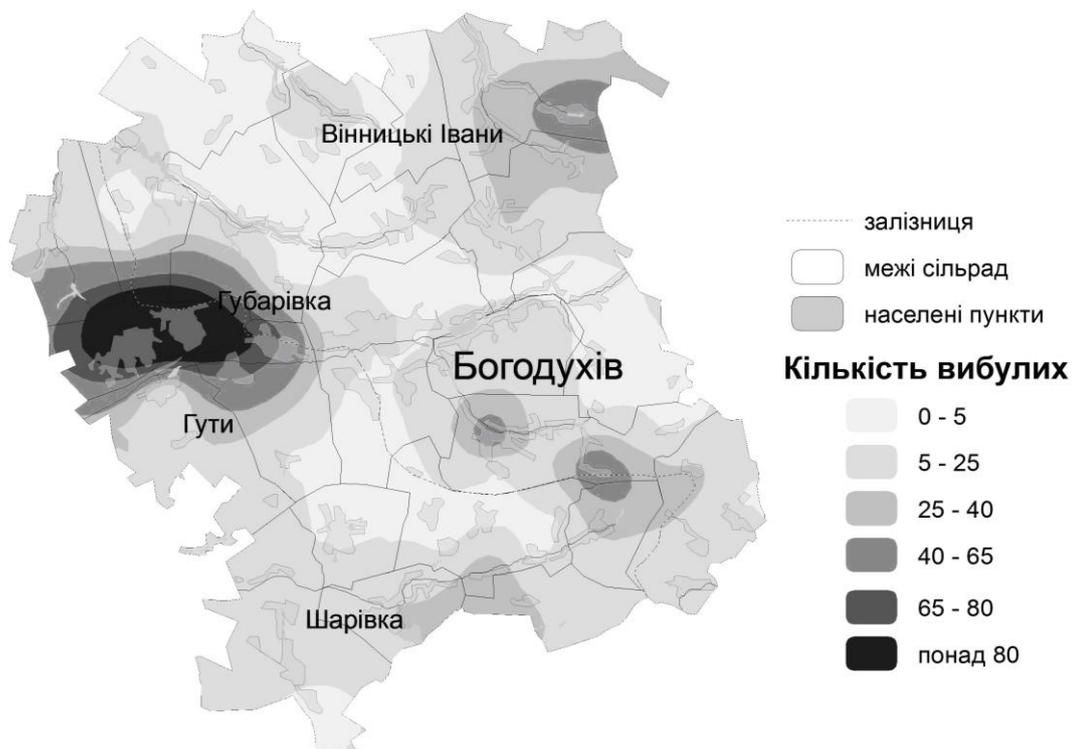

Рис. 3. Виїзд сільського населення за межі Богодухівського району у 2005 році

2. Характерне для більшості заселених територій розміщення сільських населених пунктів уздовж річок та ерозійних форм більш-менш значного

розміру, що пояснюється специфікою способу життя сільського населення (ведення с/г, для якого найвигіднішим є розміщення садиби поблизу води та не на цінному у с/г відношенні вододілі) та оборонною призначеністю перших поселень.

Можемо сказати, що процес розвитку системи розселення Богодухівського району сформував (чи точніше формує) доволі централізовану систему розселення, центром якої є м. Богодухів. Цікавою є ситуація на заході району (Гути, Губарівка, Шарівка, Улянівка), де відбувається викристалізовування куца системи розселення, але дані процеси призупинились у останні роки.

Дані методи розрахунку підтверджують наші уявлення про значення м. Богодухова як центру притягання та наштовхують на нову інформацію про активізацію процесів формування центрів притягання у західній частині району, що говорить про еволюцію районної системи розселення. Використання ArcGIS 9 дає нам можливість не тільки виявляти нові процеси на основі суб'єктивного відбору методики, а й проводити точну та математично вивірену формалізацію даних, що дає можливість для перевірки результатів і формування достовірних прогнозів.

Література:

1. *ArcGIS 9 Geostatistical Analyst. Руководство пользователя: Пер. с англ. – М.: Data+, 2001. – 285 с.*
2. *Форестер Дж. Динамика развития города. Перевод с английского. – М.: Прогресс, 1974. – 285 с.*

ПРОБЛЕМИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

УДК 911.3:32(075.8)

ЭКОЛОГО - ЭКОНОМИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ТРАНСГРАНИЧНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА В УСЛОВИЯХ РЫНОЧНОЙ ЭКОНОМИКИ

Андерсон Н.В.

Одесский национальный университет имени И.И. Мечникова

Без эколого-экономического сотрудничества с другими государствами в современных условиях существование национальной экономики невозможно. Международная экономика характеризуется тем, что основные виды экономической деятельности, такие как производство, распределение, потребление и обмен товаров и услуг, а также их составляющие (капитал, труд, управление, информация, технология, экология, рынки) организуются и взаимодействуют в глобальном масштабе – непосредственно, либо с использованием разветвленной сети, связывающей предприятия, организации, институты, фирмы и т.д.

Приоритетным направлением совершенствования механизма реализации государственной экологической политики является реформирование законодательной и нормативной базы природопользования.

Реформирование экономики страны, переход ее к рыночным отношениям неизбежно затрагивает сферу природопользования. Так, для решения многих экономико-экологических проблем следует использовать новый вид человеческой деятельности в области природопользования – экологический маркетинг.

Глобальный характер ухудшения качества окружающей природной среды обуславливает необходимость объединения усилий всех стран для предотвращения экологической катастрофы, сохранения биосферы Земли, снижения вероятности возникновения экологически опасных ситуаций, для уменьшения масштабов их воздействия и обеспечения безопасности людей.

Необходимость международного сотрудничества для повышения уровня осознания происходящих изменений окружающей среды во всем мире стала предметом обсуждений международных научных проектов. Такое же большое значение имеет распространение знаний и опыта по многим альтернативным технологиям, которые в настоящее время уже имеются или быстро создаются. Эти условия проводятся под эгидой Программы по окружающей среде Организации Объединенных Наций.

Современные экологи высказали предположение о том, что окружающая среда обладает уникальной восстанавливающей способностью для поддержания жизни человека, но когда этот объем будет превышен, наступит широкомасштабная экологическая катастрофа с

ужасающими последствиями для человечества. И речь идет на сегодняшний день о спасении не отдельных обществ, а всей планеты в целом.

Следовательно, от активного участия каждого человека и государств в решении задач охраны окружающей природной среды и природопользования зависит будущее следующих поколений.

В настоящее время благополучие людей немислимо в ситуации истощения природных ресурсов и разрушения среды обитания. Деятельность человека способствует разрушению озона, что ведет к росту ультрафиолетового излучения, и, следовательно, к росту количества инфекционных заболеваний. Производство обладающих тепличным эффектом газов ведет к глобальному повышению температуры с региональными изменениями и к повышению уровня мирового океана. Как изменение уровня ультрафиолетового излучения, так и повышение температуры будут оказывать влияние на производство продуктов питания.

Производимые фторхлоруглероды играют большую роль в развитии обоих этих процессов. Вследствие того, что деятельность человека оказывает влияние на попадание фторхлоруглеродов в атмосферу, большинство стран пришли к соглашению о том, что необходимы политические решения для изменения этих процессов. На международном уровне эта концепция нашла свое отражение в том, что многие страны стали участниками Монреальского протокола о веществах, приводящих к разрушению слоя озона, что создает юридические предпосылки для снижения или устранения выбросов ФХУ.

Начиная с середины XX века, мир потерял почти пятую часть почвенного покрова пахотных земель, пятую часть влажных тропических лесов и десятки тысяч видов растений и животных. В результате деятельности человека в атмосфере повысилось содержание двуокиси углерода до такого уровня, что это стало влиять на климат Земли. Истощается защитный озоновый слой. В отдельных районах Европы мертвые леса и озера – обычное явление.

Глобальная экономика – это экономика, способная работать как единая система в режиме реального времени в масштабе всей планеты. По мнению М. Кастельса, глобальная сеть явилась результатом революции в области информационных технологий, создавшей материальную основу глобализации экономики, т.е. появления новой, отличной от ранее существовавшей экономической системы. Принципиальное отличие информационно-технологической революции состоит в том, что прежние технологические революции надолго оставались на ограниченной территории, то новые информационные технологии почти мгновенно охватывают пространство всей планеты.

Загрязняющие вещества обычно растворяются в атмосфере, воде, но очень часто после того, как переместятся на значительное расстояние. Локальные, как и глобальные загрязнители не знают политических границ.

Мировые загрязнители воздуха остаются в атмосфере в течение продолжительного времени, изменяя химический состав атмосферы, которые могут повлиять на климат или воздействовать на озоновый слой, который защищает нашу планету от губительного воздействия солнечной радиации. Решение проблем требует объединения усилий экономической и политической систем и успех сотрудничества во многом зависит от того, выходит ли решение проблемы за рамки юрисдикции государства. Источники загрязнения и пострадавшие от этого загрязнения территории находятся в разных странах и управляются двумя правительствами. Достигнуть согласия в этом случае не всегда легко, но возможно. Загрязнение, которое пересекает границы государств, создает почву для решения подобных проблем на международном уровне. Примером является радиоактивное загрязнение, которое коснулось ряда государств, в результате аварии на Чернобыльской АЭС. Международные соглашения – единственный выход, особенно в свете успешного подписания Соглашения о запрете газов, разрушающих озоновый слой.

Загрязнение окружающей природной среды и истощение природных ресурсов приобретает межгосударственные планетарные масштабы. Экологические проблемы можно обозначить как конфликт между глобальным характером экологического кризиса, с одной стороны, и отсутствием глобального общественного механизма регулирования национальных экологических действий, с другой.

Проблемы, связанные с изменением (в данном случае с ухудшением) качества окружающей природной среды, влияющим на всю планету, носят глобальный характер и основные сегменты экономики всех стран связаны в глобальную сеть по вопросам рационального использования природных ресурсов и охраны окружающей природной среды, но отдельные части стран, регионы, экономические сектора и местные сообщества отключены от процессов восстановления качества окружающей природной среды, накопления и потребления информационной глобальной экономики. Поэтому создание международных экологических программ и договоров – это шаг вперед для глобализации экономико-экологических отношений.

Для реализации целей международных договоров по обеспечению экологической (ресурсно-экологической) безопасности необходимо сосредоточить усилия на создание международного механизма, предусматривающего:

- технико-технологическое сотрудничество, включая систему обмена природоохранными и ресурсосберегающими технологиями (техникой) и информацией;
- формирование специализированных органов и фондов;
- создание системы контроля за ходом выполнения принимаемых сторонами обязательств;
- осуществление международной экологической экспертизы;

- сопоставимость (или создание единой системы) оценочных экономико-экологических показателей;
- создание справочников единой терминологии по природопользованию;
- организации международного центра срочной экологической помощи и создание соответствующей системы оказания международной помощи;
- сотрудничество и взаимную помощь в научно-исследовательских и опытно-конструкторских работах;
- обмен опытом и проведение международных конференций;
- экологическое воспитание и образование;
- генерирование нового знания, новых процессов и новых экологичных и экологически чистых товаров.

Литература:

1. Алаев Э.Б. Социально-экономическая география: Понятийно-терминологический словарь. – М.: Мысль, 1983.
2. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура: Пер. с англ. под науч. ред. О.И. Шкаратана. – М.: ГУ ВШЭ, 2000.
3. Портер М. Конкуренция. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2000.
4. Портер М. Международная конкуренция. — М.: Международные отношения, 1993.
5. *Business Infrastructures in Odessa Oblast, Lower Danube Euroregion. TACIS Cross-Border Cooperation project: <http://www.businessinodessa.com>.*
6. *Gateways to the Global Economy / A.E. Andersson, D.E. Andersson (Eds.), Edward Elgar, 2000.*
7. *Kotler P., Haider D., Rein I. Marketing Places. – New York. The Free Press, 1994.*
8. *Kotler P., Asplund C., Rein I., Haider D. Marketing Places Europe. – Pearson Education Limited, 1999.*
9. *Regional Competition / P.W.J. Batey, P. Friedrich (Eds.), Springer, 2000.*
10. *Regions of the New Europe: A Comparative Assessment of Key Factors in Choosing Your Location. – London: Ernst & Young, 1995.*

УДК 911.3:312 (477.65)

АНАЛІЗ СУЧАСНИХ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НАСЕЛЕННЯ В КІРОВОГРАДСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Бабич О.В.

*Кіровоградський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка*

Серед показників, які характеризують соціально-економічний розвиток регіону, особлива роль належить процесам міграції населення [2].

Саме міграція населення є досить точним індикатором економічного і соціального становища, політичної та екологічної ситуації, міжетнічних і релігійних відносин тощо [1]. Напрямки і масштаби міграційних потоків змінюють не тільки кількість населення певного регіону але і якісні його параметри, що має набагато суттєвіші наслідки для демографічної ситуації [3].

У 2005 році в Кіровоградській області всіма міграційними потоками було охоплено 31,7 тис. осіб: прибуло 13074, вибуло 18595 осіб, від'ємне міграційне сальдо становить – 5521. Аналізуючи показники сальдо міграції в період з 1996 по 2005 роки, спостерігаємо тенденцію до скорочення населення в Кіровоградській області (рис.1).

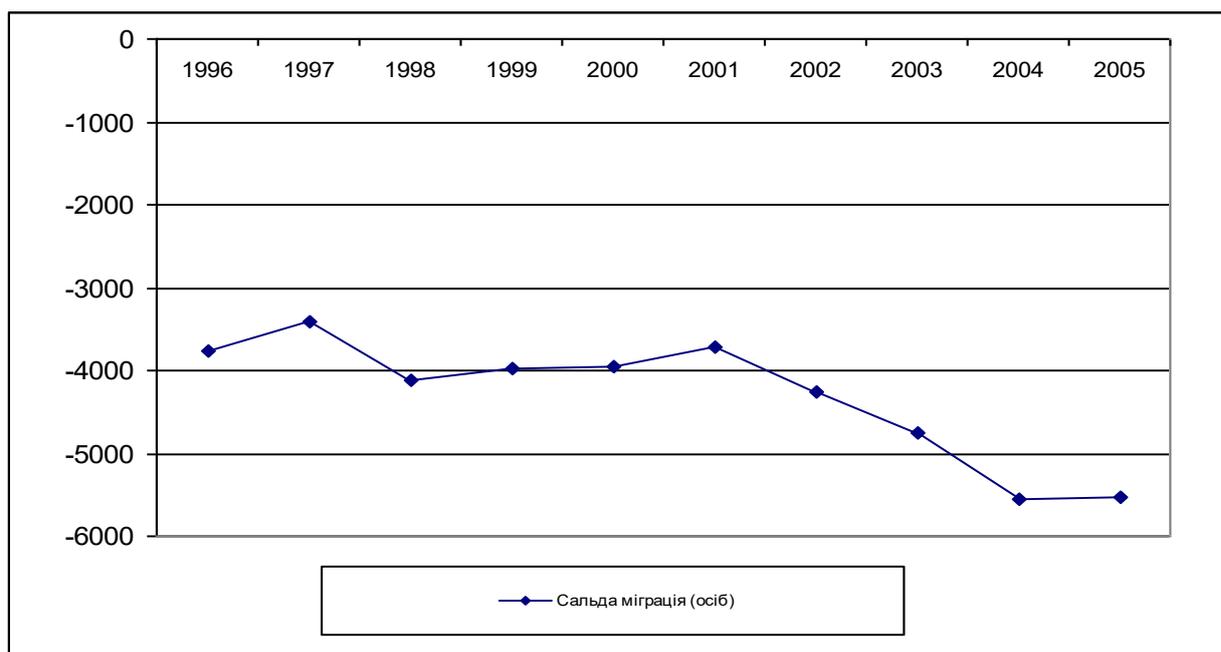

Рис. 1. Сальдо міграції в Кіровоградській області за період з 1996 по 2005 роки.

Відбулися зміни і у структурі міграційних потоків (рис. 2). Так за 2003-2005 роки скоротилася частка внутрішньорегіональної та міждержавної міграції, (на 1,5 в.п. та 2,7 в.п.), водночас зростає частка міжрегіональної міграції (на 4,2 в.п.).

Менше третини всіх мігрантів області (29,7%) у 2005 році змінили місце проживання, не виїжджаючи за межі області. Збережено баланс прибулих і вибулих осіб. Для внутрішньорегіонального обміну в останні роки є характерним рух у напрямку „село-місто”. Міграційний перерозподіл населення із сільської місцевості у міську протягом 2003-2005 років зменшив чисельність селян на 1240 осіб.

Найбільше міграційне скорочення відбулося за рахунок міжрегіональної міграції - 97,2% від загального скорочення. В область прибуло 5494 особи, вибуло 10862. Міграційне сальдо складає -5368 осіб,

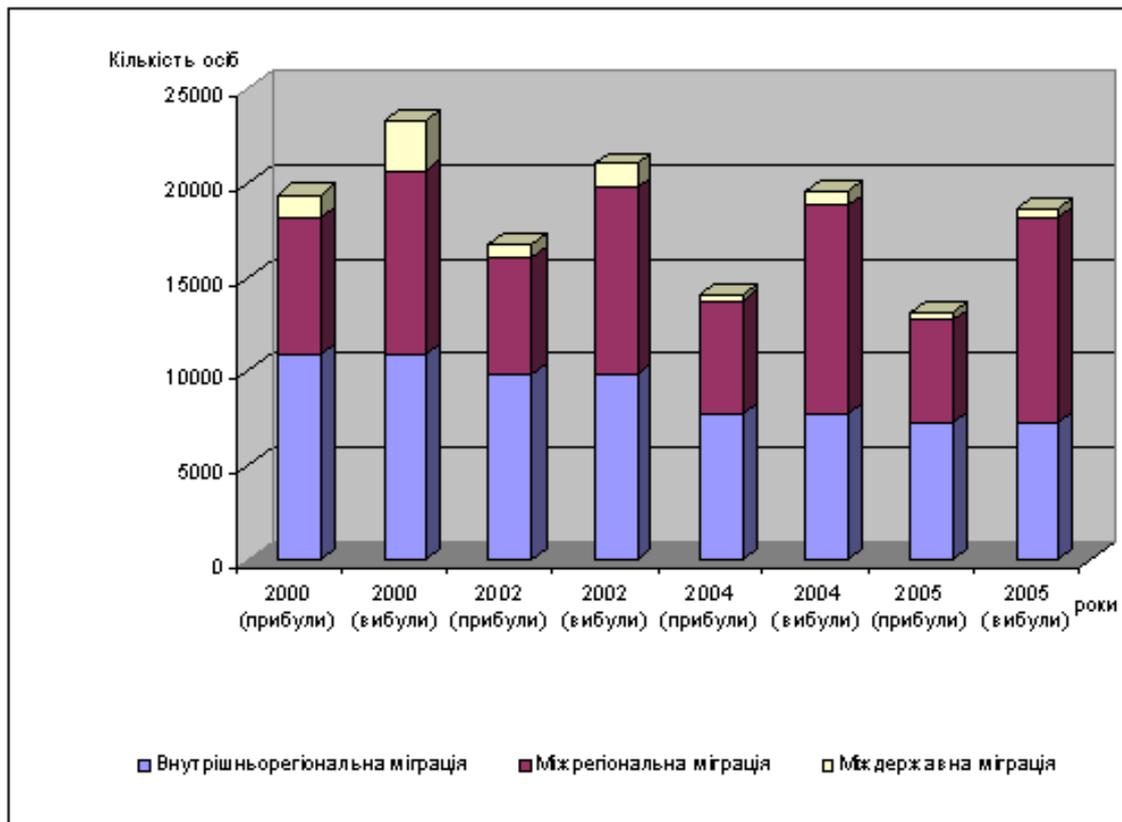

Рис.2. Розподіл мігруючих в Кіровоградській області за потоками (прибули, вибули) в період з 2000 по 2005 роки (за даними [4, 5, 6]).

що є найбільшим від'ємним показником в Україні за 2005 рік. Міжрегіональна міграція характеризується значними міграційними зв'язками з Дніпропетровською, Черкаською, Київською, Миколаївською та іншими областями.

Потік мігрантів за межі області був істотним не тільки за кількістю, а і за якістю. Серед вибулих у 2005 році в інші регіони України – 75,6% особи працездатного віку. У віковій структурі міжрегіонального скорочення найбільша частка припадає на осіб у віці 15-19 років (35,4% загального).

Обсяг міждержавної міграції у 2005 році становив 813 осіб. Внаслідок міждержавної міграції населення області за минулий рік зменшилось на 153 особи (2,8%). Головним партнером у міждержавній міграції області залишається регіон СНД (79,7% загального обсягу), передусім Російська Федерація, Білорусь, Молдова. У 2005 році до Росії виїхало 290 осіб (60% емігрантів), прибуло з Росії 199 осіб (60,3% іммігрантів). У групі колишніх республік Радянського Союзу область мала найбільше від'ємне міграційне сальдо з Росією та Білоруссю. Кількість прибулих і вибулих із закарпатських та центральноазіатських держав у 2005 році становило 61 (20,3% іммігрантів) та 12 осіб (2,5% емігрантів). Міграція населення з іншими країнами складає 20,3%. Зареєстровано зв'язки з країнами Азії (Ліван, Індія, Палестина), Латинської Америки (Аргентина) які характеризуються незначним міграційним приростом.

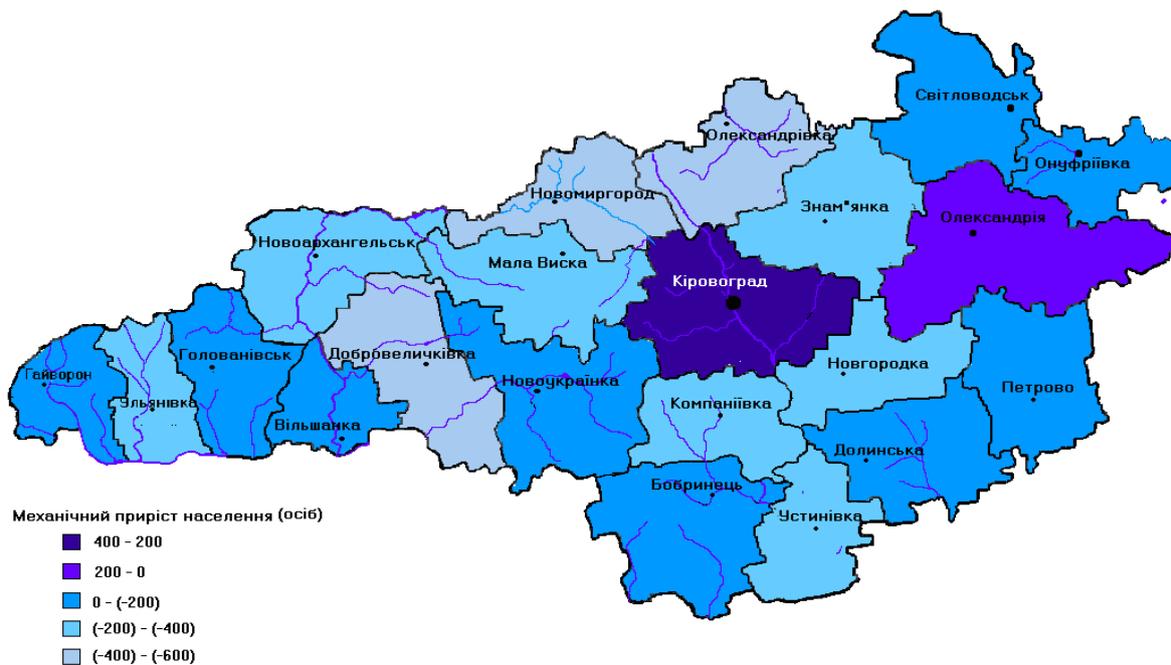

Рис.3. Міграційний рух населення Кіровоградської області (станом на перше січня 2006 року за даними [6]).

У міграційних потоках населення Кіровоградської області за часовими ознаками переважають довгострокові і основною причиною переїзду мігранти називають родинні обставини. Обмін населення відбувається з міграційним скороченням у більшості районів області і найбільшим він є в Устинівському 14,3 % при середньообласному показнику 5,8 %. Водночас у двох районах області спостерігаємо міграційний приріст населення у Кіровоградському (10,7%) та Олександрівському (1,6 %) районах (рис. 3) [6].

Значне від'ємне значення сальдо міграції погіршує статеву-вікову структуру населення області в бік збільшення осіб старшого віку, зниження народжуваності, що призводить до ще більшої демографічної депресивності регіону. Від'ємне сальдо у групах молодшого працездатного віку свідчить про проблематичні тенденції на ринку праці, соціально-економічної ситуації що склалася. Оскільки серед мігрантів переважають найбільш репродуктивно та економічно активні контингенти [6], основна маса яких зазвичай не повертається, втрати населення області є дуже суттєвими. Для зміни такого стану речей необхідно створення на території Кіровоградської області ринку праці та умов для самореалізації людини, розробити комплекс соціально-економічних заходів здатних виправити ситуацію що склалася.

Таким чином, знання особливостей організації міграційних процесів Кіровоградської області дозволяє використовувати їх в якості засобу управління, за допомогою трансформації якого можна вплинути на зміну структури населення.

Література:

1. Джаман В.О. Регіональні системи розселення: демографічні аспекти. - Чернівці: Рута. -2003. – 392 с.

2. Позняк О.В. Міграційна ситуація в Україні: загальнодержавні тенденції та закономірності територіальної диференціації // Український географічний журнал. – 2002, N 1. - С. 22-27.
3. Прибиткова І.М. Основи демографії. К.: Артек, - 1995. – 252 с.
4. Статистичний щорічник Кіровоградської області за 2000 рік // Держкомстат України. Головне управління статистики в Кіровоградській області. – Кіровоград, 2001. – 355 с.
5. Статистичний щорічник Кіровоградської області за 2004 рік // Держкомстат України. Головне управління статистики в Кіровоградській області. – Кіровоград, 2005. – 546 с.
6. Статистичний щорічник Кіровоградської області за 2005 рік // Держкомстат України. Головне управління статистики в Кіровоградській області. – Кіровоград, 2006. – 498 с.

УДК 911.375

ТРАНСПОРТ И ПЛАНИРОВОЧНАЯ СТРУКТУРА ГОРОДА (НА ПРИМЕРЕ г. БЕЛГОРОД)

Богат Д.В., Полякова Т.А.

Белгородский государственный университет, Россия

Время, когда главным аспектом при планировке города являлось размещение зданий на определенной территории, давно минули. В наши дни ключевым элементом является человек и его размещение в пространстве. Современный город – это комплексная система, образуемая рядом самостоятельных, но в то же время взаимосвязанных составляющих – территориальных зон: жилой, промышленной, общественно деловой, рекреационной, зоны транспортной инфраструктуры и др. В рамках данной работы мы рассмотрим транспортную инфраструктуру, её роль в планировочной структуре города и жизни населения.

Система транспорта это один из основных элементов пространственной организации города. Улично-дорожная сеть города формируется как целостная система, взаимосвязанная с сетью транспортных магистралей района расселения. Структура сети определяется общей планировочной структурой и размерами города, взаиморасположением его частей. Улично-дорожная сеть и городской транспорт в совокупности формируют транспортную инфраструктуру города.

Задачей транспортной инфраструктуры, таким образом, являются взаимосвязь между функциональными элементами города (жилыми районами, местами приложения труда, центрами различных категорий, местами отдыха и т.д.) с целью обеспечения рационального функционирования этих элементов и возможности их пространственного

развития [3]. Поэтому любая ошибка в организации системы транспорта города может привести к тяжелейшим последствиям.

Современный Белгород – индустриально-развитый город. По данным Белгородского областного комитета государственной статистики, численность населения Белгорода на 01.01.07 г. составила 344,2 тыс. чел.

Территория города разделена на четыре планировочных района: Центральный, Южный, Восточный и Западный, также выделяют две промышленные зоны: Западная и Восточная. Взаимосвязь между данными структурными элементами Белгорода обеспечивает система транспортных магистралей. Главными направлениями транспортной сети города в настоящее время являются два пересекающихся диаметра – меридиональный (ул. Б.Хмельницкого – ул. Щорса) и широтный (проспект Славы – ул. Волчанская) [2]. Общая протяжённость автомобильных дорог на территории города на 01.01.06 г. составила 72,2 км., что 9% ниже аналогичного показателя в 2002 г. [1] (рис. 1).

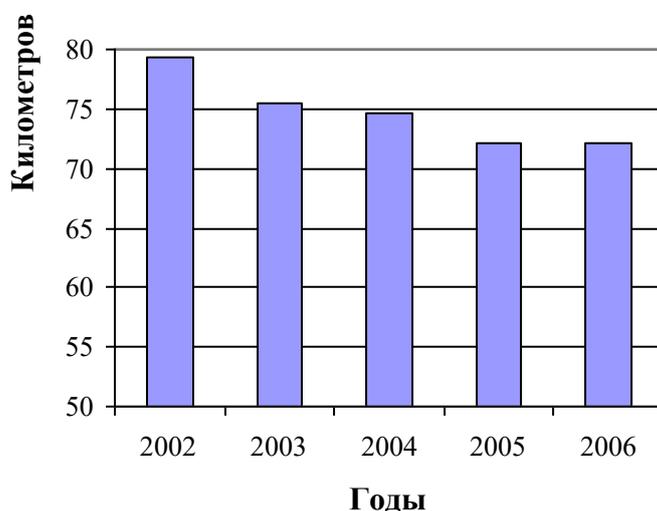

Рис. 1. Протяжённость автомобильных дорог г. Белгорода

Крупные автомагистрали пролегают через плотнозаселённые микрорайоны города, что в большинстве случаев не только не соответствует современным нормативам транспортной инфраструктуры, но и не в состоянии обеспечить достаточную пропускную способность, надёжную защиту населения проживающего в непосредственной близости от крупных автомагистралей, выхлопных газов и шума.

Максимальная нагрузка на магистральную сеть приходится в центральной части города, особенно она характерна для перекрёстков пр. Б. Хмельницкого – пр. Славы и ул. Кирова – ул. Волчанская, где наблюдается наибольшая интенсивность движения, в результате чего здесь образуются пробки. Концентрация автомобильных потоков в центральной части города связана с недостаточным количеством дублёров основных меридиональных и широтных направлений.

Положение в последние годы особенно обострилось в связи с огромным числом личного автотранспорта (рис. 2) [1] и маршрутных такси, буквально «наводнивших» город.

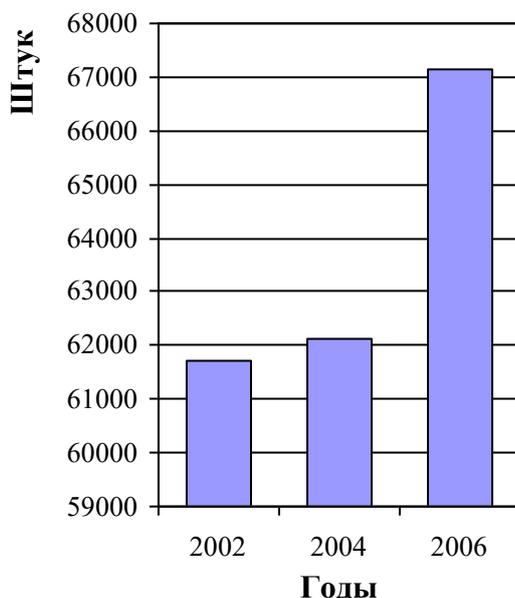

Рис. 2. Наличие личных транспортных средств населения г. Белгорода.

Автомобильный транспорт является основными источниками загрязнения атмосферного воздуха Белгорода, на его долю приходится – 75% и более от общей суммы атмосферных загрязнений, а также является главным поставщиком тяжелых металлов в городскую среду. Выхлопные газы двигателей внутреннего сгорания содержат огромное количество токсичных соединений – бензапирена, альдегидов окислов азота и углерода и других опасных соединений.

Причина высокого загрязнения атмосферы помимо загруженности автотранспортом магистралей города кроется в низком качестве дорожного покрытия, отсутствии надлежащего озеленения, приближенности жилой зоны к проезжей части, т.е. невыполнении современных градостроительных нормативов.

Всё это приводит к сверхнормативному загрязнению улиц и ухудшению здоровья детей, живущих в 200 – 300-метровых зонах, примыкающих к транспортным улицам, а тем более тех горожан, которые живут в непосредственной близости от них. В связи с этим, мы считаем, что оптимизация транспортной структуры города является важным фактором в оздоровлении городской среды Белгорода.

Литература:

1. *Белгород в цифрах и фактах: Стат. сб. // Белгородстат. – Белгород, 2006. – 98 с.*
2. *Белгород: генеральный план. / РОСНИПИУРБАНИСТИКИ. – С.-П., 2003. – 250 с.*

3. Яргина З.Н. Основы теории градостроительства. – М.: Стройиздат, 1986. – 326 с.

УДК 911.3

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНОГО КОМПЛЕКСУ ХАРКІВЩИНИ

Бригадіренко А.С.

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

На сьогоднішній час світ перебуває у стані глобальних змін, до яких відноситься інформаційна революція, що впливає на політику, економіку, управління, фінанси, науку, культуру та інші сфери життєдіяльності. І одним із найважливіших чинників соціально-економічного розвитку суспільства в Україні, як і в усьому світі, є збільшення обсягу, підвищення якості та розширення асортименту телекомунікаційних послуг для населення, державних органів влади та підприємців.

Телекомунікаційний комплекс є з'єднувальною ланкою як промислової сфери, сфери послуг і споживачів, так і різних географічно розрізнених частин країни та економічних центрів. Стимулюючи людське спілкування за допомогою зв'язку, сучасні засоби телекомунікацій стають необхідною умовою для соціальної згуртованості та культурного розвитку всіх країн.

Проблемам телекомунікаційного комплексу приділяється достатньо уваги з наукового та технічного боку, який дуже інтенсивно пов'язаний з економічними питаннями та завданнями [1].

Телекомунікаційний комплекс Харківського регіону, займає високу позицію в телекомунікаційному просторі України.

За структурою доходів телекомунікаційного комплексу Харківської області провідну роль відіграють телефонний міжміський (включаючи міжнародний), частка якого в доходах у 2005 р. становила 23,5%. Більше половини (51,2%) припадає на мобільний зв'язок, 11,5% на місцевий. Доходи пошти, комп'ютерний зв'язок та телевізійний і радіозв'язок становлять відповідно 5,5%, 3,8% та 3,2% (рис. 1).

За оцінками головного управління статистики Харківській області абоненти мобільного зв'язку становлять 75% населення (2,135 млн.), абонентами кабельного телебачення - 4% (114,861 тис.), та абоненти мережі Internet - 3% (87,444 тис.) [4].

За індексом забезпеченості телефонними апаратами загального користування у 2005 р. Харківщина займала 4 місце в Україні.

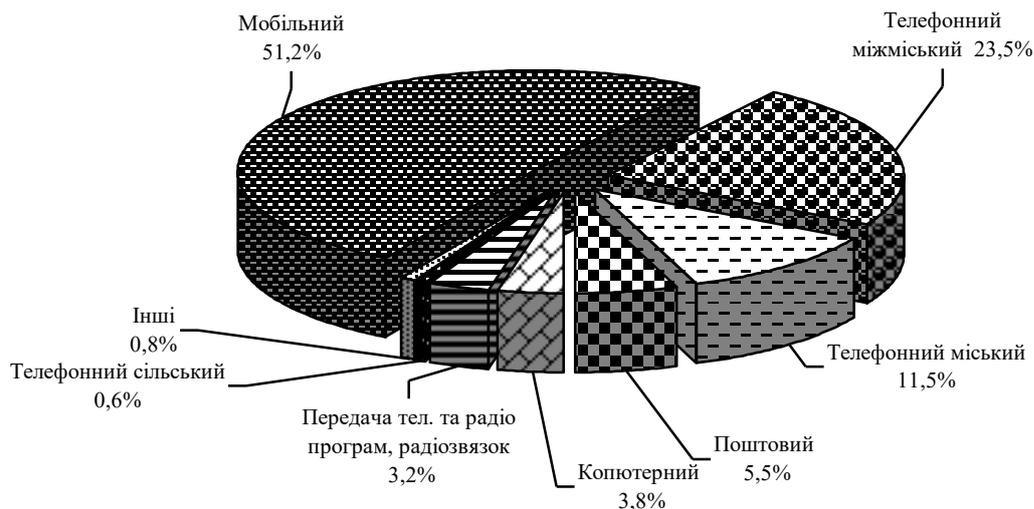

Рис. 1. Структура загальної суми доходів зв'язку за видами (за даними [4])

Оснащеність телефонними апаратами населених районів Харківської області є дуже нерівномірною. Вищий рівень телефонізації спостерігається в районах, що межують з Харківським районом. В області виділяється райони, де кількість апаратів на 100 чоловік у декілька разів менша, ніж у середньому по області (18,4). Така нерівномірність є підставою для розробки нових стратегічних рішень щодо телефонізації районів області.

Оцінка рівня телекомунікації здійснюється за сукупністю критеріїв, основними з яких є: рівень телефонізації населення; рівень телефонізації у містах, сільських місцевостях та районах; рівень споживання телекомунікаційних послуг [2].

Разом з тим, висновки про рівень телефонізації області та її районів, про обсяг послуг самі по собі хоч і є важливими але ще не можуть бути однозначно визначальними при виборі території пріоритетного інвестування розвитку телекомунікаційної мережі.

Для вироблення більш обґрунтованого рішення нами були проведені розрахунки платоспроможності попиту на телекомунікаційні послуги. Доцільність першочергового вкладу інвестицій у розвиток телекомунікаційної інфраструктури пропонується визначати на основі порівняння індексу витратності на телекомунікаційні послуги, що розраховується за формулою (1):

$$I_i = \frac{P_i}{D_i * 1000}, \quad (1)$$

де P_i – обсяг спожитих телекомунікаційних послуг в i -му регіоні, грн.;

D_i – доходи населення (на одну особу) в i -му регіоні, грн. [2]

Згідно одержаних розрахунків найкраще потенціал послуг телефонії використовується усіма користувачами у Харківському районі, де на 1000

грн. доходів населення у 2005 р. припадало 24,34 грн. послуг, Вовчанському районі – 17,07 грн., Чугуївському районі – 12,92 грн. Низький рівень використання потенціалу послуг телефонії в Первомайському районі (0,08 грн. послуг на 1000 грн. доходу населення та менше 1% від максимального значення по області) (рис. 2).

Таким чином, можна зробити прогнози розвитку певних сфер телекомунікаційного комплексу Харківського регіону та виявити райони, інвестиції у розвиток телекомунікаційних послуг яких будуть у найближчий час найбільш ефективними.

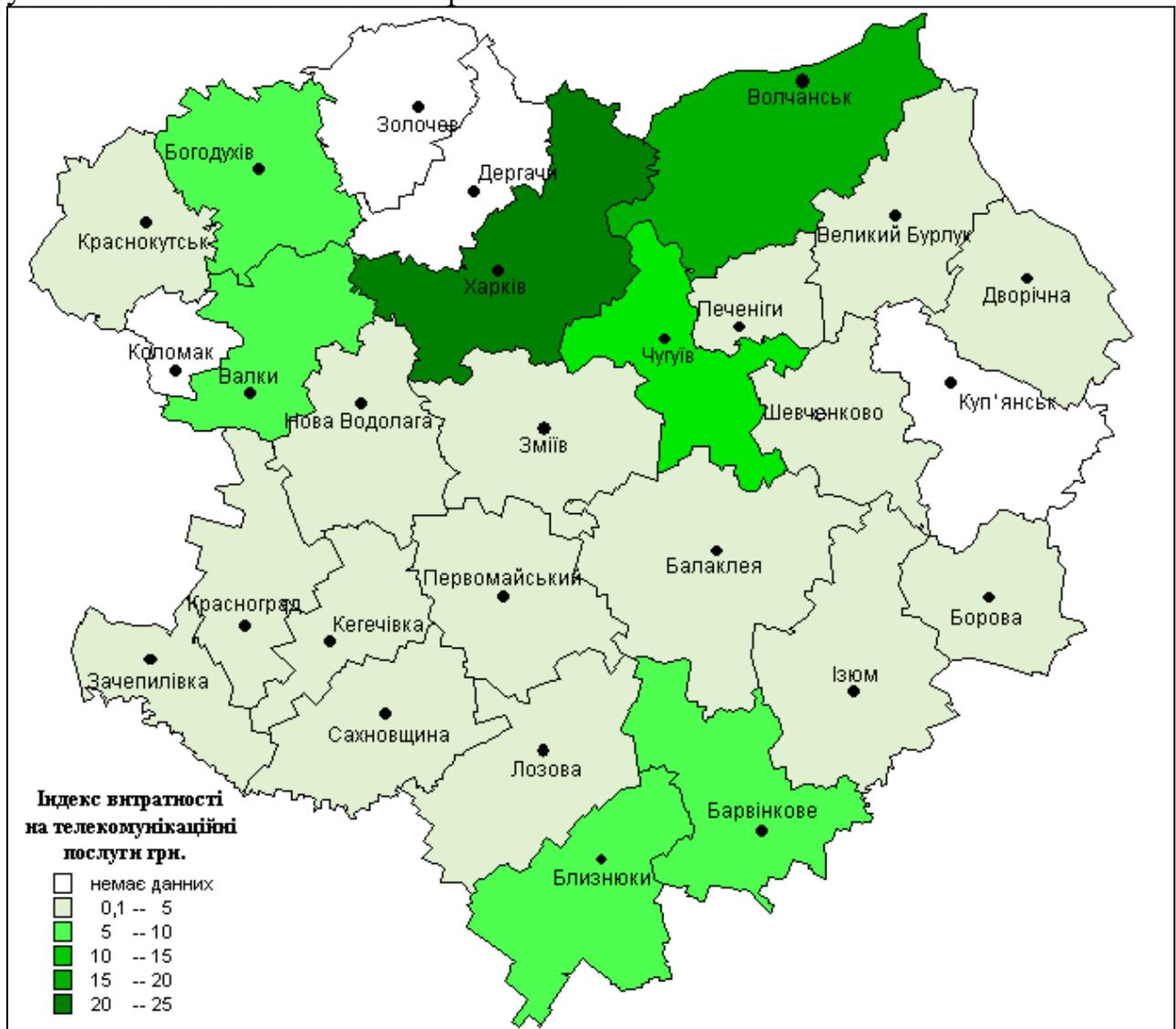

Рис. 2. Індекс витратності на послуги телекомунікації у Харківському регіоні.

Для оптимізації мережі зв'язку необхідні структурні перетворення з метою розширення послуг зв'язку і підвищення їх якості, створення технічної бази інформатизації на основі новітніх технологій, розвиток та модернізація зональних і місцевих мереж на базі сучасних технологій.

Активізація інвестиційної діяльності у галузі зв'язку сприятиме розвитку таких напрямів як:

- реформування телекомунікаційної галузі;
- впровадження нових мережених технологій для подальшого розвитку сегментів ринку послуг зв'язку;
- формування правових засад [2].

Розвиток телекомунікаційного комплексу Харківщини, та України в цілому є пріоритетним, так як телекомунікації допомагають подолати такі бар'єри, як час та відстань, дозволяє організаціям збільшити темпи виробництва продукції, прискорити прийняття рішень, проникати на нові ринки, а також надавати нові види послуг.

Література:

1. Абашев А.О. Рынок информационно-телекоммуникационных услуг и тенденции его развития (На примере Хабаровского края): Дис. канд. экон. наук : Хабаровск, 2002. - 185 с.
2. Мельник Д.С. Стратегічні засади розвитку телекомунікаційних послуг (на прикладі Львівської області): автореф. дис. канд. екон. наук: Одеса, 2003. - 21 с.
3. Харківська область у 2005 році (статистичний щорічник).
4. Статистичний бюлетень „Про роботу підприємств зв'язку Харківської області за 2005 рік”, 2006. – 19 с.
5. site@kharkivoda.gov.ua

УДК 911.3

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ (НА ПРИКЛАДІ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Варвинська І.В., Заволока Ю.Ю.

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Зайнятість як економічна категорія розкриває аспекти формування і розвитку виробничих сил суспільства, визначає необхідні форми взаємодії робочої сили і засобів виробництва в цілях максимального задоволення суспільних потреб людства.

Сфера зайнятості населення є однією з важливих складових розвитку національної економіки, визначає структуру та темпи економічного розвитку регіону: структура зайнятості населення дає можливість за різними видами економічної діяльності визначити переважаючу спеціалізацію області [1]. Теоретичні і практичні основи зайнятості населення досліджувалися багатьма вітчизняними науковцями, зокрема А.Е. Котляром [3], В.Ф. Оніщенко [5], В.М. Петюхом [6], демографічні та економічні аспекти – М.І. Долішним [1], С.А. Кузьмінім [4].

На сучасному етапі розвитку системи господарства разом з розгортанням глобалізаційних процесів поширюються процеси

регіоналізації економіки. Тому в даному аспекті актуальними є дослідження саме регіонів як безпосередніх об'єктів економічного розвитку країни. Тому метою даної статі є аналіз зайнятості населення Харківської області.

Дослідження даного питання, в першу чергу, вимагає вирішення проблемних моментів в понятійно-термінологічному апараті. Прийнятні критерії зайнятості населення за радянські часи були автоматично перенесені в умови переходу економіки до ринкових відносин. Враховуючи економічну інтеграцію до різної кількості міжнародних організацій та під впливом різних форм господарювання стало поняття зайнятості зазнає структурних зрушень.

Так В.Ф. Оніщенко відзначив, що «зайнятість - це участь людини в суспільному виробництві, безпосереднє з'єднання трудових ресурсів із засобами виробництва, організації речовинного і особистого чинників виробництва в єдині продуктивні сили суспільства» [5, С. 5].

Зайнятість у визначенні А.Е. Котляра це «суспільне відношення між людьми з приводу включення працівника в конкретну кооперацію праці, на певному робочому місці» [3, С. 5]. Зайнятість (за методологією МОП) – це суспільно корисна діяльність громадян, пов'язана із задоволенням особистих та суспільних потреб і така, що, як правило, приносить їм дохід у грошовій або іншій формі [7]. До зайнятого населення віднесені особи, які займалися економічною діяльністю: працювали за наймом на умовах повного (неповного) робочого часу (наймані працівники у юридичних і фізичних осіб); роботодавці; особи, які самостійно забезпечували себе роботою, включаючи зайнятих в особистих селянських господарствах з метою ринкової реалізації виробленої продукції, або безкоштовно працювали у сімейному бізнесі; служителі релігійних культів, військові кадрової служби та ін. [7].

Варто зупинитися на визначенні категорії зайняті за законом України «Про зайнятість населення». В Україні до зайнятого населення належать громадяни, що проживають на території країни на законних підставах:

- працюючі за наймом на умовах повного або неповного робочого дня (тижня) на підприємствах, в установах і організаціях, незалежно від форм власності, в міжнародних та іноземних організаціях в Україні та за кордоном;
- громадяни, які самостійно забезпечують себе роботою, включаючи підприємців, осіб, зайнятих індивідуальною трудовою діяльністю, творчою діяльністю, члени кореспондентів, фермери та члени їх сімей, що беруть участь у виробництві;
- обрані, призначені або затверджені на оплачувану посаду в органах державної влади, управління та громадських об'єднаннях;
- які проходять службу в Збройних силах України, Національній гвардії України, Служби безпеки України, Прикордонних військах України, військах внутрішньої та конвойної охорони і Цивільної оборони України, органах внутрішніх справ та інших військових формуваннях,

створених відповідно до законодавства України, альтернативну (невійськову) службу;

- які проходять професійну підготовку, перепідготовку і підвищення кваліфікації з відривом від виробництва; навчаються в денних загальноосвітніх школах, вищих навчальних закладах;
- працюючі громадяни інших країн, які тимчасово перебувають в Україні і виконують функції, не пов'язані із забезпеченням діяльності посольств і місій [2].

Категорія «зайняті» в законі України «Про зайнятість населення» розкривається ширше, ніж за визначенням МОП. Крім різних груп працюючих та тимчасово відсутніх на робочому місці, Закон відносить до зайнятого населення учнів і студентів денних відділень навчальних закладів. За методологією МОП, вони за специфікою своєї діяльності є економічно неактивними. Поняття «зайняте населення» витікає з державної концепції зайнятості та практичний облік ведеться за різними формами зайнятості, тому і виникають неузгодженості у порівнянні [6].

Перейдемо до характеристики зайнятості Харківської області на сучасному етапі. У 2005 р. область за кількістю працюючих на великих і середніх підприємствах посідала четверте місце в країні, в економіці регіону було зайнято 708,6 тис. осіб (без урахування найманих працівників статистично малих підприємств та зайнятих у громадян-підприємців). Слід зазначити, що у 2005 р. на 1,6% відбулось збільшення чисельності працюючих на підприємствах області, тоді як за період 2000-2005 рр. дана чисельність зменшилась на 14%. Враховуючи статеву структуру населення рівень зайнятості чоловіків в працездатному віці (64%) перевищує рівень зайнятості жінок (53,3%) на 10,7%. В основі такого розподілу закладені демографічні (статеві-вікова структура) і економічні (рівень безробіття, показники економічно неактивного населення) передумови [7].

Тенденція загального зменшення кількості зайнятих з урахуванням найманих працівників спостерігається в Харківській області за період з 2001 по 2004 рр. (рис. 1). Особливих коливань у зміні кількості зайнятих в досліджуваній період не відбувається, хоча можна виділити 2002 р. та 2003 р., де кількість зайнятих найбільша відповідно 1324,2 та 1301,5 тис. осіб, так як в працездатний вік вступила чисельна когорта народжених в середині 80-х р., поповнила економічне активне населення. У 2001 р. та 2004 р. кількість зайнятих найменша – 1278,1 та 1285,7 тис. осіб, причини цього мають не тільки демографічний характер, а і вони пов'язані з наслідками соціально-економічної кризи перехідної економіки.

Структурні зрушення зайнятості населення в Харківській області відбувались в умовах реформування економіки. Перехід державних форм власності в приватну, розширення сфери послуг та торгівлі призвело до зростання чисельності власників, тому збільшилась частка осіб найманої праці. На зрушення галузевої структури зайнятості населення впливають нові форми функціонування підприємств. Тому аналізуючи структуру

зайнятості населення за галузями економіки в Харківській області на початок 2005 р. (рис. 2) маємо скорочення зайнятості в основних галузях

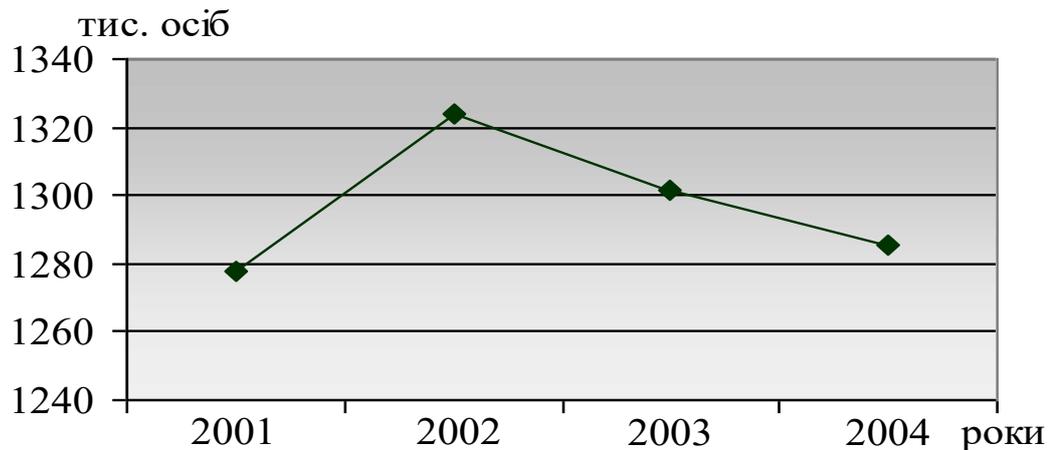
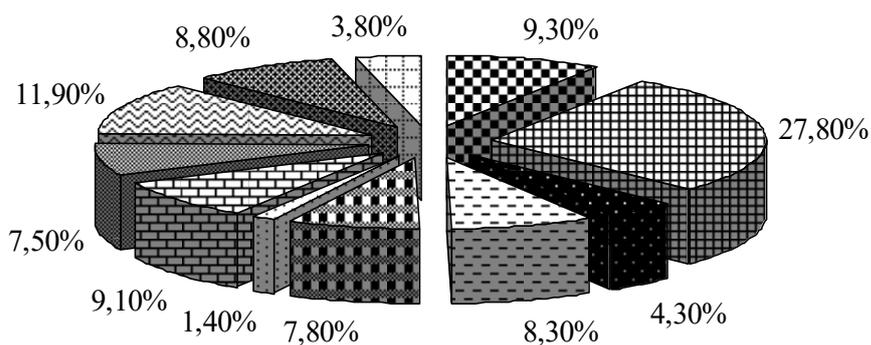

Рис. 1. Динаміка зайнятості в Харківській області (2001-2004 роки) [7]

- сільське господарство, мисливство, лісове та рибне господарство
- ▣ промисловість
- будівництво
- оптова та роздрібна торгівля, готелі та ресторани
- ▣ транспорт і зв'язок
- ▣ фінансова діяльність
- ▣ операції з нерухомістю, здавання під найм і послуги юридичним особам
- ▣ державне управління
- ▣ освіта
- ▣ охорона здоров'я та соціальна допомога
- ▣ колективні, громадські та особисті послуги

Рис. 2. Структура зайнятого населення за галузями економіки в Харківській області, 2005 р. [7]

матеріального виробництва через скорочення обсягів виробництва, загальну тенденцію до зростання питомої ваги невиробничої сфери. Хоча в структурі зайнятості Харківської області на 2005 р. рівень зайнятих в промисловості в порівнянні з іншими галузями економіки залишається найвищий, найнижчий рівень все ж таки припадає на фінансово-кредитну діяльність та соціальну сферу.

На основі проаналізованого матеріалу можна зробити висновок, що регіональні особливості зайнятості населення сформувались під впливом трансформації економічної системи. Структурні зрушення зайнятості населення в соціально-економічному аспекті виявляються залежно від форми власності в галузях економіки, де діє державна, колективна і приватна форми власності.

Література:

1. Долішній М.І. *Регіональна політика на рубежі XX-XI століть: нові пріоритети.* – К.: Наукова думка, 2006. – 512 с.
2. Закон України “Про зайнятість населення”. - *Відомості Верховної Ради (ВВР), 1991, ст. 170.*
3. *Занятость населения: Изучение и регулирование. Монография / А.Э. Котляр, И.Н. Кирпа, В.В. Трубин и др.* – М.: Финансы и статистика, 1983. – 183 с.
4. Кузьмин С.А. *Эффективная занятость населения.* – М.: Экономика, 1990. – 144 с.
5. *Онищенко В.Ф. Рациональная занятость: методология региональных исследований. / АН УССР. СОПС УССР; Отв. ред. В.В. Онищенко, Киев: Наук. думка, 1989. – 208 с.*
6. *Петюх В.М. Ринок праці: Навч. посібник.* – К.: КНЕУ, 1999. – 288 с.
7. *Статистичний щорічник. Харківська область у 2005 році. / Держкомстат України. - ДО., 2006. – 780 с.*

УДК 911.3

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РОЗДРІБНОГО РИНКУ МІСТА ХАРКОВА

Глобенко Н.О., Ключко Л.В.

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Сьогодні Україна є державою з ринковою економікою, що зумовлює розвиток приватного підприємництва, співробітництва з іноземними суб'єктами господарювання, виникнення нових форм роздрібної торгівлі тощо. Змінилися інтереси і уподобання населення. Для того, щоб отримала розвиток інфраструктура роздрібного ринку в Україні і в місті Харкові зокрема, необхідно змінювати стандарти торгівлі, створюючи нові заклади торгівлі (супермаркети, гіпермаркети, торгівельні центри), при цьому орієнтуючись на західноєвропейські стандарти [1].

Метою даного дослідження є оцінка можливостей та перспектив розвитку торгової інфраструктури міста Харкова як сукупності матеріальних факторів розвитку роздрібної торгівлі.

Нові оператори роздрібного ринку України намагаються організувати діяльність у сучасних торгових центрах, до яких вже належать Київ, Дніпропетровськ, Донецьк, частково Харків. Таким чином сегмент торгової нерухомості продовжує стрімко розвиватися [4].

Сплеск активності на ринку роздрібної торгової нерухомості у Харківській області переважно приписують розвитку торговельних центрів у Харкові. З'являються заклади роздрібної торгівлі, які мають на меті надання споживачам широкого вибору товарів і якісних торговельних послуг [3].

Не залишають поза увагою харківський ринок міжнародні роздрібні торговці. До основних факторів, що приваблюють нових операторів на ринку, можна віднести наступні:

- великі споживчі ринки та потреба в них, що постійно зростає;
- конкурентна боротьба в Україні в цілому не така напружена, як у Західній чи навіть Центральній Європі;
- більшість міжнародних операторів визнають, що поява професійно розроблених торгових центрів, які мають високі якісні показники, є сигналом до організації нових роздрібних магазинів [2].

Результатом такої тенденції є початок зростання кількості міжнародних торгових марок, наприклад, у 2003 році на харківському ринку з'явилася німецька компанія „Metro Cash and Carry GmbH”, яка є відділенням третьої у світі за величиною роздрібної торгової групи „Metro AG”.

Харків як одне з найбільших за чисельністю населення місто України є великим ринком для роздрібної торгівлі. За умов збереження поточних темпів економічного розвитку і політичної стабільності буде збільшуватися обсяг внутрішньої торгівлі, що сприятиме розширенню ринку торгової нерухомості.

Необхідно зазначити, що доки оператори роздрібного ринку усвідомлюватимуть необхідність розширення, і конкурентна боротьба між ними посилюватиметься, попит на якісні місця продажу зростатиме. Якісні місця продажу – це місця, які мають вигідне економіко-географічне положення, де транспортна доступність враховується в першу чергу, найчастіше – це центральні вулиці міста або ж прилеглі до них. Так, на початок 2006 року попит на торговельні приміщення перевищував відповідну пропозицію, створюючи при цьому стійку тенденцію до збільшення числа клієнтів на одиницю торгової площі в межах існуючих роздрібних схем. Більшу частину попиту формують успішні українські оператори роздрібного ринку, які або удосконалюють, або розширюють територію, що ними покривається, і планують збільшити кількість торгових приміщень. До найвідоміших серед них можна віднести „Ельдорадо” і „Домотехніка,,” що займаються продажем побутової техніки

й електроніки. Широко розвиваються й інші крупномасштабні оператори, що включають такі мережі супермаркетів, як „Клас”, „Велика кишеня”, що торгують різноманітною продукцією. На думку авторів ця тенденція надалі посилюватиметься.

Водночас вітчизняні та міжнародні роздрібні торговці стають усе вибагливішими щодо розташування магазину та якості приміщень, розраховуючи на те, що запропоновані об'єкти відповідатимуть іміджу їхньої марки й забезпечать адекватну прибутковість. Натомість старі роздрібні приміщення Харкова потребують повної реконструкції, аби бути конкурентоспроможними на ринку й приваблювати більше вимогливих торговців. Швидше за все такому розвитку сприятиме якісний ремонт уже існуючих магазинів та виведення на ринок нових торгових операторів як вітчизняних, так і міжнародних [2].

Спостерігається нестача торговельних точок (зокрема продуктових магазинів) на популярних вулицях міста - на вулицях Сумській, Пушкінській, Проспекті Леніна, на Московському Проспекті, Проспекті Перемоги, вулицях Клочковській, Фрунзе тощо. Незважаючи на те, що власники приміщень диктують надмірно високі орендні ставки, більшість торговців бажала б організувати свій бізнес саме на цих вулицях, вважаючи їх найпривабливішими для майбутніх клієнтів, оскільки вони мають дуже вигідне економіко-географічне положення. Проте, якщо роздрібні торговці не знаходять належних приміщень в центрі міста, вони шукають такі місця в прилеглих районах, які б розташовувалися поблизу від маршрутів громадського транспорту, в районах скупчення житлових будинків, лікувальних комплексів та ін.

Неефективними та малопривабливими є торгові приміщення радянського типу, які не мають зазвичай великого асортименту продукції, обслуговування низького рівня, непривабливий інтер'єр приміщень, тому зростає потреба в покращених приміщеннях. Більшість таких торгових точок зосереджена на околицях міста.

Чутливі до ціни покупці з низьким рівнем доходу все ще купують продукти харчування та одяг на відкритих ринках заради низької ціни. Проте їхнє ставлення може змінитися з розвитком гіпермаркетів і магазинів за зниженими цінами, які вже існують у великих містах України (Київ, Дніпропетровськ) [3].

Як висновок, можна зазначити, що за умови подальшого зростання платоспроможності населення можна очікувати подальше розширення роздрібної торгівлі, введення в дію нових роздрібних форматів. Для забезпечення своєї конкурентоспроможності вітчизняні оператори покращуватимуть якість приміщень закладів роздрібної торгівлі, що сприятиме збільшенню попиту серед населення.

Отже, спостерігається позитивна тенденція – частка супермаркетів і якісних роздрібних магазинів постійно зростає, тоді як частка ринків під відкритим небом і магазинів радянського типу знижується.

Тенденції розвитку інфраструктури роздрібної торгівлі, які визначилися останніми роками в місті Харкові, розповсюджуватимуться в найближчому майбутньому й на менші міста області.

Література:

1. Жук М.В., Круль В.П. Розміщення продуктивних сил і економіка регіонів України: Підручник. – Київ: Кондор, 2004. – 296 с.
2. Соловійов І.А, Ассортиментна політика підприємств роздрібної торгівлі. // Маркетинг в Україні. – 2004. № 2. - С. 17-20.
3. Торгія: "Супермаркетостроение": тенденції, формати, асортимент, обладнання. / Публ. подгот. В. Денисенков, С. Шаренко // Бизнес. – 2002. - № 46. – 11 нояб. – С. 43-50.
4. Родіонов Ю.Ф. Тенденції та проблеми розвитку внутрішньої торгівлі в Україні. // Маркетинг и реклама. – 2003. - № 5-6. – С. 20-22.
5. Лошенко І. Перспективні тенденції розвитку роздрібного ринку України. // Актуальні проблеми економіки. – 2004. - № 10. – С. 107-113.

УДК 911.3

СПЕЦИФІКА ПРОЯВУ ПРОЦЕСУ УРБАНІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Єрошина Т.В.

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Одним з численних незворотних процесів розвитку суспільства на сучасному етапі є процес урбанізації. Слід зазначити, що урбанізація – це складний механізм виникнення і розвитку міст, формування якісно нового типу розселення – міського. Даний процес зачіпає не тільки демографічну, але також соціально-економічну і суспільно-політичну сфери, формує нову соціально-культурну організацію суспільства. Враховуючи усе вищезгадане, можна зробити висновок про те, що питання урбанізації в рамках сучасних глобальних тенденцій вкрай важливе і актуальне як для світу в цілому, так і для конкретних держав. Проте, не дивлячись на те, що процес збільшення чисельності міського населення є глобальним процесом, він має ряд регіональних особливостей [1].

В Україні темпи зростання урбанізації також мають свої характерні риси. Україна, традиційно сільська країна, за останній півстолітній період пережила достатньо складний перехід до міського стилю життя. Проте результати виявилися не дуже багатообіцяючими як для міст, так і для сіл. Саме характер проблем, які виникли внаслідок урбанізації, розкриває основну специфіку протікання даного процесу в нашій країні. Адже не можна однозначно сказати, що всі проблеми виникли тільки через сам урбопроцес, який також проходить і в більшості інших країн, не завжди

викликаючи такі наслідки. Може, для України суттю проблеми є не сама урбанізація як процес, а її неконтрольований і безладний розвиток?

Проте, розкриваючи першопричину давно існуючих проблем, навряд чи можна добитися якісних результатів по їх вирішенню. Раціональніше було б спершу вивчити характерні риси, особливості протікання урбанізації та надалі шукати шляхи подолання негативних наслідків даного процесу.

Метою даної роботи є аналіз специфіки протікання урбанізації в Україні, розгляд серйозних проблем, що виникають як результат даного процесу, а також акцентування уваги на факті необхідності усестороннього контролю за темпами зростання чисельності міст державними структурами.

Для наочності темпів урбанізації в Україні було б доцільніше привести деякі статистичні дані. До відміни кріпацтва 1861 р. населення в українських містах збільшувалося досить повільно. Перша хвиля зростання чисельності міського населення почалася після відміни кріпацтва: великими темпами розвивалася гірничодобувна та інші галузі промисловості, збільшився потік мігрантів з Росії [2, С. 220]. В першій половині ХХ ст. населення більшої частини міст України не перевищувало сто тисяч чоловік. В 30-40-х рр. чисельність міського населення зросла до 6 млн. чоловік. Під час війни розвиток міст був майже зупинений. Наступним етапом були 60-80-ті роки минулого століття, коли число міських жителів збільшилося майже в два рази - з 17 до 36,5 млн. чоловік. За результатами Всеукраїнського перепису населення в 2001 р. чисельність міського населення склало 32 млн. 574 тис. людей (67,2%), сільського - 15 млн. 883 тис. осіб (32,8%) [3].

До 2007 року кількість міст в Україні зросла до 456, це в 2,5 рази більше, ніж у довоєнні роки [2, С. 221]. З даної кількості міст 37 - це міста з населенням від 100 до 500 тис. людей, в 9 містах проживає понад півмільйона мешканців, в 5-ти з яких налічується більше мільйона жителів [4].

Найбільша частка міського населення проживає переважно в східних, а також в деяких південних регіонах. Найвищий рівень цього показника в Донецькій (90%), Луганській (86%) і Дніпропетровській (83%) областях, низький рівень (менше 50%) характерний для Вінницької, Рівненської, Тернопільської, Івано-Франківської, Чернівецької і Закарпатської областей.

У різних країнах результати урбанізації проявляються по-різному. В Україні побічним ефектом зростання міського населення стали покинуті, розорені села і землі. З 60,4 млн. га території країни 41,8 млн. га (69,3%) складають сільськогосподарські угіддя, на землі ж населених пунктів доводиться всього 7,1 млн. га (11,8%). У зв'язку з цим все більше сільськогосподарських угідь виводиться з обороту, також скорочується кількість людей, які ці землі обробляють. Проте це не найголовніша проблема. Оскільки в місто прагне переважно молодь і працездатне населення, а в селах залишаються старі люди, це найчастіше формує

несприятливу вікову структуру населення в сільській місцевості, що у свою чергу часто призводить до того, що в сільських школах кількість учнів в класах складає не більше декількох чоловік. Відповідно, не кількість людей, які залишаються в селах, є головним показником, а їх віковий склад.

Іншою негативною стороною урбанізації в Україні є майже повна невідповідність міст. Крупні міста майже не вміщують усе зростаючу кількість новоприбулих. Це створює значні проблеми з працевлаштуванням такого населення, складнощі в житлово-комунальному господарстві, збільшується навантаження на сферу обслуговування, на транспортну систему міст тощо.

Проте, мабуть, це зовсім невелика частина проблем, що виникли в результаті урбанізації в Україні. Враховуючи слабку вивченість процесу, а також його неконтрольованість з боку держави, можна стверджувати, що найближчим часом такий дисбаланс у співвідношенні міського і сільського населення може мати негативні наслідки для економіки і структури господарства деяких регіонів, а сільське господарство втрачатиме свої позиції в структурі ВВП країни. А це вже - проблема загальнодержавного характеру, яка вимагає фундаментального втручання уряду країни в процес рішення даного питання.

Таким чином, урбанізація повинна стати предметом політики держави. Форми і методи, які можуть використовуватися при вирішенні існуючих проблем найрізноманітніші: від проведення державних програм в місті і селі, стимулювання перетікання молоді в села, активізації соціальної роботи для пенсіонерів до розширення можливостей формування місцевих бюджетів для органів місцевого самоврядування.

Література:

1. *Перцик Е.Н. География городов (геоурбанистика). – Москва.: Высшая школа, 1991. – 319 с.*
2. *Шаблій О.И. Социально-экономическая география Украины. – Львов.: Світ, 1995. – 640 с.*
3. <http://www.demoscope.ru>
4. <http://geo.mgpu.ru/download/materials/speckurs/geourbanistika.swf>

УДК 663.20 (477)

СУЧАСНИЙ СТАН ВИНОРОБСТВА В УКРАЇНІ

Кислов С.М.

Дніпропетровський національний університет

Виноробство є самостійною галуззю харчової промисловості, яка займається обробкою й переробкою ягід винограду, як продукту

харчування, що має дуже високу харчову і лікувальну цінність. Виноробство забезпечує безперервний науково-технічний прогрес виноградарства. Вона є високоінтенсивною та економічно прибутковою галуззю агропромислового комплексу, яка інтенсивно розвивається і потребує докладного вивчення. Це підтверджено останніми подіями на ринку експорту та імпорту виноробної продукції на міждержавному рівні.

Виробники вин в Україні поділяються на кілька груп. По-перше, це сім підприємств групи лідерів (підприємства, що випустили понад 40 тис. дал вин), які виробляють у сукупності близько 52% від усього обсягу виробництва вина. У аналогічному періоді 2004 р. до цієї групи входило 9 підприємств, а частка ринку, яку вони займали становила близько 49% (рис.1).

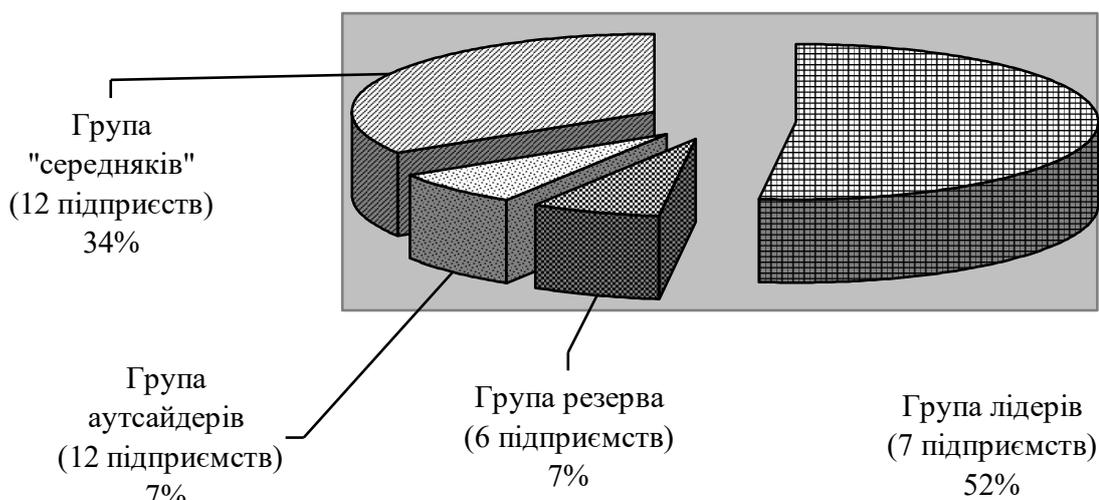

Рис. 1. Розподіл виробників вина в Україні за категоріями

Сім виноробницьких підприємств, які лідирують за кількісними показниками виробництва, представлені нижче відповідно до об'ємів розливу тихих вин (рис. 2).

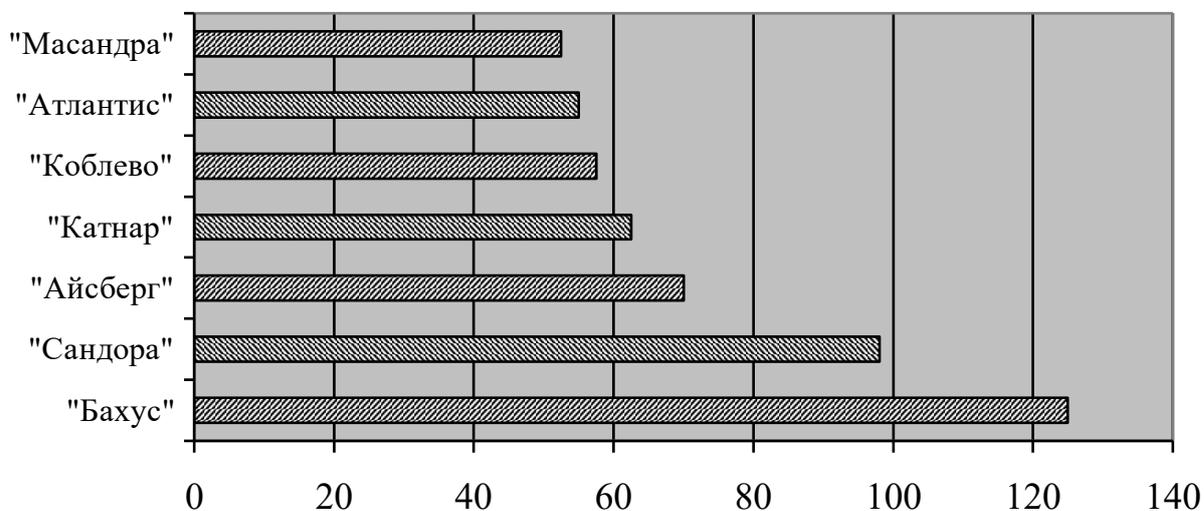

Рис. 2. Підприємства лідери за обсягами виробництва вина (тис. декалітрів)

Виробники групи лідерів після суттєвого збільшення виробничої активності у 2004 р., продемонстрували зниження абсолютних показників у 2005 р. У групі «середняків» ситуація склалася дещо сприятливіше [3].

На початок 2006 р. кількість підприємств з групи «середняків» (діапазон об'ємів виробництва – від 15 до 40 тис. дав на місяць) становила 12, зокрема ТОВ «Квадро» (Закарпатська область, Береговий район), ЗАТ «Фріззонт» (Київська область), ЗАТ ЗМВК «Коктебель» (АР Крим, м. Феодосія), «Інкерманській завод марочних вин» (м. Севастополь), ЗАТ «Вікторія» (Одеська область, Овідіопольський район), ТПК «Ланжерон і До» (Одеська область, Раздельнянський район), ТОВ АПФ «Червоний маяк» (Херсонська область, м. Беріслав), ПДК «Князевий Град», ДП «Кримський винний будинок» (АР Крим, м. Феодосія), ЗАТ «Одесавинпром» (м. Одеса), ТОВ «Виноробницьке підприємство «Діоніс» (АР Крим), Татарбунарське ТОВ «Агро-дар» (Одеська обл.).

Більшість підприємств цієї групи зберегли об'єми виробництва на рівні попередніх років, крім того, до групи увійшло 3 нових виробники, що при зниженні показників виробництва у цілому, дозволило збільшити частку групи з 23% до 34%. У 2004 р. 12 підприємств галузі поділили між собою близько 30% вітчизняного ринку тихих вин.

До складу групи «резерву» (об'єми виробництва – від 10 до 15 тис. дав на місяць) у 2005 р. увійшло 6 підприємств [3], які залишили за собою близько 7% ринку тихих вин в Україні, зокрема ТОВ «Староказацький винзавод» (Одеська область), Винзавод «ШАБО» (Одеська область), ЗАТ «Інститут виноробства» (м. Дніпропетровськ), ТОВ НПП «Нива» (Одеська область), Овідіопольське СП «Аквалінтекс» (Одеська область), ТОВ «СВ-Інтернешнл» (м. Севастополь).

У середині 2004 р. до цієї групи входило 9 виробників, які поділили між собою близько 10% вітчизняного ринку. За рахунок того, що 2 підприємства скоротили випуск тихих вин у середині 2005 р., частиною свого ринку група «резерву» поступилася групі «аутсайдерів».

На частку підприємств групи «аутсайдерів» (об'єми виробництва становлять менше 10 тис. дал на місяць) у 2005 р. припадало близько 7% ринку тихих вин в Україні, тобто на 2 одиниці більше, ніж у попередньому році. До таких підприємств в Україні належать: ЗАТ «Скілур» (Закарпатська область), ВАТ «Цюрупинське» (Херсонська область), Винзавод «Лівадія» (АР Крим), АФ Радгосп «Білозерський» (Херсонська область), Болградське ВАТ «Харчовик» (Одеська область), Тарутінське ТОВ «Агро-південь» (Одеська область), ВАТ «Каменський» (Херсонська область), ТОВ «Винконцерн» (Одеська область), Тарутінське ТОВ «Мир» (Одеська область), Винзавод с/з «Судак» (АР Крим), ЗАТ «Болградський винзавод» (Одеська область).

Проаналізувавши ситуацію, що склалася на вітчизняному ринку виноградних вин, слід зазначити про існування тенденції до монополізації ринку потужними операторами. Лідери і підприємства групи «середняків» продовжують виконувати домінуючу роль у цій галузі. Виробники активно

борються за кожного потенційного споживача, за рахунок чого росте конкуренція.

Кожний серйозний виробник прагне освоїти не тільки внутрішній, а й вийти на зовнішній ринок. Не зважаючи на абсолютно нестабільну і непередбачувану ситуацію на українському ринку виноградних вин, експортерам поки вдається не тільки зберігати, а й збільшувати об'єми вин, що надходять за кордон. За першу половину 2005 р. з України було експортовано 545,91 тис. дал тихих і ігристих вин на суму близько 8217,64 тис. дол. [1]. У порівнянні з попереднім роком зростання експорту в натуральному виразі становило близько 10%, а у грошовому еквіваленті об'єми експорту збільшилися на 38%. Така тенденція свідчить про збільшення середньої вартості вин, які були реалізовані на зовнішньому ринку у 2005 р. Таке зростання обумовлене як збільшенням частки дорогих вин у структурі експорту, так і збільшенням цін на готову продукцію.

Кількість країн-імпортерів продукції українських виноробів у 2005 р. збільшилася з 6 до 10 (рис. 3).

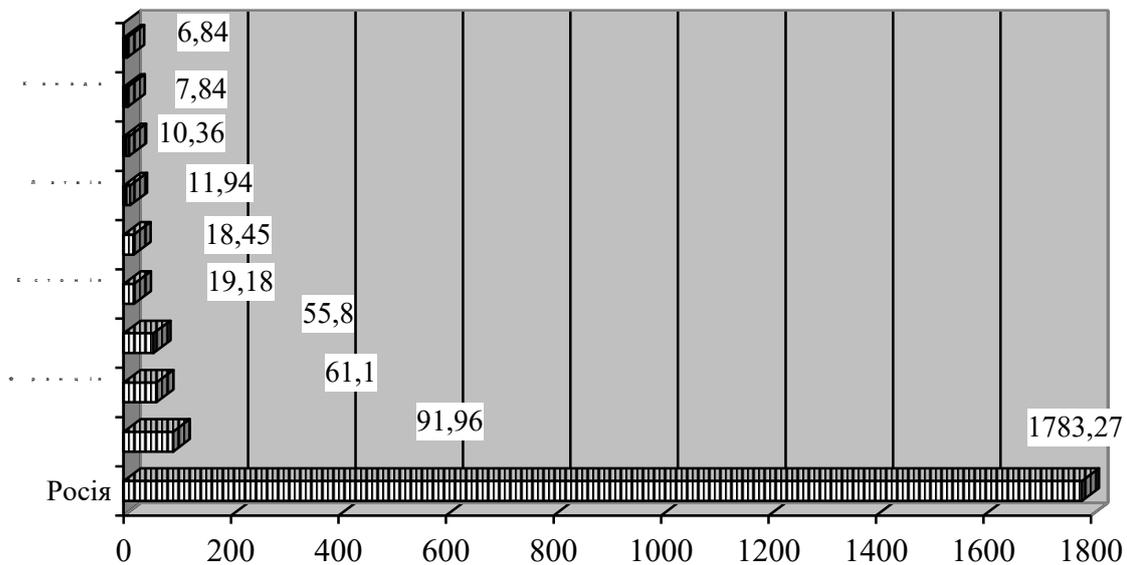

Рис. 3. Країни-імпортери українського вина, (тис. дол.)

Таким чином, Російська Федерація є найбільшим ринком збуту виноградних вин українських експортерів. До цієї країни було експортовано близько 109,4 тис. дал виноградних вин, що становило у грошовому еквіваленті 1783,27 тис. дол. Падіння експорту порівняно з попередніми роками становило близько 8% і пов'язане із скороченням об'ємів вивозу продукції виноробницьких підприємств з Криму та Одеської області. Так, Артемівський завод шампанських вин (Донецька область) у травні 2005 р. збільшив об'єми постачань ігристого вина на російський ринок до 100,49 тис. дол., тобто на 16% порівняно з квітнем. У травні 2005 р. цей виробник почав співпрацю з французькою роздрібною мережею "Auchan", яка у 2004 р. увійшла до п'ятірки роздрібних компаній у Росії,

чий оборот перевищив 600 млн. дол. Невелике збільшення обсягів експорту вина продемонстрували також закарпатські винарі [3].

У 2006 р. у порівнянні з 2004 р. на російський ринок було завезено на 45% більше українських вин, а у грошовому еквіваленті обсяги експорту збільшилися 88% [2]. У структурі експорту суттєво зросла частка дорогих кримських вин (58% – у першій половині 2005 р.).

У рейтингу країн-контрагентів за об'ємами постачань українських вин, друге місце посідає Білорусь, до якої надходить близько 18,5 тис. дав вин на суму 91,96 тис. дол. Як і раніше, найбільшим експортером виноробної продукції до Білорусі залишається АПФ «Таврія» (Херсонська область), якій у 2005 р. належало понад 69% від усього об'єму постачань виноградних вин.

Таким чином, виноробна галузь України стала розвиватися дуже бурхливими темпами. Навіть при негативній динаміці експорту показники свідчать про те, що потенціал українських вин на зовнішніх ринках далеко не вичерпаний і при вдалому маркетинговому підході має позитивні перспективи.

Література:

1. *Статистичний щорічник України за 2005 р. – К.: Вид-во “Консультант”, 2003. – 365 с.*
2. *www.marketing.Vc*
3. *www.ukrwine.kiev.ua*

УДК 911:3:338.48 (477.52)

ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ КОМПЛЕКС СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Корнус О.Г.

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Компонентна структура освітнього комплексу є сукупністю різних за цільовим призначенням закладів освіти, їх систем, яким належить конкретна роль в організації і проведенні навчально-виховного процесу конкретних вікових груп населення, а також підсистем обслуговувальних інфраструктур [1]. Його головні зовнішні зв'язки здійснюються із системою розселення населення, господарським комплексом та іншими однотипними системами області.

Найважливішою підсистемою освітнього комплексу Сумської області є загальноосвітні заклади. До загальноосвітніх навчальних закладів належать школи, ліцеї, гімназії, навчально-виховні комплекси (об'єднання), санаторні школи всіх ступенів, а також спеціальні заклади (школи-інтернати та школи соціальної реабілітації). Загальноосвітні навчальні

заклади першого ступеня (початкова школа) забезпечують початкову загальну освіту, другого ступеня (основна школа) неповну загальну середню освіту, третього ступеня (старша школа) – повну загальну середню освіту. Окрему підсистему утворюють позашкільні навчально-виховні заклади.

Таблиця 1.

Загальноосвітні навчальні заклади по містах і районах
Сумської області

	Кількість закладів			В них учнів, тис.осіб		
	1990/91	2000/01	2005/06	1990/91	2000/01	2005/06
м. Суми	32	45	49	41,5	40,1	31,4
м. Глухів	7	7	7	4,7	4,2	3,4
м. Конотоп	15	18	17	12,5	12,0	9,4
м. Лебедин	9	10	9	4,3	3,9	3,3
м. Охтирка	13	13	12	7,5	7,6	6,5
м. Ромни	14	13	13	7,7	6,5	5,6
м. Шостка	15	15	16	13,6	11,0	8,7
Білопільський	50	42	42	9,0	7,7	6,6
Буринський	37	33	29	5,4	4,9	4,2
Великописарівський	24	23	21	3,8	4,1	3,3
Глухівський	38	38	35	4,4	4,1	3,2
Конотопський	40	39	38	5,4	4,6	3,8
Краснопільський	42	40	34	5,2	5,2	4,2
Кролевецький	33	33	32	6,8	6,0	4,9
Лебединський	37	26	25	8,1	3,6	2,9
Липоводолинський	23	23	22	3,3	3,0	2,8
Недригайлівський	31	30	24	4,3	4,2	3,5
Охтирський	35	36	33	3,6	4,2	3,5
Путивльський	34	33	29	4,8	4,3	3,3
Роменський	59	56	49	6,5	6,4	5,3
Середино-Будський	25	24	24	3,5	3,0	2,3
Сумський	40	40	38	8,5	8,8	7,1
Тростянецький	26	23	21	6,3	5,8	4,8
Шосткинський	23	21	19	3,6	2,9	2,2
Ямпільський	24	23	22	4,8	4,1	3,2
По області	717	704	660	184,8	172,4	139,4

У 2006-2007 навчальному році в Сумській області працює 648 денних середніх загальноосвітніх навчально-виховних закладів, у т.ч. 51 школа I ступеня, 207 шкіл I-II ступеня і 376 шкіл I-III ступеня. На початок 2006-2007 навчального року в області всього функціонувало 655 загальноосвітніх навчальних закладів, проти 704 шкіл на початок 2000-

2001 навчального року і 712 шкіл у 1995-1996 роках. Кількість загальноосвітніх шкіл в області поступово скорочується, так само як і кількість учнів у них. Найбільше шкіл знаходиться в обласному центрі – м. Суми, а також у Роменському, Білопільському, Конотопському і Сумському районах. Всього у сільській місцевості працює 486 шкіл. Крім того в області працює 3 ліцеї, 6 гімназій, 6 приватних шкіл, 14 спецшкіл.

У загальноосвітніх навчальних закладах Сумської області у 2006/2007 році навчаються 122,1 тис. школярів, у т.ч. 48,5 тис. дітей у сільській місцевості, що складає 39,7% загальної кількості учнів. У середньому на одну загальноосвітню школу припадає 186 учнів, на одну сільську – 109 учнів. Порівняно з 2000/2001 навчальним роком кількість учнів у загальноосвітніх закладах всіх типів скоротилася на 50,3 тис. дітей, а порівняно з 1995/1996 навчальним роком – на 62,2 тис. школярів (рис. 1) [2].

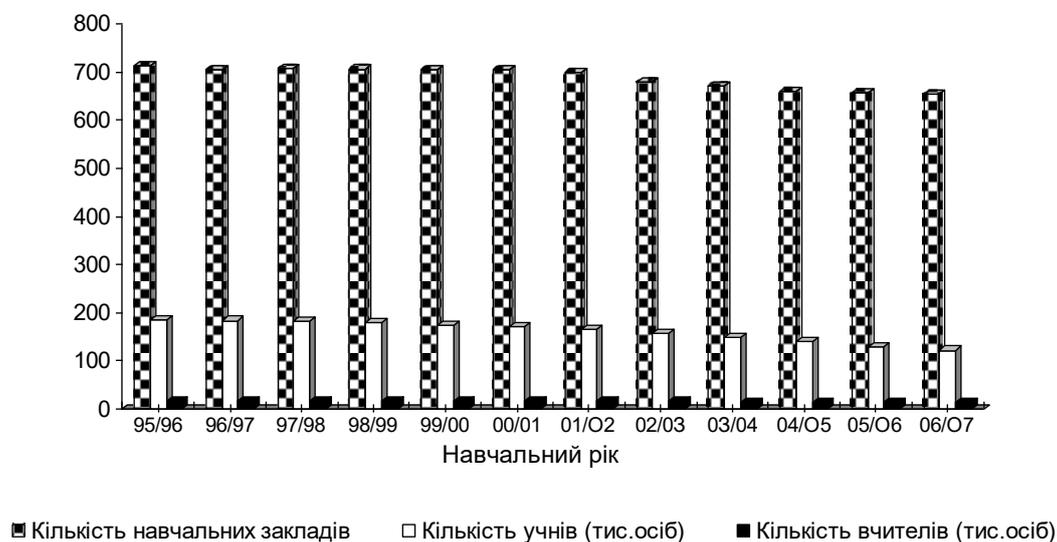

Рис. 1. Загальноосвітні навчальні заклади у 1995–2006 роках

За останні роки скоротився набір дітей до 1 класу. В 2004/2005 навч. році він склав 70% від рівня 2001/2002 навч. року. Одночасно скорочується кількість учнів в 5-9 класах (кількість учнів 9-х класів в 2004 р. до 2001 р. склала 88,2%). Останнє якраз відповідає хвилі високої народжуваності, яка спостерігалась у першій половині 80-х років (в основному це діти 1982, 1983 і частково 1984 року народження). Ця хвиля високої народжуваності до кінця 80-х років поступово втратила свою силу і в середині 90-х років змінилась глибоким спадом, що продовжився до початку 2000-х років і який відчувають нині перші класи, в яких навчаються діти 1998 і 1999 років народження. В ситуації, яка склалася, багато шкіл буквально "врятував" перехід на 12-річне навчання з 4-річною початковою школою. Нагадаємо, що в 2000/2001 навчальному році до школи, прийшли 6-річки, які складали більше 40% тодішніх першокласників. При збереженні традиційної схеми (тобто 3-річної початкової школи), до перших класів тоді прийшло б тільки 11 тис. дітей. Причому ці негаразди не обминули не

тільки сільські, але і міські школи, хоча в сільській місцевості це явище більш загострене.

Скорочення загальної кількості учнів призводить до скорочення класів-комплектів і наповнюваності класів, хоча в різних районах Сумської області дана тенденція проявляється неоднозначно. Проте в сільській місцевості це відчувається більш жорстко, що особливо добре видно на прикладі малокомплектних шкіл.

Серед позитивних рис шкільного обслуговування в Сумській області необхідно відмітити, по-перше, що переважна частина учнів (82 %) – це учні шкіл I-III ступеня, відповідно 92,9% учнів у містах і 74,6% учнів у сільській місцевості. Другий позитивний момент: у Сумській області збільшується кількість шкіл (а також кількість учнів, що в них навчаються) з українською мовою навчання. Нині навчання українською мовою проводять більше 92% шкіл. У той же час, в районах компактного проживання росіян, значна частка шкіл, в яких діти навчаються російською мовою (Путівльський район – 49% шкіл, Середино-Будський – 45%, Великописарівський – 23% шкіл).

У 44 навчальних закладах заняття проводяться у дві зміни. У другу зміну навчається 8,5 тис. учнів, що складає 7% від загальної їх кількості.

На особливу увагу заслуговує матеріально-технічна база шкіл. Серед наболілих питань – недостатня кількість (або повна відсутність чи непридатність) технічних засобів навчання, у т.ч. таких, як магнітофони, програвачі, не кажучи вже про музичні центри, кінопроектори і т.д. Особливе питання – забезпечення шкіл комп'ютерами (на 1 комп'ютер припадає 31 учень 1-11 класів). Комп'ютерною технікою забезпечено 91,9% середніх шкіл області (3913 комп'ютерів), з них 69% (2701 комп'ютер) – нового покоління.

У багатьох школах необхідно оновити книжковий фонд бібліотек (це стосується як художньої, так і навчальної літератури). Зазвичай, школи області не мають свого транспорту (автобуса). Серед позитивних моментів – організація одноразового гарячого харчування в переважній більшості шкіл та налагодження роботи шкільних їдалень.

У 2005-2006 навчальному році в загальноосвітніх школах Сумської області працювало 14,2 тис. вчителів. Слід підкреслити, що 89% вчителів мають вищу освіту. В середньому на одного вчителя в області припадає 9 учнів, у міських школах – 13 учнів, у сільських – 6 учнів, а в сільських малокомплектних школах I-II ступеня, зазвичай, – 4-5 учнів. Як і кількість учнів, кількість шкільних учителів також скорочується. У вересні 2000 року до роботи приступило 16,3 тис. учителів, а у 1995 р. їх працювало 17,2 тис.

Станом на 01.08.2006 року в Сумській області функціонує 49 позашкільних навчально-виховних закладів. З них 25 комплексних закладів (палаці, центри дітей та юнацтва, дитячо-юнацької творчості, естетичного

виховання) та 24 профільних (7 станцій юних натуралістів, 3 станції юних туристів, 8 станцій юних техніків 2 підліткових клуби, школа мистецтв, художня школа, центр військово-патріотичного виховання). Позашкільні навчальні заклади незалежно від підпорядкування, типу та форми власності надають позашкільну освіту понад 43 тис. дітей та учнівської молоді, що складає 31% від загальної кількості дітей шкільного віку.

Станом на 10.08.2006 року в області налічуються 356 творчих учнівських об'єднань екологічного спрямування, які охоплюють понад 8000 учнів шкіл та вихованців позашкільних навчальних закладів. Серед них: 191 гурток екологічного спрямування, 37 екозагонів, 17 екоклубів, 46 агітбригад, 4 екотеатри, 22 шкільні екологічні центри, 6 лекторіїв, міжшкільний екологічний парламент, 15 лісництв тощо.

Отже, загальноосвітній комплекс Сумської області – це складна компонентно функціональна структура, яка займає вагоме місце у соціально-культурному розвитку населення. Він представлений всіма типами закладів системи середньої освіти, які тісно взаємопов'язані між собою навчально-виховними зв'язками в умовах безперервного освітнього процесу.

Література:

1. *Стецький В.В. Суспільно-географічна характеристика компонентно-функціональної структури освітнього комплексу Закарпатської області. // Історія української географії. – 2004. – Вип.9. – С. 79-82.*
2. *Головне управління статистики в Сумській області. / www.sumystat.sumy.ua*

УДК 911.3: 314 (477)

ДЕМОГРАФІЧНА СИТУАЦІЯ В МІСЬКИХ ПОСЕЛЕННЯХ ЛЬВІВСЬКОЇ АГЛОМЕРАЦІЇ

Костюк І.В.

Львівський національний університет імені Івана Франка

Головними центрами сучасного суспільного життя є міські агломерації, які, по суті, виступають як локальні системи розселення вищого рівня, що відзначаються зближенням і навіть територіальним зрощуванням поселень, що мають стійкі й інтенсивні зв'язки поміж собою.

Найбільшою агломерацією на заході України є Львівська міська агломерація. Демогеографічне дослідження Львівської міської агломерації є важливим для визначення тенденцій суспільного розвитку Західного регіону України, особливо в період демографічної кризи в Україні.

Львівська міська агломерація складається з таких міських поселень: міста Львова (адміністративно його територія розділена на 6 районів, серед

яких: Франківський, Личаківський, Галицький, Сихівський, Залізничний і Шевченківський), чотирьох міських населених пунктів (м. Винники, смт. Брюховичі та смт. Рудно), які підпорядковуються Львівській міській раді, а також м. Дубляни Жовківського району.

Кількість наявного населення Львівської агломерації впродовж радянського періоду швидко зростала. Зокрема, населення агломерації збільшилося з 426,0 тис. осіб в 1959 р. до 816,2 тис. осіб в 1989 р. Починаючи з 1994 р. простежено зниження кількості населення агломерації, яке припинилося тільки в 2001 р. За останніх п'ятнадцять років (1990–2005 рр.) кількість наявного і постійного населення агломерації скоротилася відповідно на 57 тис. осіб і на 61 тис. осіб. Процес зниження кількості населення був зумовлений негативними тенденціями як природного, так і міграційного руху.

Наприкінці 80-х років ХХ ст. у міських поселеннях, що входять до складу Львівської міської агломерації, в абсолютних показниках народжуваність приблизно на третину перевищувала смертність. Зокрема, у Львові в 1990 р. народилося 10000 осіб, а померло – 6776 осіб. Природний приріст становив 3224 осіб. В межах території, підпорядкованої Львівській міській раді, ці показники становили відповідно 10247, 7000 і 3247 осіб. Коефіцієнт народжуваності у Львові становив 12,5 ‰, смертності – 8,5 ‰, природного приросту – 3,9 ‰.

У 90-х роках ХХ ст. у Львові почалося зменшення природного приросту населення внаслідок демографічної кризи, зумовленої економічною кризою, суттєвим погіршенням рівня життя населення. Зменшення природного приросту відбувалося передусім внаслідок скорочення народжуваності населення. Підвищення показника смертності, було менш суттєвим, порівняно з іншими регіонами України.

У місті Львові коефіцієнт народжуваності зменшився з 12,5 ‰ в 1990 р. до 7,5 ‰ в 2000 р. Усього в міських поселеннях Львівської міської агломерації – з 12,4 ‰ до 7,4 ‰. Коефіцієнт смертності в 1990 р. у Львові становив 8,5 ‰, в 2000 р. – 10 ‰. Загальна кількість народжених у місті Львові у 2004 р. знизилася проти 1989 р. з 11028 до 7275 осіб.

Природне зниження населення у Львові розпочалося з 1995 р. Проте, вже у попередньому 1994 році кількість народжених перевищувала кількість померлих лише на 68 осіб, а коефіцієнт природного приросту був близьким до 0 ‰. Природне зниження кількості населення становило в 2004 р. –1339 особи, в 2005 р. – (–1586 осіб).

У 90-х роках ХХ ст., водночас із негативними тенденціями в природному прирості населення Львівської міської агломерації, несприятливі зміни почалися також і в міграційному русі населення. Кількість прибулих почала зменшуватися з 1992 р. В 1990 р. у міській поселення, підпорядковані Львівській міській раді, прибуло 20,6 тис. осіб, в 1991 р. – 20,7 тис., а в 1992 р. – уже всього 15,7 тис. В 1997 р. цей показник становив усього 10,4 тис. осіб, й далі поступово почав зростати. З 1990 р. почала зменшуватися також кількість офіційно вибулих. Сальдо

міграції було негативним з 1993 р. За 1993–2000 рр. внаслідок негативного сальдо міграції кількість населення зменшилася на 20 тис. осіб. До початку XXI р. саме ця причина була головною причиною зменшення кількості населення Львівської міської агломерації.

Зазначимо також, що міграційне сальдо було від'ємним передусім завдяки значному виїзду населення за межі України. Натомість в межах України сальдо міграції було додатнім. Наприклад, в 2000 р. сальдо міграцій в межах України становило +1049 осіб, а зовнішня міграція – (–1374 особи).

З 2001 р. сальдо міграції було вже додатнім – 1761 осіб, в 2002 р. – 2493 осіб, в 2003 р. – 2122 особи, в 2004 р. – 2543, 2005 р. – 3112 осіб. Загальне сальдо міграції стало додатнім передусім внаслідок поліпшення сальдо зовнішньої міграції. Міграційний приріст населення призвів до поступового збільшення кількості населення Львівської міської агломерації в останні роки.

За демографічною ситуацією в 90-х роках XX ст. Львів особливо не відрізнявся від інших найбільших міст України (крім Києва). Адже, наприклад, за 1989–2001 р. кількість населення в Дніпропетровську зменшилася на 10 %, Донецьку – на 9 %, Запоріжжі – на 7 %, Кривому Розі – на 8 %, Одесі – на 8 %, Харкові – на 9 %. Проте, якщо порівняти з іншими обласними центрами Західного регіону України, то демографічний розвиток Львова був значно гіршим. Адже в більшості з них, зокрема в Рівному, Луцьку, Івано-Франківську, Тернополі, кількість населення за цей ж період дещо збільшилася.

Однак, вже на початку XXI ст. (внаслідок підвищення рівня народжуваності населення і зменшення виїзду населення за кордон), демографічна ситуація у Львові та загалом в населених пунктах Львівської міської агломерації, була кращою, ніж в деяких найбільших містах України. Адже, наприклад, в Харкові, Дніпропетровську, Одесі, Донецьку, Запоріжжі й нині кількість населення зменшується. Внаслідок несприятливої демографічної ситуації Одеса і Донецьк в 2006 р. покинули категорію міст мільйонерів. Натомість у Львові за останні п'ять років кількість наявного населення збільшувалася у середньому на 1 тис. осіб щороку.

УДК 913 (4): 911

ПРОБЛЕМА МАКРОРЕГІОНАЛЬНОГО ПОДІЛУ ЄВРОПИ В СОЦІАЛЬНО - ЕКОНОМІЧНІЙ ГЕОГРАФІЇ

Кучер І.І.

Полтавський державний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

За останні десятиліття Європа перетерпіла значні якісні та кількісні зміни, що перекроїли її політичну карту. Особливий вплив на суспільно-географічну макрорегіоналізацію Європи мав розпад „соцтабору”. До цієї події в Європі традиційно виділяли два великих регіони – Західноєвропейський і Східноєвропейський. Західна Європа характеризувалася демократією, ринковою економікою та значним впливом США, а Східна – диктатурою, плановою економікою і гегемонією СРСР. Розпад „соцтабору” не лише зруйнував регіон „Східна Європа” у тогочасному розумінні цього слова, а й зрушив кордони та поширив вплив Західної Європи в напрямку Росії (входження НДР до складу ФРН та розширення ЄС і НАТО на схід).

В зв’язку з цим активізувалися дослідження з проблеми регіонального поділу Європи. Метою даної роботи є аналіз існуючих варіантів суспільно-географічної макрорегіоналізації Європи та пошук найоптимальнішого із них, враховуючи реалії сьогодення. На думку О.І. Шаблія однією з перших спроб нової макрорегіоналізації Європи була малопомітна для наукових кіл „Програма середньої загальноосвітньої школи”, де подана наступна схема макрорегіонів Європи. До традиційно визнаних макрорегіонів – Західний, Північний і Південний додаються Центральний (Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина, Україна, Білорусь, а також Литва, Латвія, Естонія), Південно-Східний (Румунія, Молдова, Болгарія, Албанія та країни колишньої Югославії), Східний (європейська частина Росії) [4, С. 182]. Підхід П.О. Масляка, Я.Б. Олійника і А.В. Степаненка до макрорегіоналізації Європи фактично відповідає традиційному: Схід, Захід, Північ, Південь [2, С. 16]. Аналогічних поглядів дотримуються в своїх працях В.В. Безуглий та С.В. Козинець [2, С. 102-241]. Натомість С.П. Кузик виділяє п’ять субрегіонів – до традиційних чотирьох долучається Центрально-Східний (Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина, Україна, Молдова і Білорусь); при цьому країни Прибалтики як окремий субрегіон відносяться до Північної Європи, а Албанія, Румунія, Болгарія та країни колишньої Югославії до Південної Європи.

Російський вчений А.Л. Чаполига [1, С. 14] виділяє Західну Європу, Центрально-Східну і СНД на рівні окремих регіонів, в свою чергу поділяючи Західну Європу на Західноєвропейський, Північноєвропейський і Південно європейський субрегіони, а Центрально-Східну – на субрегіони: Середня Європа (Польща, Чехія, Словаччина і Угорщина), Балтія (Литва, Латвія, Естонія) і Балкани (країни колишньої республіки Югославії, Албанія та Румунія з Болгарією). Своєрідним є підхід економіко-географів Московського державного університету ім. В.М. Ломоносова, які серед дванадцяти цивілізаційних регіонів світу в Європі виділяють три: Західний, Центрально-Східний і Російсько-Євразійський [5, С. 58]. Якщо Центрально-Східна Європа – це всі країни колишнього комуністичного блоку, то до Російсько-Євразійського світу віднесено Україну, Молдову, Білорусь і власне Російську Федерацію. Подібна регіональна структура співзвучна з працями американських географів Г. де Блія та Пітера

Муллера, які в межах Європи також виокремлюють європейський географічний світ, що охоплює п'ять регіонів: Західну Європу; Британські острови; Північну (Скандинавську) Європу, включаючи Естонію завдяки етнічним і лінгвістичним зв'язкам з Фінляндією і належністю до лютеранської церкви; Середземноморську Європу, включаючи південну частину Кіпру; та Східну Європу, до якої увійшли всі постсоціалістичні країни. На відміну від Європи, що „територіально мала і політично фрагментована”, Росія – „територіально величезна і політично цілісна”, і на думку авторів її доцільно виділяти в окремий Російський світ, який складається з чотирьох регіонів: Російська серцевина, Східне пограниччя, Сибір і Далекий Схід [3, С. 47].

Проаналізувавши праці вітчизняних, російських та зарубіжних науковців ми дійшли висновку, що в географічній літературі відсутні єдині підходи до регіонального поділу, тому що дослідники в якості визначальних використовували різні критерії. Існуюча суспільно-географічна макрорегіоналізація Європи яскраво доводить тезу про те, що фізична і політична географія не збігаються. Тому на наш погляд, провідним чинником, що визначає регіональну структуру Європи є участь країн в інтеграційних процесах, що надає внутрішньої єдності (політичної, економічної, культурної) і взаємопов'язаності країнам регіону в умовах швидко глобалізуючого світу. В зв'язку з останніми хвилями розширення ЄС, в перспективі можливе переміщення меж західної Європи на Схід до кордону України і повернення до традиційного розколу Європи на Західну і Східну з включенням до останньої Білорусі, України, Росії.

Література:

1. А.Л. Чапольга *Региональная группировка стран мира. // География. — 2003. — №2.*
2. Безуглий Б.В., Козинець С.В. *Регіональна економічна та соціальна географія світу: Посібник. — К.: Видавничий центр “Академія”, 2003.*
3. Блїй Г. де, Муллер Пітер *Географія: світи, регіони, концепти. / Пер. з англ.; Передмова та розділ “Україна” О. Шаблія. — К.: Либідь, 2004. — 740 с.*
4. *Економічна і соціальна географія світу: Навч. посібник. / За ред. Кузика С.П. — Львів: Світ, 2003. — 672 с.*
5. *Социально-экономическая география зарубежного мира: Учебник для вузов. / Под общей ред. В.В. Вольского. — М.: Дрофа, 2003. — 560 с.*

УДК 911.3

СИСТЕМНО - СТРУКТУРНИЙ АНАЛІЗ ЛІСОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ ПЕРЕЧИНСЬКОГО РАЙОНУ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Парашинець Л.Ю.

*Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка*

Сучасний етап розвитку економіко-географічних досліджень характеризується впровадженням нових методів аналізу, які значно поглиблюють наші уявлення про розвиток галузей, окремих економічних районів і народного господарства в цілому. Особливо багато уваги приділяється системному аналізу, який дозволяє оцінити відношення між елементами певної системи, виявити внутрісистемні одиниці, що визначають функціонування і управління системою [1, С. 201].

Застосування його в суспільній географії досить перспективне. Це пояснюється тим, що дана наука вже віддавна вивчає об'єкти, системність яких є очевидною і не потребує доказів, і крім цього, застосування даного методу дає змогу по-новому, в дещо іншому аспекті поглянути на самі об'єкти економіко-географічних досліджень [3, С. 52].

В основі системного аналізу економіко-географічних об'єктів лежить відоме положення про те, що система – це сукупність елементів, об'єднаних спільністю виконуваних функцій. Вона розглядається як цілісне утворення з певною структурою і закономірностями формування [1, С. 201].

Особливе місце в системах посідають системоутворюючі зв'язки, на основі яких розкривається структура і організація системи. Пізнання структури стало методом дослідження системи.

Отже, системний аналіз досліджуваних об'єктів передбачає розчленування складних проблем на сукупність відносно простих питань і дозволяє розкрити взаємозв'язки між ними.

Значення структурного аналізу системи будь-якої території полягає у тому, що він дозволяє оцінити відношення між елементами цілого, виявити внутрісистемні та міжсистемні потоки інформації і виявити структурні одиниці, які визначають функціонування і управління системою.

Із загальної маси різноманітних систем економічна і соціальна географія має справу передусім з так званими великими системами, до яких належить і лісопромисловий комплекс (ЛПК) [3, С. 53].

ЛПК – територіальна форма міжгалузевого комбінування, спрямована на комплексне і раціональне використання деревної сировини, включаючи відходи [2, С. 281].

У великій системі наявна значна кількість структур. Структурність системи ЛПК можна розглядати з декількох позицій:

- a) структурність виробничо-технологічна, тобто наявність і зв'язок окремих виробничо-технологічних елементів, кожен з яких є теж системою. Окремими елементами можуть виступати певні галузі лісового виробництва чи їх групи;
- b) структура виробничо-функціональна, тобто наявність і єдність виробництв, які відіграють неоднакову роль у внутрішніх і зовнішніх зв'язках системи;
- c) територіальна структура □ наявність територіальних частин ЛПК і зв'язків між ними;
- d) територіально-функціональна структура, тобто наявність територіальних одиниць, які відіграють різну роль у внутрішніх і зовнішніх зв'язках ЛПК;
- e) часова структура, тобто наявність етапів розвитку ЛПК (зародження, становлення, розквіт тощо) [4, С. 175].

ЛПК є керованою і значною мірою само регульованою системою. При цьому із зростанням масштабу комплексу зменшується роль саморегуляції, а збільшується значення керування [3, С. 56].

Кожен ЛПК адміністративного району характеризується власною системою галузей. Так, у ЛПК Перечинського району Закарпатської області сформувалась своя система галузей з власною сировинною базою.

Ліси на території району займають площу 41,9 тис. га. Загальний запас деревини на цій площі становить 12,1 млн. м³. Річна розрахункова лісосіка — 48,5 тис. м³. Щороку посадка лісокультур проводиться в середньому майже на 90 га. Лісозаготівельна галузь у районі представлена Перечинським держлісгоспом, Ужгородським військовим лісництвом, філією “Перечиндержспецлісгосп”.

Проаналізувавши результати роботи лісокористувачів району слід відмітити, що найкращі показники ефективності використання лісосічного фонду в Ужгородському військовому лісництві при відсутності бюджетного фінансування та високій питомій вазі рубок догляду в загальній кубомасі — 63,2% (держлісгосп — 40%):

- відсоток виходу ділової деревини в головному користуванні — 38,8%, в держлісгоспі — 38,3%, в Перечиндержспецлісгоспі — 26,4%;
- відсоток виходу ділової деревини від рубок пов'язаних з веденням лісового господарства — 34%, в держлісгоспі — 27,9%, в Перечиндержспецлісгоспі — 19,5%;
- частка на одного працюючого в рік у м³ — 267, в держлісгоспі — 230,4, в Перечиндержспецлісгоспі — 128;
- відсоток сплачених податків від реалізованої продукції — 41,2%, в держлісгоспі — 19,7%, в Перечиндержспецлісгоспі — 25,8%;
- чистий прибуток — 79,4 тис. грн., в держлісгоспі — 9,7 тис. грн., в Перечиндержспецлісгоспі — нульовий фінансовий результат.

Загальна площа лісового фонду по Ужгородському військовому лісництві складає 9,8 тис. га., в т. ч. по Перечинському районі — 4,0 тис. га.

Частка обсягів промислового виробництва підприємств деревообробної галузі в загальних обсягах промислового виробництва по підсумках за 2005 р. склала 14,8% і зменшилась у порівнянні з 2004 р. на 6,2 відсоткових пунктів (21%). Це частково пояснюється припиненням виробничої діяльності у квітні 2005 р. на ВАТ "Перечинське ДОП" та СП "Карпат-Австро".

На даний час деревообробну галузь у районі представляють три підприємства великого бізнесу — ЗАТ "Перечинський ЛК", ТОВ "Корнелія-Трейд", а також підприємства малого бізнесу, такі як ПП "Дж. Д. Ф. Сервіс Лтд", ЛЗД МО України.

Найбільші обсяги промислового виробництва за 2005р. в діючих цінах з поміж підприємств великого бізнесу здійснило ТОВ "Самвер", показник якого склав 8975,7 тис. грн., що на 33,5% більше у порівнянні з 2004 р., а найменші — ТОВ "Корнелія-Трейд" — 985,2 тис. грн., що на 14% менше у порівнянні з 2004 р. Щодо ЗАТ "Перечинський ЛК", то тут даний показник становить 2742 тис. грн., що на 6,8% менше у порівнянні з 2004 р.

У 2005 р. підприємствами ЗАТ "Перечинський ЛК" і ТОВ "Самвер" вкладено прямих іноземних інвестицій на суму 25 і 271,6 тис. дол. США відповідно.

Фінансовий результат за підсумками за 2005 р. був прибутковим на підприємстві ПП "Дж. Д. Ф. Сервіс" і становив 125,6 тис. грн., а у решти підприємств — збитковим.

Перспективою для подальшого розвитку деревообробної галузі у районі є виробництво меблів на ТОВ "Індустрія деревообробки" та ТОВ "Пагед Карпати".

Лісохімічну галузь у районі представляє ВАТ "Перечинський ЛХК". Питома вага продукції лісохімічної промисловості в загальних обсягах промислового виробництва складає 77,4% проти 72,1% по підсумках за 2004 р.

Обсяг промислового виробництва за 2005 р. в діючих цінах склав 67750,9 тис. грн., що на 29,8% більше у порівнянні з 2004 р.

У 2005 р. підприємством вкладено прямих іноземних інвестицій на суму 544,5 тис. євро.

Фінансовий результат за підсумками за 2005 р. є прибутковий. Сума прибутків склала 317 тис. грн. проти 2061,1 тис. по підсумках за 2004р.

Таким чином, ЛПК Перечинського району Закарпатської області виступає як інтегральна система, яка складається із взаємопов'язаних елементів: природа — господарство — населення. Характерною особливістю ЛПК є поліструктурність. Весь комплекс структур, що складає дану систему, є цілісним об'єктом і вимагає аналізу кожної з них у взаємозв'язку з усіма іншими.

Література:

1. *Ищук С.І. Територіально-виробничі комплекси і економічне районування: Методологія, теорія: Навч. пос. для студ. геогр. та економ. спец.-й вузів. — К.; Укр.—Фінський ін-т менеджменту і бізнесу, 1996. — 244 с.*
2. *Українська енциклопедія лісівництва: Т. 1: А-Л / Ред. С.А. Генсірук. — Львів: Нац. АН. України: Наук. т-во ім. Шевченка, 1999. — 465 с.*
3. *Шаблій О.І. Лісопромислові комплекси Української РСР. Питання теорії і моделювання. — Львів: Вища шк. 1973. — 187 с.*
4. *Шаблій О.И. Межотраслевые территориальные системы (Проблемы методологии и теории). — Львов: Вища шк., 1976. — 200 с.*

УДК 314 (477.63)

ДЕМОГРАФІЧНИЙ СТАН НАСЕЛЕННЯ ДНІПРОПЕТРОВЩИНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Паславський Д.О.

Дніпропетровський національний університет

Дніпропетровська область – одна з найрозвинутіших в усіх відношеннях областей України. Тут добре розвинуті багато галузей промисловості та сільського господарства. Поряд з цим велику увагу область приділяє соціальній та культурній сферам. Але не зважаючи на позитивні сторони розвитку, Дніпропетровщина має ряд гострих проблем, серед яких дуже важкою є демографічна проблема, яка з кожним роком становиться ще більш важливою.

За сучасними статистичними даними на 1 січня 2006 р. чисельність постійного населення Дніпропетровської області становить 3443,9 тис. осіб, з них 2868,1 тис. мешкають у містах області, а 575,8 тис. осіб – у сільській місцевості. Відносно наявного населення області, то на початок 2006 р. воно становило 3443,9 тис. осіб, з яких 2868,1 тис. осіб живуть у містах, а 575,8 тис. – це сільські мешканці.

Нині чисельність населення області постійно зменшується. Головним чином це пов'язано із зниженням природного приросту. Якщо у 2002 р. чисельність населення Дніпропетровщини становила 3567,6 тис. осіб, то на сьогодні вона зменшилася на 120,4 тис. Причому кількість міського населення зменшується дещо повільніше, ніж сільського. Так, міське населення області за останні 4 роки зменшилася на 2,9%, тоді як сільське – аж на 5,63% [1].

Сучасні тенденції свідчать про стійкий характер процесу депопуляції, тобто зниження чисельності населення області. Це відбувається головним чином завдяки зменшенню рівня народжуваності. З 1986 р. середньорічна кількість народжених в області зменшилась на 5,5% і в 2005 р. становила 30123 осіб. У цілому в області відмічається різке зниження рівня

народжуваності: з 14,2‰ у 1986 р. до 8,7‰ – у 2005 р. Найвищий рівень народжуваності спостерігається у містах Тернівка (11,0‰), Павлоград (9,7‰), Новомосковськ (9,2‰) та Кривий Ріг (8,9‰), а також у Юр`івському (9,6‰), Солонянському (10,1‰), Новомосковському (9,9‰), Широківському (9,5‰) та Дніпропетровському (9,0‰) районах.

Головними причинами, які обмежують сьогодні дітонародження в сім'ях, є недостатній рівень матеріального забезпечення, складна соціально-економічна ситуація в області та в країні загалом, незадовільні житлові умови, які стримують сім'ї у бажанні збільшити кількість дітей, а також поганий стан здоров'я (кожний десятий чоловік і кожна шоста жінка вважаються безплідними).

Високий рівень природного скорочення населення є наслідком не тільки низької народжуваності, а й високої смертності серед населення області. З 1986 р. середньорічна кількість померлих в області збільшилася на 7,3‰ і в 2005 р. становила 61206 осіб. Рівень смертності збільшився з 10,4 померлих на тисячу осіб населення у 1986 р., до 17,7 – у 2005 р. Причому смертність у сільській місцевості набагато більша, ніж у місті. Так її рівень у селах становить 22,2‰ (у 2005 р.), а у містах він дорівнює 16,8‰.

Зростання смертності в області, у першу чергу, пов'язане з помітною тенденцією “старіння” населення, тобто зростання питомої ваги людей похилого віку. Серед причин смертності дорослого населення Дніпропетровщини збільшилася питома вага захворювань органів кровообігу (36723 осіб у 2005 р.) та злоякісних новоутворень (6732 осіб), які нині домінують у структурі причин смертності. Також велику частку у структурі смертності населення займають зовнішні причини (транспортні нещасні випадки, випадкові утоплення та занурення у воду, випадкові отруєння, навмисні самоушкодження тощо). Кількість померлих через зовнішні обставини на 1 січня 2006 року дорівнює 4896. Інфекційні захворювання у 2005 р. призвели до смерті 1224 осіб, хвороби органів дихання – 1837 осіб, захворювання органів травлення – 2448 осіб, 244,8 особи мали розлади психіки та ендокринні хвороби, а в 551 особи спостерігалися хвороби нервової системи. Найбільше помирають від перелічених хвороб у Царичанському (25,8‰), Солонянському (22,0‰), Павлоградському (22,5‰), Юр`івському (22,0‰) районах.

Велике соціальне значення у структурі загальної смертності має дитяча смертність (смертність немовлят), тобто кількість померлих дітей віком до 1 року. У Дніпропетровській області рівень дитячої смертності у 2005 р. становив 10,2 ‰ (померло 309 дітей). У порівнянні з 2000 р. рівень трохи знизився, переважно через зменшення народжуваності, але все ще залишається одним із найвищих в Україні (в середньому в країні – 10,0‰).

Середня тривалість життя у Дніпропетровській області становить 66 років, що є трохи меншим, ніж по всій Україні. Водночас жінки живуть у середньому 70 років, а чоловіки – 62 рік. Головна причина цього явища – це несприятливі екологічні умови проживання населення.

При загальній тенденції до зменшення чисельності населення, з 1989 р. спостерігається збільшення чисельності осіб старше працездатного віку на 4,3%. У 2005 р. з кожних ста мешканців області в пенсійному віці (від 60 років) припадало 24,3 особи (24,4%). Ще з 1989 р., а найбільш інтенсивно з 1993 р., почався процес постійного зниження частки населення молодше працездатного віку. У 2005 р. частка цієї вікової групи зменшилася з 22,6% у 2001 р. до 14,8 % у 2005 р. Останніми раками частка населення працездатного віку має тимчасову тенденцію до збільшення, з 1989 р. до 2001 р. вона зросла з 57,4% до 58,5%, а у 2005 р. становить вже 60,8%.

Інтенсивне зменшення народжуваності та збільшення людей пенсійного віку прискорили процес “старіння” населення. За міжнародними критеріями населення вважається старим, коли питома вага вікової групи 65 років і більше перевищує 7%, а на Дніпропетровщині у 2006 р. вона перевищувала рекордне значення 24,4 % від усіх мешканців області. Нині в області спостерігається демографічне старіння знизу, тобто збільшення частки осіб похилого віку через зменшення кількості новонароджених.

За статистичними даними [1] у 2005 р. чисельність чоловіків у Дніпропетровській області становила 1 577 140 осіб (45,7%), а кількість жінок – 1 866 726 (54,3%). За 12 років статива структура області майже не змінилася, лише трохи (на 0,4%) зменшилась чисельність чоловіків. За даними ж Всеукраїнського перепису населення [2] у 2001 р. кількість чоловіків в області становила 1 643,3 тис. осіб, або 46,1%, а жінок – 1 924,3 тис. осіб (53,9%). Причому найбільша кількість чоловіків у 2005 р. спостерігалась у Дніпропетровську (45,5%), Кривому Розі (45,4%), Дніпродзержинську (45,0%), а також у Новомосковському (46,9%), Нікопольському (46,6%) та П'ятихатському (46,6%) районах.

Нині у Дніпропетровській області спостерігається тенденція до скорочення величини сім'ї, яка виявляє себе синхронно із скороченням народжуваності або ж з невеликим відставанням. Істотну роль у зменшенні розмірів сім'ї відіграє процес її нуклеаризації, який сполучений із збільшенням у сімейній структурі населення частки простих сімей, тобто тих, які включають тільки шлюбну пару з дітьми, або шлюбну пару, яка не має дітей, або одного з батьків з дітьми.

У 2005 р. в області питома частка чоловіків (віком від 15 років), які перебували у шлюбі, становить 63,6%, у той час, як питома частка заміжніх жінок дорівнювала 52,7%. Але найбільша частка одружених чоловіків припадає на вік 50–59 років (83,4%), жінок – на вік 30–39 років (71,2%). Майже 24% чоловіків та 16% жінок ніколи не перебували у шлюбі. Причому найбільша частка цих осіб (98,7% чоловіків і 92,7% жінок) спостерігається у віці 15–19 років. Овдовіння прийшлося перенести 4,3% чоловіків і 19,1% жінок.

За статистичними даними у 2004 р. до області приїхало 57 258 осіб, а вибуло 55 619 осіб, у 2005 р. приїжджих нараховувалося 56 516 осіб, а тих, що вибули 54 434 особи. Тим чином, механічний приріст збільшився на 443 особи (з 1 639 у 2004 р. до 2 082 у 2005 р.) або на 0,1‰ (з 0,5‰ у 2004

р. до 0,6‰ у 2005 р.). Нині Дніпропетровська область виступає однією з найбільш мігрантовіддаючих та мігрантоприймаючих областей України. Що можна пояснити високим індустріальним розвитком області та складною етнічною структурою.

На сьогоднішній день у Дніпропетровській області існує велика кількість демографічних проблем. Головними з них є:

- невисокий рівень народжуваності (8,7‰) та помітно більший рівень смертності (17,7‰) призводять до від'ємного природного приросту населення на Дніпропетровщині (-9‰), тобто спостерігається чітка депопуляція;

- скорочення величини сім'ї. Більшість мешканців області (близько 64%) вважають що сучасна родина повинна мати двох дітей, 16,3% – що такій родині достатньо і однієї дитини, а 13,3% – троє дітей;

- високий рівень розлучень та незареєстрованих шлюбів (багато пар відкладають шлюби, замінюючи їх альтернативними формами стосунків);

- старіння населення знизу, тобто збільшення частки осіб похилого віку через зменшення кількості новонароджених. Такі зрушення у віковій структурі населення дуже впливають на демографічне навантаження працездатного населення області;

- збільшення статевої диспропорції у складі населення області, головним чином, через те, що жінки у середньому живуть на десять років більше, ніж чоловіки;

- внутрішньообласні міграції населення. Багаторічний відтік сільської молоді до міст області визначає деформацію всіх демографічних структур і процесів в її сільській місцевості. Так як село залишають переважно молодь та працездатні когорти населення, цей процес супроводжується збільшенням частки осіб пенсійного віку;

Демографічні проблеми, які повинна вирішити Дніпропетровська область сьогодні – це, наслідок невирішених соціальних проблем, які пов'язані між собою в єдине ціле. Забезпечення сприятливого демографічного розвитку передбачає, насамперед, підвищення якості життя населення на основі поєднання демографічних цілей і стратегії досягнення сталого соціально-економічного розвитку, технології прийняття рішень і розподілу ресурсів на всіх рівнях управління.

Література:

1. *Статистичний щорічник Дніпропетровської області. 2005 р. – Дніпропетровськ, 2006. – 526 с.*
2. *www.ukrcensus.gov.ua – сайт Всеукраїнського перепису населення України.*

УДК 911.375

ВЗАИМООТНОШЕНИЯ ПРОСТРАНСТВЕННЫХ И СОЦИАЛЬНЫХ ФАКТОРОВ В ГОРОДСКИХ ПРОЦЕССАХ БЕЛГОРОДСКОЙ ОБЛАСТИ

Полякова Т.А.

Белгородский государственный университет, Россия

«Мы создаём
города,
а города создают
нас»

(Аристотель)

По мере развития человечества и освоения им природной среды создавалась новая для планеты пространственная организация населения – урбанизированные территории.

Феномен урбанизации, как отмечают выдающиеся французские исследователи-градоведы Ж. Боже-Гарнье и Ж. Шабо, это, несомненно, одна из самых поразительных черт современной цивилизации [3]. В то же время, созданная человеком, городская среда вызывает необратимые изменения в нём самом – формируется новый тип «этноса» – горожане, со свойственными им городским мировоззрением, городским образом жизни, городской иерархией ценностей, формами общения и т.д.

Количественный анализ городского населения – это первый шаг в понимании процесса урбанизации в Белгородской области, в котором наиболее наглядно отражены взаимоотношения пространственных и социальных факторов.

Базовой характеристикой населения является его количество – численность. Именно оно будет определять в значительной степени дальнейшее развитие планировочной структуры города и степень антропогенного воздействия на среду обитания. На протяжении всего рассматриваемого периода численность городского населения области увеличивалась (рис. 1).

Из данных рисунка следует, что за рассматриваемый период с 1959 по 2006 г. численность городского населения возросла с 239,9 тыс. чел. до 998,6 тыс. чел., т.е. более чем в 4 раза. Особенно резкий скачок в росте численности населения наблюдался в период с 1959 по 1979 гг., когда численность населения возросла почти в 3 раза, а среднегодовые темпы

составили 4,1 % (1959–1970 гг.) и 3,9% (1970–1979 гг.). В результате численность городского населения области стала преобладать над числом сельских жителей, городской образ жизни распространялся и на сельскую местность. Таким образом, городские отношения во всей широте своего социального содержания стали для Белгородской области доминирующими.

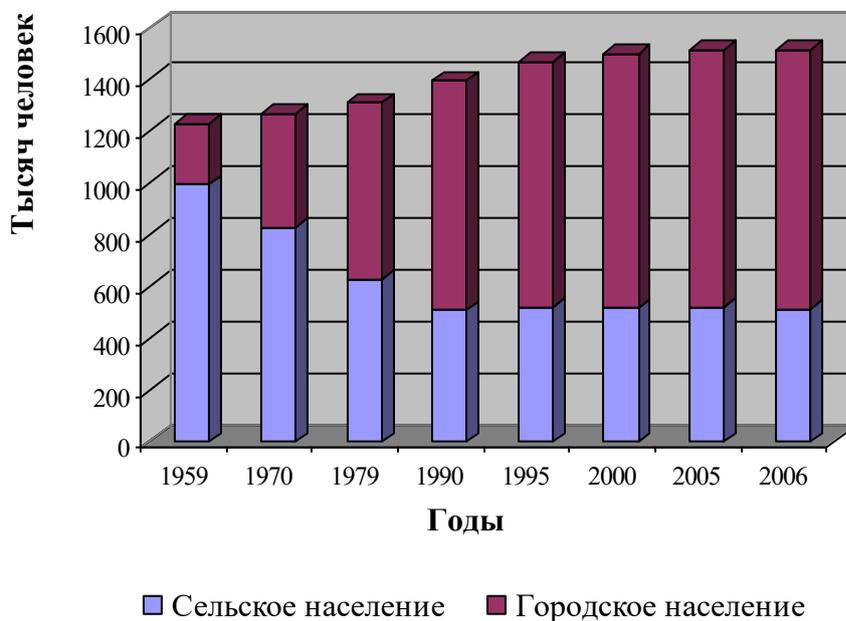

Рис. 1. Динамика численности населения Белгородской области (1959-2006 гг.)

Причины высоких темпов роста городского населения в области хорошо известны. Мы считаем нужным лишь отметить, что бурное развитие городов с 1959 по 1979 гг. заложили базу асимметрии в социальной сфере: рост численности городского населения не успевал за строительством жилья, социальной инфраструктурой, сказался на качестве населения, «разбавлении» горожан вчерашними селянами, многие из которых плохо адаптировались к новым для них условиям жизни.

Урбанизация в целом способствует сокращению темпов рождаемости и среднего размера семьи. В основном это является результатом перемен в поведении и образе жизни, которые характерны для урбанизации, в том числе за счет повышения уровня образования и воздействия современных технологий, более старшего возраста заключения первого брака, более высокой занятости среди женщин и т.п. Кроме того, расходы на удовлетворение различных потребностей детей и стоимость жилья или услуг, а также стремление к более высокому качеству жизни ведут к тому, что городские жители предпочитают не иметь большие семьи.

В соответствии с закономерностями развития урбанизации наблюдается усиление концентрации населения в городах области. Главной причиной выбора городов в качестве места постоянного проживания является то, что они являются центрами экономической и духовной жизни,

в них сосредоточены новейшие достижения науки и техники, памятники культуры.

Основная часть городского населения Белгородской области сосредоточена в городах: Белгороде, Губкине, Старом Осколе, Шебекино, т.е. в городах категории областного подчинения до реформы муниципального управления от 01.01.2006 г. Доля их населения составляет 69,4% от общего числа горожан области (табл. 1).

Простейшие расчёты показывают, что доля населения данных городов с 1959 г. по 2005 г. возросла с 14% до 51% от общей численности населения в Белгородской области. Основным источником их роста, как и в области в целом, является механический прирост. Особенно выделяется в этом плане г. Белгород и г. Старый Оскол, именно для них был характерен наибольший прирост населения. Город Белгород вырос почти в пять раз, г. Старый Оскол в 8 раз. Сейчас в Белгороде и Старом Осколе сосредоточено 56% горожан области. Отметим, что данный факт отвечает закономерностям развития урбанизации – концентрации населения в больших городах и городских агломерациях.

Таблица 1.

Динамика численности населения городов¹ Белгородской области (1959–2005 гг.), тыс. человек ²

Города	1959	1970	1979	1990	1995	2000	2002	2004	2005	2005 к 1959, в %
Белгород	68,7	149,0	239,8	309,2	320,1	339,8	337,0	338,6	340,9	496,2
Алексеевка	18,8	25,7	31,6	37,0	38,4	38,4	39,3	39,4	39,3	209,0
Валуйки	20,7	28,8	32,0	34,0	35,2	34,9	35,8	35,8	35,8	172,9
Губкин	21,1	54,1	65,1	73,4	82,4	85,3	86,1	86,4	86,3	409,0
Старый Оскол	26,8	52,8	115,0	177,2	197,2	213,2	215,9	217,3	217,4	811,2
Шебекино	13,8	25,6	39,4	44,5	45,9	46,5	45,0	45,5	45,6	330,4

¹ Города областного подчинения до 01.01.2006 г.

² Таблица составлена на основе источника [1]

Наш анализ развития больших городов области вывил новые тенденции 21 века: прежний приоритетный рост Белгорода и Старого Оскола сменился неустойчивой динамикой их людности и в целом прекратился. Если раньше большие города неуклонно перемещались вверх по иерархической лестнице людности, то сейчас у нас нет уверенности, что они смогут динамично переместиться в следующую группу людности, особенно Старый Оскол. Демографический потенциал области и страны не дает оснований для оптимизма – он исчерпан. Почему нас беспокоит будущее больших городов Белгородской области? Потому что именно

большие города, а не города вообще являются выразителями урбанизации, ее авангардом, зеркалом ее достижений [2]. Ведь об уровне урбанизированности любой территории надо судить не по данным о числе городов и численности городского населения, а по их роли в прогрессе общества, в территориальной организации жизнедеятельности людей.

Литература:

1. *Демографический ежегодник Белгородской области за 2005 год: Стат. сб. // Белгородстат. – Белгород, 2006. – 215 с.*
2. *Лаппо Г.М. Итоги и перспективы российской урбанизации // Население и общество: Информационный бюллетень Центра демографии и экологии человека Института народохозяйственного прогнозирования РАН. – М., 2005. - № 94. – 4 с.*
3. *Слука Н.А. Градоцентрическая модель мирового хозяйства. – М.: Пресс-Соло, 2005. – 168 с.*

УДК 528: 911.3

КАРТОГРАФУВАННЯ ОСВІТНЬОЇ СФЕРИ: ІСТОРІЯ, СТАН, ПЕРСПЕКТИВИ

Харчевнікова І.Б.

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Освіта населення є базою для розвитку будь-якої держави. Забезпечення населення умовами для отримання освіти є пріоритетним напрямком функціонування органів державної влади. Вирішення проблеми рівня освіти потребує вдосконалення і планування освітньої сфери.

Важливим інструментом у вирішенні цього питання повинні стати карти і атласи, що обумовлено їх широкими можливостями: вони лаконічно і наочно передають інформацію, показують розміщення, якість освітніх установ, дозволяють виявити тенденції і закономірності між освітньою сферою певного регіону і його розвитком.

Застосування картографічного методу в цих цілях вимагає вивчення змісту, історії, стану і тенденцій переважаючих напрямків освітнього картографування.

Для цього був виконаний багатофакторний аналіз виданих атласів і карт (всього 48 картографічних творів, з них 13 карт і 35 атласів).

Проведений аналіз дозволив створити опис історії розвитку картографування освітньої сфери, виділивши в ній три основні етапи – розвиток картографування освітньої сфери до утворення СРСР, в СРСР та розвиток картографування освітньої сфери, починаючи з 1991 року. Така періодизація пов'язана з тим, що в період існування Радянського союзу (1922–1991 роки) все життя суспільства було централізоване, а система

освіти була частиною ідеологічного забезпечення комуністичного будівництва. Саме в цей період картографування освітньої сфери досягло найбільшого розвитку (з 13 карт – 8, з 35 атласів – 25 належать саме до цього періоду).

Сучасний стан картографування території України свідчить про те, що картографуванню освітньої сфери приділяється набагато менше уваги, а пріоритетними напрямками тематичного картографування є створення геологічних, довідкових загальногеографічних, екологічних, політико-адміністративних, туристичних карт.

В результаті аналізу карт і атласів встановлений ряд тенденцій картографування освітньої сфери:

1. Чітко помітна регресія освітнього картографування, яка виражається в тому, що поряд зі збільшенням кількості видання картографічних творів, зменшується кількість карт освіти. Характерним є перехід від спеціальних карт освітньої сфери до їх розташування в комплексних атласах. Карти, що відображають освітню сферу, належать до дорадянського і радянського періоду. Сучасні карти освіти як самостійні картографічні твори не видаються.

2. Карти освіти тісно пов'язані з розділом карт населення і тому за рядом аспектів повинні розглядатися в комплексі з ними. Виходячи з того, що карти науки і освіти в атласах не отримали самостійного розвитку, вони можуть бути об'єднані з картами обслуговування населення або картами культури. Карти науки і підготовки кадрів іноді розміщуються у відповідних галузевих розділах, наприклад, карти сільськогосподарських наукових закладів в розділі карт сільського господарства.

3. Для комплексних атласів, що були видані в радянський період, характерно постійне збільшення числа показників, що в сукупності характеризують систему освіти.

4. В атласах і картах надається перевага кількісним характеристикам і відповідним способам зображення – способу картограм, картодіаграм. Якісно характеризують лише найважливіші, унікальні освітні установи – спосіб значків.

5. Карти освіти в комплексних атласах створюються в рівному або дрібнішому масштабі, ніж всі інші карти. Територія, яка підлягає освітньому картографуванню – це та ж сама територія, як і на інших картах атласу. Винятки складають, лише карти, які характеризують велику різноманітну за освітніми показниками територію. Тоді частина території, на якій освітніх показників більше, зображується більш детально, а частина території, для якої характерно менша кількість показників, в більш дрібному масштабі.

6. Відсутня уніфікація умовних знаків при атласному освітньому картографуванні. Це виявляється в різному фарбуванні, штриховці, формі і розміру значків при відображенні ідентичних показників. Так, для відображення найважливіших наукових установ (спосіб значків)

застосовуються зовсім різні знаки. Таким чином виникає проблема уніфікації умовних знаків.

7. Атласним картам освіти в радянський період було характерно постійне збільшення врізок (текстових коментарів, фотографій, рисунків, графіків, діаграм та ін.), що доповнюють і розширюють їх зміст. Звичайно текстові врізки містять відомості про збільшення кількості освітніх установ, учнів, студентів, що навчаються в них, спеціалістів, що в них працюють; рисунки і фотографії виконують переважно естетичну функцію і зображують відомі, найважливіші освітні установи; графіки і діаграми містять відомості про зміни (переважно збільшення) чисельності освітніх установ, осіб, що працюють і навчаються в них, структурні кругові діаграми передають співвідношення кількості осіб, що працюють чи навчаються, по галузям спеціалізації освітніх закладів.

8. При оформленні освітніх карт в радянський і після радянський період переваги надаються багатокольоровому варіанту, що забезпечує більшу наочність. В дорадянський період за відсутності сучасних технологій карти були однокольорові.

9. Кількість карт в комплексних атласах в середньому становить 3 карти. Карти освіти складають декілька груп і поділяють у відповідності з рівнями освіти держави – карти дошкільних учбових закладів, карти загальноосвітніх шкіл, карти середніх учбових і карти вищих учбових закладів.

В цілому, на основі аналізу 48 картографічних творів і вивчення літератури по науково-дослідній проблемі картографування освітньої сфери можна зробити наступні висновки:

- картографування освітньої сфери, що використовується при плануванні розміщення освітніх закладів, не знайшло потрібного відображення в картографічних творів. Повніше в них відображається стан освітньої сфери на той час, коли складаються карти. Тобто практично не відображається динаміка і перспективи розвитку освітньої сфери, що набагато важливіше, ніж проста констатація фактів. Практично відсутні оціночні карти.

- не сприяє розвитку картографування освітньої сфери незакінченість розробки її наукових основ; неуніфікованість умовних позначень; відсутність експериментальних робіт по створенню спеціальних освітніх картографічних творів; надання пріоритетів розвитку іншим напрямкам тематичного картографування.

УДК 911.3

АНАЛІЗ СУЧАСНОЇ ДЕМОГРАФІЧНОЇ СИТУАЦІЇ В ХАРКІВСЬКОМУ РЕГІОНІ

Ярошенко Д.П., Височин М.Ю.

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Оцінка демографічної ситуації завжди залишається одним з актуальніших й важливіших питань сучасної науки, адже саме через динаміку чисельності населення ми можемо прослідити результат дії всіх економічних, соціальних і культурних факторів, що визначають розвиток людства. Саме аналіз демографічних процесів та явищ визначає необхідність формування науково обґрунтованої демографічної політики, як частини національної соціальної й економічної політики.

Проблемам демографії присвячені роботи багатьох вчених, а саме: Хомри А.У. Дорошенко Л.С., Прибиткової І.М., Рогожина О.Г., Стеценко С.Г., Муромцева Ю.І., Капіци С.П. та інших. В працях значну увагу приділено методам демографічного аналізу, питанням прогнозування чисельності і структури населення, а також процесів народжуваності, смертності, шлюбності та розлучуваності, міграції [1, 2, 3, 4].

На думку автора, сучасними демографами приділяється недостатньо уваги щодо ситуації в регіонах, тому полем даного дослідження є сучасні демографічні процеси в окремо взятій області – Харківській. Важливим є також те, що аналізується ситуація, яка склалась в даному регіоні на сьогоднішній день, бо демографічні процеси є дуже рухомими, а дані швидко застарівають і потребують постійного оновлення.

На кінець 2006 року чисельність наявного населення Харківської області становила 2813,5 тис. осіб. Протягом останнього року чисельність населення зменшилась на 15,5 тис. осіб. Ця зміна відбулась за рахунок природного скорочення (-19,8 тис. осіб) та міграційного приросту (4,3 тис. осіб) [5, 6]. Такий процес пояснюється тим, що Харківська область є одним з економічно розвинених регіонів України і притягує багату кількість мігрантів (особливо студентів, та людей з сусідніх областей, що приїжджають на пошуки роботи). Але механічний приріст не може компенсувати природного скорочення населення, що відбувається завдяки великій різниці між кількістю народжених та померлих. Це викликано негативними економічними та політичними процесами у державі.

Важливо відмітити, що хоча й чисельність населення продовжує зменшуватись, обсяг природного скорочення в 2006 році був нижчим за рівень 2005 року на 12,3% [5, 6]. Ця тенденція має під собою декілька передумов. По-перше, в останні роки підвищився рівень матеріальної допомоги молодим матерям, а по-друге, зараз до репродуктивного віку вступило покоління народжених у 1982-1986 рр., а цей час в СРСР був періодом найбільшої народжуваності. Існує вірогідність, що через декілька років потенціальних батьків стане менше, і процес депопуляції населення буде продовжуватись та поглиблюватись. Але цьому можна запобігти, якщо будувати правильну демографічну, соціальну й економічну політику.

Скорочення населення в 2006 році спостерігалось в усіх районах Харківської області (рис. 1). Аналізуючи наведену картосхему, можна

помітити, що найменше скорочення населення відбувалось в Харківському, Дергачівському та Чугуївському районах. Це пов'язано з тим, що Харків, як економічний, політичний та культурний центр області, притягує найбільшу кількість мігрантів, а також має найкращі умови життя, праці, соціального та медичного забезпечення, що безперечно впливає на підвищення народжуваності та зменшення смертності. На ситуацію в Дергачівському та Чугуївському районах позитивно впливає їх близькість до обласного центру, що дає цим районам змогу більш активно розвиватись.

Найгірша ситуація з приростом населення склалась, як бачимо, здебільшого в периферійних районах області. Це є наслідком їх віддаленого знаходження.

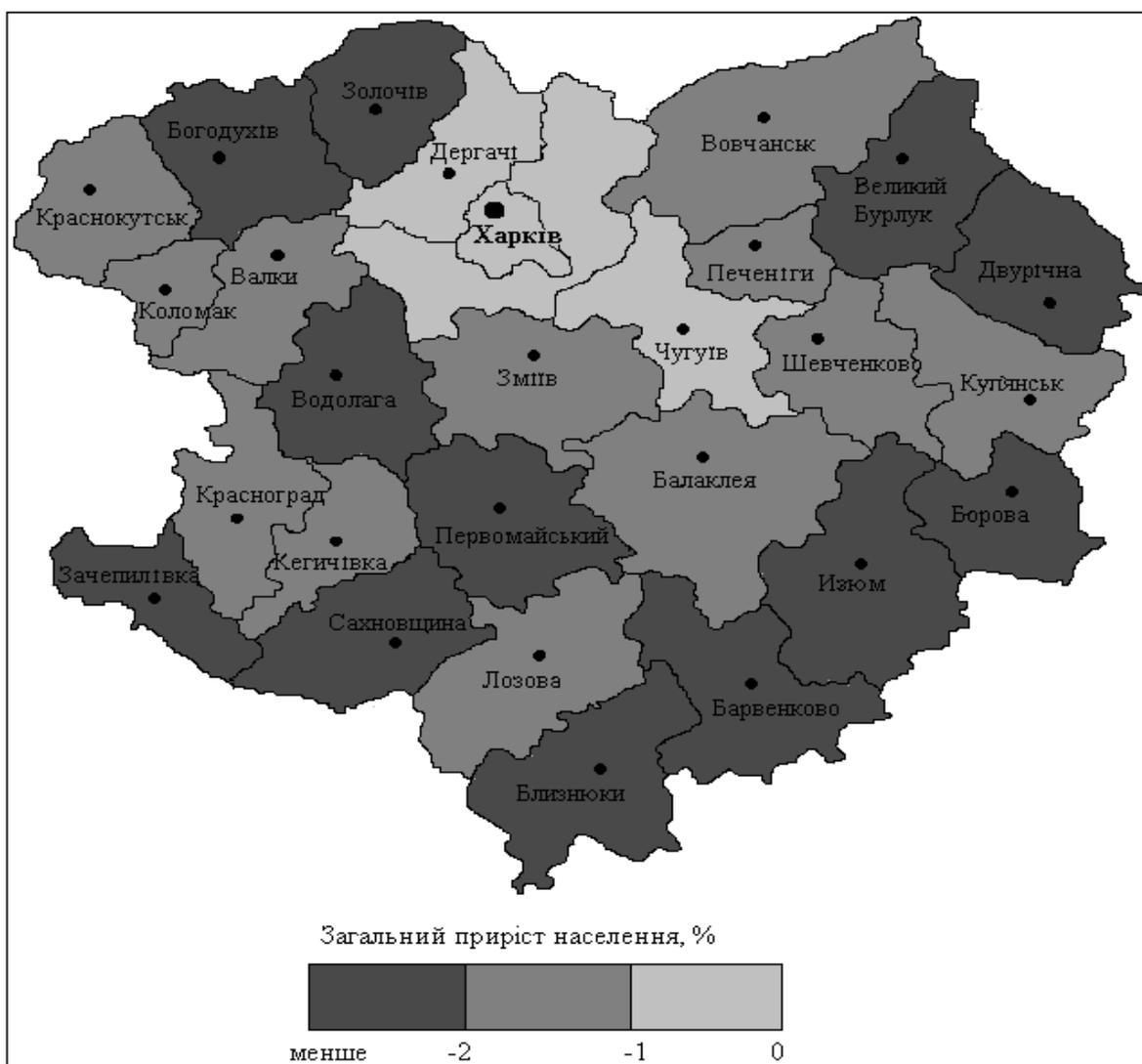

Рис. 1. Загальний приріст населення Харківської області за 2006 р. [5]

Деякі позитивні моменти відмічаються в шлюбній структурі населення. За 2006 рік було зареєстровано 19,4 тис. шлюбів, що на 4,8% більше, ніж у 2005 році. Також, порівняно з попереднім роком, зменшилась кількість розлучень на 1,1%. Якщо така тенденція буде спостерігатись і надалі, це сприятиме покращенню демографічної ситуації в Харківській області.

Аналізуючи статеву-вікову структуру населення Харківської області слід відмітити, що в статевій структурі значно переважають жінки (54,1%). Як бачимо з наведеної піраміди (рис. 2), групою ризику є люди віком старше 40 років, бо саме в цих вікових групах чоловіча смертність значно вища за жіночу – у чоловіків після 40 років різко підвищуються загострення серцево-судинних хвороб, злякисних пухлин та захворювань органів дихання, а це, як відомо, є основними причинами смертності населення України.

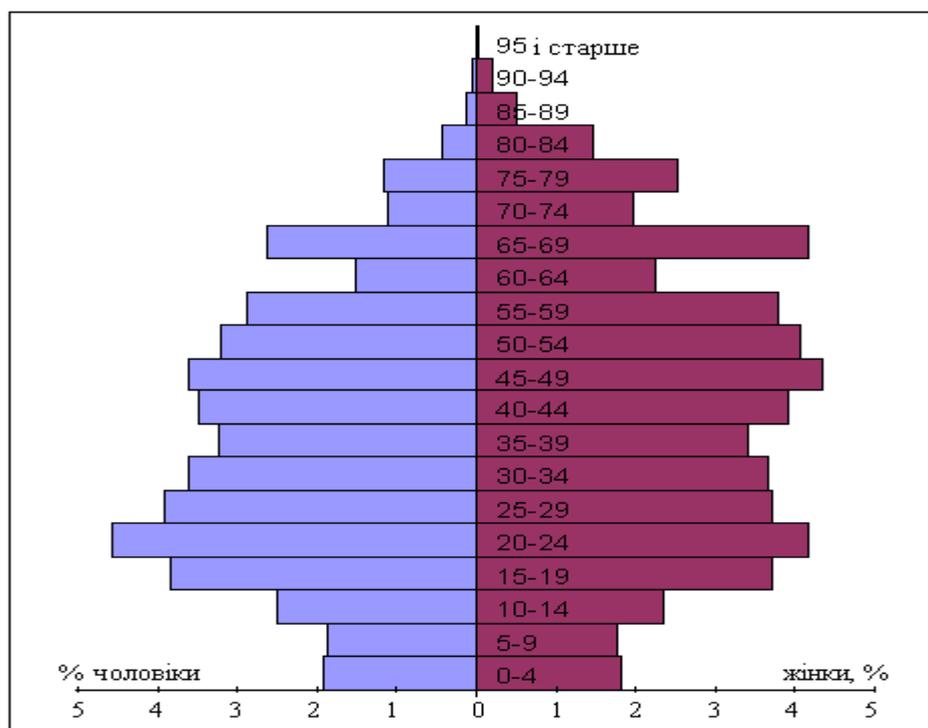

Рис. 2. Статеву-вікову структуру населення Харківської області у 2006 р. [5].

За допомогою піраміди можна простежити періоди спаду та підвищення народжуваності: 30-ті роки ХХ століття (люди віком 70-75 років) – зниження народжуваності внаслідок голодоморів; населення у віці 65-70 років – підвищення народжуваності завдяки забороні абортів у 1936 році; 1941-1985 рр. (люди у віці 60-65 років) – спад народжуваності у роки війни; післявоєнний «бемі-бум» - підвищення народжуваності (50-60 років); середина 60х років (населення віком близько 40 років) – зменшення народжуваності, коли у репродуктивний вік ввійшла нечисленна група «дітей війни»; пронаталістська політика (спрямована на збільшення народжуваності) у середині 80-х років та найбільший спад народжуваності відбувся на початку і в середині 90-х років, що був спричинений глибокою економічною кризою у державі.

Отже, як бачимо, в цілому демографічна ситуація в Харківській області є досить складною. Намітилися певні позитивні тенденції, зокрема, - поступове підвищення народжуваності, шлюбності та скорочення

смертності. Але ці процеси відбуваються занадто повільно, тому демографічна політика має бути більш активною та ефективною, а демографічні дослідження повинні постійно розширюватись та поглиблюватись.

Література:

1. Дорошенко Л.С. Демографія: Навч. пос. для студентів ВНЗ. – К.: МАУП, 2005. – 112 с.
2. Муромцев Ю.І. Демографія: Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2006. – 300 с.
3. Стеценко С.Г. Демографічна статистика: Підручник. – К.: Вища школа, 2005. – 415 с.
4. Хомра А.У. Воспроизводство населения (территориально-организационный аспект) АН УССР. Ин-т экономики. – К.: Наукова думка, 1990. – 176 с.
5. <http://kharkivoda.gov.ua/> - офіційний сайт Харківської обласної державної адміністрації
6. www.ukrstat.gov.ua – офіційний сайт Держкомстату України.

ЕКОЛОГІЯ, РЕКРЕАЦІЯ І ТУРИЗМ. ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ

УДК 913 (477.72)

РЕКРЕАЦІЙНІ РЕСУРСИ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ: СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Василевська Я.В.

Дніпропетровський національний університет

Україна має сприятливі умови і багаті рекреаційні та бальнеологічні ресурси для лікування і відпочинку населення, розвитку туризму і спорту. Унікальні ландшафти, чудові краєвиди, національні парки, заповідники та заказники, мінеральні і термальні води, грязьові джерела створюють усі передумови для формування високорозвиненого, індустріального, розрахованого навіть на вибагливих людей, рекреаційно-туристичного комплексу. На даний момент в Україні найбільш розвинутою є великі зони курортів, що розташована в західній частині держави - Українські Карпати, і на південному березі Криму. З позицій концепції пропорційного розвитку і раціонального використання природно-ресурсного потенціалу (ПРП) всієї України доцільно було б розвивати Причорноморську зону курортів.

Значний обсяг природно-ресурсного потенціалу, різноманітна кількість природних умов, традиції господарства та соціокультурна своєрідність Херсонської області дозволяють розглядати поглиблення рекреаційних послуг в регіоні, як важливий напрямок його сталого розвитку.

Однією з головних проблем рекреаційного розвитку Херсонщини є те, що тип функціонального використання не відповідає рекреаційному потенціалу, який має регіон. Така ситуація погіршується завдяки складному соціально-економічному стану в Україні, що розвивається на фоні зниження обсягів виробництва, подальшого погіршення стану природного середовища та здоров'я населення. Тому, не дивлячись на збільшення в останні роки кількості рекреантів, що відвідують Херсонщину за даними головного управління статистики у Херсонській області, стан рекреаційного комплексу регіону продовжує бути передкризовим.

Оптимізація та підвищення ефективності рекреаційно-туристичного комплексу Херсонщини можливі на підставі оптимізації просторової структури, забезпечення більш ефективного використання природних та лікувальних ресурсів, розвитку матеріально-технічної бази.

Херсонська область характеризується унікальним для степової зони комплексом природних рекреаційних умов і ресурсів. Насамперед, це гідрогеологічні умови і орографічні особливості території (рівнинність, відсутність різких природних бар'єрів), які без обмежень дозволяють здійснювати рекреаційну діяльність, у тому числі будівництво

рекреаційних об'єктів, транспортних шляхів; прокладання туристичних та екскурсійних маршрутів.

Рекреаційне значення мають унікальні соляні озера Азово-Чорноморського узбережжя; ропа озер поблизу о. Чонгар (Генічеський район) та с. Геройського (Голопристанський район); мінеральні та термальні води північно-західних районів області; мінеральні лікувальні грязі (озера поблизу м. Гола Пристань).

Комфортність відпочинку та інших видів рекреації, ефективність лікування багатьох видів хвороб та загального оздоровлення залежить від клімату. Такими сприятливим кліматичними показниками на Херсонщині є: величина сумарної сонячної радіації (4930 МгДж/м² за рік); високі середньомісячні температури влітку, переважання безвітрових та безхмарних і слабко-хмарних погод – 140 ясних і 150-155 напів'ясних днів; значна тривалість літа.

Водні ресурси мають особливе рекреаційне значення в умовах степу. Вони представлені нижньою течією Дніпра (216 км), та Інгульця (180км), 19 – ма малими річками, чисельними озерами (прісними, солоними, грязьовими), лиманами, Каховським водосховищем, Чорним та Азовськими морями, магістральними каналами. Саме вони найбільшою мірою приваблюють рекреантів та визначають рекреаційну спеціалізацію Херсонщини. Унікальним рекреаційним потенціалом володіє дельта Дніпра, 2/3 території якої займають плавні з надзвичайним різноманіттям ПТК, а ще 1/3 – займають острови та чисельні рукави, озера і протоки. Для відпочинку та оздоровлення можливо використовувати чисельні причорноморсько-азовські озера.

Тривалий час і населення, і владні структури Херсонської області орієнтувалися переважно на відпочинок у прибережних курортно-рекреаційних місцевостях, що призвело до занепаду інших місцевих рекреаційних ресурсів та втрати відповідної інфраструктури. За показником кількості рекреантів, що обслуговувались, питома вага лікувально-оздоровчої рекреації становить 72,2%, дитячої – 25,4%, а питома вага туристів та екскурсантів досягає лише 2,4%.

У той же час, Херсонщина має певний потенціал забезпечення потреб будь-якої з трьох форм рекреації (відпочинок, оздоровлення, туризм) за межами прибережної смуги. Басейн Дніпра, Каховське водосховище, магістральні канали, лісові масиви, мінеральні джерела, пам'ятки культури, культові об'єкти в поєднанні з розвинутою інфраструктурою є конкурентоспроможною базою для розгортання потужної рекреаційної галузі [3].

В якості об'єктів туристського відвідування можуть виступати території та об'єкти природно-заповідного фонду, які згідно природоохоронного законодавства України можуть використовуватись в "оздоровчих та інших рекреаційних цілях" [1].

До таких об'єктів належать біосферні заповідники (зони антропогенних ландшафтів), національні природні парки, регіональні

ландшафтні парки, ботанічні сади, дендрологічні та зоологічні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва. Природно-заповідний фонд Херсонської області налічує 51 таку територію і об'єкт, існують практично всі види природних територій та штучно створених об'єктів, які можуть використовуватись в цілях рекреації, причому 3 з них загальносвітового і 3 – загальнодержавного значення. Загальна площа вищевказаних об'єктів складає близько 170 тис. га. Цілком зрозуміло, що не всі ці площі можуть бути використані для рекреації. Але при належній організації роботи в декілька разів менші площі природно-заповідних територій, використані для “екотуризму”, можуть дати значні економічні прибутки [4].

Головною умовою перспективного розвитку рекреаційного комплексу Херсонської області є насамперед: раціональне використання та розширене відтворення й охорона природних рекреаційних ресурсів; ефективне використання та оновлення наявної матеріально-технічної бази; збільшення частки виробленого в галузі національного доходу, віддача інвестованих матеріальних та грошових засобів; забезпечення комплексу кваліфікованими кадрами; завоювання ринку рекреаційних послуг з метою найповнішого задоволення потреб населення у відпочинку та оздоровленні.

Узагальнення існуючих класифікацій видів туризму та перспективних для Херсонщини дозволило пропонувати слідуєчи види туризму: курортно-оздоровчий, лікувально-реабілітаційний, спортивно-оздоровчий, культурно-пізнавальний. Ні одна з 4-х вище вказаних груп в рекреаційному процесі практично не зустрічається, але при взаємодії даних груп на ринку туристичних послуг вони приймають участь у створенні сукупності туристичних послуг. Але роль та місце кожної з них, у створенні комплексу рекреаційно-туристичних послуг, на Херсонщині неоднакова. В групі курортно-оздоровчого туризму переважає роль пляжного туризму, а розвиток бальнеотерапії, кліматотерапії на дуже низькому рівні. Тому є можливість, в подальшому, приділити цим напрямкам значну увагу, тому що є підстави наявності високоефективних природних ресурсів.

Слід зауважити, що не все гаразд в організації лікувально-реабілітаційного виду туризму, який найбільш розвинутий на Херсонщині. По-перше, з 294 існуючих оздоровчих, санітарно-курортних закладів відпочинку, лише 41 має ліцензію на здійснення туристичної діяльності, тобто це дуже низькі платежі до бюджету. По-друге гранично допустимі навантаження на прибережну смугу морів становить 5 м² на відпочиваючого, тобто є можливість виходячи з наявності рекреаційних площ збільшити обсяг рекреантів в 1,2-1,3 рази, а значить отримати додаткові надходження до бюджету [2].

Розвиток лікувально-реабілітаційного туризму на Херсонщині носить коливальний характер – існує декілька цілорічних санаторіїв (Голопристанський район, Лазурне, Генічеськ). Резерви санаторіїв значні, але немає відповідної інфраструктури для розширення цієї групи видів туризму.

Але найбільш нереалізовані можливості на Херсонщині можна визначити в сфері спортивно-оздоровчого та культурно-пізнавального видів туризму. Найбільший розвиток отримали автотуризм у поєднанні з пляжним та фестивалним. Але останній носить досить “дикий” характер, не маючи певної організаційної структури.

Спортивний туризм, на наш погляд, є одним з найбільш перспективних видів туризму на Херсонщині. Такі види туризму як пішохідний, кінний, аквалангізм та підводне орієнтування, підводне мисливство, спортивне орієнтування повинні отримувати новий поштовх для існування та всебічного розвитку. В прибережній смузі Чорного і Азовського морів в межах Херсонщини та в річці Дніпро, не менше рибних запасів, ніж біля берегів Криму, де цей вид туризму приносить значні прибутки. І таких прикладів можна приводити безліч.

Говорячи, про культурно-пізнавальний туризм в Херсонській області, можна виділити вже існуючі та в стані розробки нові екскурсійні програми: історико-краєзнавчої, воєнно-історичної, літературно-мистецтвознавчої, архітектурної, історико-релігієзнавчої, природничо-екологічної, соціально-економічної, етнографічної тематики. Один тільки перелік назв об’єктів які є на території Херсонщини або поблизу її кордонів – “Ахіллів біг”, “Ольвія”. “Кінбурн”, “Гілея”, “Турецький вал”, кургани скіфів, Асканія-Нова, гіпаріонова фауна і багато інших – свідчить про можливість і необхідність розвитку цього виду рекреації. Самобутня історико-культурна спадщина яка пов’язана з різними періодами діяльності українського козацтва відкриває перспективу розробки програми туристичної мережі “Чумацькими шляхами України”.

В області є всі підстави для розвитку міжнародного туризму – пізнавальні маршрути по всесвітньо відомим заповідникам; відвідування іноземних громадян - науковців, студентів з метою обміну досвідом господарювання; відновлення зв’язків колишніх колоністів та національних меншин, життєдіяльність яких пов’язана з Таврією; відновлення раніше існуючих зв’язків з містами побратимами та ін. Враховуючи великі потенційні можливості рекреації на Херсонщині доцільно створювати всі умови для їх найбільш ефективного використання.

Література:

1. Бейдик О.О. *Пріоритети регіонального розвитку туризму і рекреації в Україні. // Україна: географічні проблеми сталого розвитку. Зб. наук. праць. В 4-х т. – К.: ВГЛ Обрій, 2004. – Т.2 - С. 167-168.*
2. Блага М.М. *Рекреаційно-ресурсний потенціал і фактори його використання. // Географічний журнал. – 2000. – №2 – С. 28-30.*
3. Ігнатенко М.Г, Мармуль Л.О. *Питання розвитку рекреації півдня України. - Л.: Вища шк. – 1988. – 118 с.*
4. *Природа Херсонської області. Фізико-географічний нарис. - К.: Фітосоціоцентр, 1998. -120 с.*

**ГЕОЭКОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД В ИССЛЕДОВАНИИ
ОБЩЕСТВЕННОГО ЗЕМЛЕПОЛЬЗОВАНИЯ
(на примере п.г.т. Борисовка Белгородской области)**

Гененко И.А., Охрименко Н.Г.

Белгородский государственный университет, Россия

В последнее время в научно-исследовательской работе БелГУ большое внимание уделяется изучению актуальных вопросов общественного землепользования и общественного природопользования. Существующие исследования в основном посвящены изучению локальных территорий, региональные же аспекты изучены гораздо слабее, хотя именно на региональном уровне в полной мере проявляются и соответственно должны решаться проблемы оптимизации взаимоотношений природы и общества. По нашему мнению, ближе подойти к решению данной проблемы, полнее учесть антропогенную преобразованность территории, особенно в староосвоенных регионах России, к которым относится и территория Белгородской области, позволяет геоэкологический подход.

Геоэкологический подход позволяет рассматривать данную проблему в пространственно-временных аспектах взаимодействия общества и природной среды, с учетом не только географической среды, но и социальной, культурной, экономической - то есть на уровне геосоциосистемы. С этой точки зрения общественное природопользование как научное направление органично совмещается с задачами, поставленными перед такой наукой, как геоэкология.

Пространство, в котором находятся во взаимодействии геоэкосоциосистемы, составляет объект геоэкологических исследований. Особое внимание обращается на антропогенные процессы, разработку рекомендаций по рациональному природопользованию и охраны природы.

Объектом представленного в статье конкретного исследования геоэкологии являются современные ландшафты – природно-антропогенные системы, или, иначе, геоэкосоциосистемы, которые включают в себя и природу, и население и хозяйство [1]. Они представляют собой территориальные сочетания, охватывающие системы разной степени сложности: природные, природно-антропогенные, демо- и этноэкологические, социокультурные.

В своей исследовательской работе мы затрагиваем только один малоизученный аспект геоэкосоциосистемных исследований – общественное природопользование – это взаимодействие социума и природы, не опосредованное производственной деятельностью человека.

Объектом исследования общественного землепользования является население п.г.т. Борисовка и его взаимодействие с окружающей средой.

Борисовка – посёлок городского типа, центр Борисовского района. Расположен в 44 км к западу от областного центра – г. Белгорода, на реке

Ворскла (приток Днепра). В поселке проживает 14072 человек. Отличие данного типа населенного пункта в том, что жители стремятся к городскому укладу жизни при сохраняющихся традиционных формах ведения сельского хозяйства.

Для изучения общественного землепользования нами использовались традиционные методы географических и эколого-экономических исследований, а также была разработана и авторская методика, основывающаяся на традиционных методах сбора социальной информации [2]. Методика изучения общественного землепользования заключается в интервьюировании населения, для чего была разработана комплексная анкета.

Результаты проведенных исследований позволяют дать характеристики общественного землепользования населения п.г.т. Борисовка. В наших исследованиях мы дифференцируем население по возрастным характеристикам и выделяем три разновозрастные группы.

1. Молодежь (до 25 лет). Молодежь отличается наибольшей мобильностью среди всех групп, так как она характеризуется максимальным количеством выездов на природу и общения с ней. Ареал общественного землепользования данной группы имеет самую большую площадь распространения (0,5-6 км). В основном это места пребывания представителей данной группы в парке, центральной части поселка. Для молодой части населения доминирующими видами природопользования в летний период являются такие как: купание на местных водоемах оз. Баланда, река Ворскла. Отдых в лесах население предпочитает: Усова гора, с. Беленькое, Красиво. Редки случаи ловли рыбы на тех же водоемах.

Редки случаи сбора лекарственных трав и цветов. Частота контактов населения данной группы с природой в летнее время изменяется от ежедневного посещения окружающей природы до 1 раза в неделю в осенне-зимний период в окрестностях поселка на человека.

Эта группа отличается от других наибольшей частотой выезда из населенного пункта в г. Белгород в связи с тяготением к областному центру. Это ежедневное обучение в ВУЗах, работы в областном центре, а так же выездов за пределы города в летнее время на отдых в другие страны и на моря.

2. Трудоспособное население (от 26 до 60 лет). Население данной группы использует более обширную территорию вследствие применения больших видов природопользования. Ареал общественного землепользования данной группы распространяется на расстояние от 0,4 до 3 км, иногда до 6 км. Прежде всего, центральная часть поселка, а так же территории около водоемов.

Цели взаимодействия с природой – обеспечение выживания возрастающих материальных потребностей. Представители данной группы большую часть своего времени проводят на приусадебных участках, дачах, огородах, занимаясь овощеводством и садоводством в основном в весенне-осенний период от 1 до 4 раз в неделю около 3 часов на 1 человека.

Более четко среди трудоспособного населения представлены межличностные различия в общественном природопользовании, например, «мужские» и «женские».

Для мужской части данной группы характерно рыболовство 1-3 раза в месяц (летом) на водоемах. Из рыб в водоемах обитают карп, карась. Так же мужское население занимается охотой в основном в осенне-зимний период на удаленной от населенного пункта территории леса села Байцуры.

Для женской половины данной группы характерны следующие виды природопользования: сбор ягод (вблизи Березовой рощи с. Крюково), сбор грибов (лес Чернецкий). Отдых в лесу и водоемах данной группы составляет от 2 до 19 дней в году. Прогулки являются самым распространенным видом природопользования.

Частота выезда большей части трудоспособного населения наблюдаются в летний период, население покидает территорию поселка из-за выездов в деревни, отдыха на различных морях, экскурсии в другие города.

3. Пожилое население (старше 60 лет). Самые старшие жители пользуются в основном территориями, близко прилегающими к их жилищу (центральная часть поселка) и к необходимым социальным объектам, таким как поликлиника, аптека. Среднее расстояние выхода на природу этой группы составляет около 1-2 км.

Пожилое население использует небольшое количество видов природопользования: пешие прогулки по поселку на расстояние 0,6-2 км не больше 1 часа характерны для представителей данной группы.

Очень редки случаи ведения домашнего хозяйства. В среднем частота посещений природных ландшафтов данной группой составляет 3-4 раза в неделю на 1 человека не больше 1 часа, варьируя от ежедневных до нескольких выходов на природу в год. Частота выезда из населенного пункта пожилого населения очень редкая и составляет 1 раз в месяц. В основном это г. Белгород и прилегающие к нему окрестности.

Размеры ареалов общественного природопользования в п.г.т. Борисовка дифференцированы как по возрастным группам, так и по частоте посещаемости. Частота посещений окружающей природы жителями уменьшается по мере удаления от центра населенного пункта. Самая близко расположенная зона является наиболее часто посещаемой для представителей всех групп (среднее расстояние равно 500-2000 м). Она характеризуется наибольшим многообразием видов природопользования (возможность пеших прогулок, сбор лекарственных трав, купание, рыбалка, отдых в лесу). В редко посещаемых природных ландшафтах, отдаленных на расстояние 4-7 км остается лишь отдых в лесу и купание, иногда охота. При дальнейшем удалении от населенного пункта, образуются «оторванные» ареалы, представленные здесь ландшафты редко используются и только молодежью для гуляний и пикников [3].

Одним из результатов нашего исследования стало выявление перечня утраченных видов природопользования. Например, плотина в лесу Куратское, некоторые водоемы, леса не используются многими жителями поселка из-за нехватки времени и ухудшения экологического состояния.

На территории поселка номенклатура используемых видов общественного природопользования жителями составляет: прогулки – 36,1%, отдых на лоне природы – 28,2%, сбор ягод – 10,0%, бор грибов – 8,3%, рыболовство – 7,2%, охота – 5,4%, сбор лекарственных трав – 3,8%, покос травы – 1,0%.

Изучение характера, видов и других особенностей общественного природопользования, реализуемого в формально-правовом аспекте населением через общественное землепользование имеет большое значение при организации рациональной структуры землепользования населенных пунктов, в том числе в целях обеспечения населенных пунктов комфортными условиями среды проживания населения, обоснованными не только с позиций санитарно-гигиенических нормативов, но и иных потребностей человека в контактах с окружающей средой, удовлетворения его эстетических ожиданий, что является своеобразной формой удовлетворения как материальных, так и духовных потребностей.

Литература:

1. Кочуров Б.И. *Геоэкология: экодиагностика и экологохозяйственный баланс территории*. Смоленск: Изд-во Смол. Гос. ун-та. - 1999. - 154 с.
2. Корнилов А.Г. *О методике изучения общественного природопользования.* / А.Г. Корнилов, Б.И. Кочуров, И.А. Гененко // *Проблемы природопользования и экологическая ситуация в Европейской России и сопредельных странах: Материалы Международной научной конференции 13-16 сентября 2004.* – г. Белгород: Изд-во БелГУ, 2004. – С. 28-30.
3. Гененко И.А. *Динамика общественного землепользования по результатам опроса разновозрастных групп населения (на примере Белгородской области).* / И.А. Гененко, Е.М. Лопина, А.Г. Корнилов // *Проблемы древнего земледелия и эволюции почв в лесных и степных ландшафтах Европы: Материалы Международной научного семинара 19-21 октября 2006.* – г. Белгород: Изд-во БелГУ, 2006. – С. 143-145.

**ФОЛЬКЛОРНО - ЕТНОГРАФІЧНІ ТРАДИЦІЇ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ
ОБЛАСТІ ЯК ЧИННИКИ ПРИВАБЛИВОСТІ ТУРИЗМУ**

Грицьку Ю.П.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

У сучасній літературі досить добре описані чинники розвитку туризму. Зокрема велика увага приділяється висвітленню економічних, природних, історичних та інших чинників. Але до цього часу в літературі мало приділено уваги чинникам, які носять обрядово-етнічне забарвлення. Багато країн світу, зокрема країни Піренейського півострова та Латинської Америки збирають велику кількість туристів під час проведення національних фестивалів та етнічних свят.

У Чернівецькій області є всі передумови для приваблення туристів які, крім традиційних видів туристичних послуг, отримують ще послуги у вигляді фольклорно-фестивальних видовищ. Серед усіх обрядів, на наш погляд, найбільш привабливими для туристів можуть бути ті, які пов'язані із святкуванням свят зимового циклу. Впродовж віків буковинці зберегли безліч стародавніх обрядів і звичаїв, які стали неоціненним скарбом нашого народу [2]. Нині може послугувати суттєвим чинником розвитку туризму в краї. До них, зокрема, належать: Різдво – Коляда, Щедрий Вечір – Маланка та Водохреща.

Староукраїнське свято Різдво-Коляда. Виникло воно ще з незапам'ятних часів (приблизно за тисячу років до народження Христа) у вигляді святкових обрядів і містерій [2]. У багатьох буковинських селах на Різдво юнаки влаштовують різдвяну виставу – вертеп або «Цар Ірод». Для цього ретельно добирається вбрання персонажів цього театралізованого видовища (одяг ангелів, трьох царів, царя Ірода, його прислуги, пастирів). У супроводі народних музик та восьмикутної різдвяної зірки цей «театр» сповіщає всім жителям села по настання свята Різдва Христового, колядуючи та демонструючи цікаве театралізоване дійство.

Неабиякий інтерес може викликати у туристів звичай приготування різдвяної вечері. Про давність Святвечірнього звичаю у буковинців свідчить те, що серед страв зібрані плоди найдавнішої, можна сказати, до культурної (первісної) доби. Ця традиція суворого посту, пісного готування їжі не має собі рівних серед інших народів (відсутні м'ясні, молочні продукти, яйця) [2]. Можна стверджувати, що і ця традиція має досить глибоке і давнє дохристиянське коріння. Підбір страв, їх приготування, спосіб споживання характеризують це свято як акт пракультурної доби.

Чудово збереглися на Буковині прадавні язичницькі звичаї та обряди з чудовими дійствами та магічними танцями дійових осіб у святі Щедрий Вечір-Маланка. Саме в обрядовостях цього святами добре бачимо первісні заняття людини пастушої доби та доби початку землеробства.

Географи ділять Чернівецьчину на 3 природні зони: рівнинну, передгірну та гірську. Для районів рівнинної зони високою є питома вага ріллі (до 85%), у структурі сільськогосподарських угідь перед гірської зони рілля становить 60%, а решта угідь припадає на сіножаті та пасовища [1]. Гірська зона вкрита багаторічними лісами, пасовищами та сіножатями. Звідси і відповідне заняття людини в сільському господарстві. На рівнині – рільництво, в передгір'ї – рільництво та скотарство, в горах – скотарство, лісництво та мисливство. Саме ці заняття очевидно були притаманними ще тій давній людині часів Трипільської культури. Адже у традиціях святкування Нового року, або Щедрого Вечора – Маланки напрочуд дивним чином збереглися відбитком тогочасного господарювання людини. Як відомо у дохристиянські часи Новий Рік пов'язувався з весною – початком воскресаючої природи. Саме в дні весняного рівнодення святкували наші пращури прихід Нового Року. Як же відбивалися заняття тодішньої людини в традиціях святкування, поклоніння язичницьким богам, що так добре збереглися до сьогоднішніх днів?

Рівнинна зона. У селах Новоселицького, Кельменецького, Заставнівського, Кіцманського, Сокирянського та Хотинського районів у святкуванні Маланки чітко проявляються персонажі, які символізують заняття людини рільництвом. Частіше всього це „Коні”. Молоді хлопці майструють собі костюми коней, оздоблюють їх майстерно вишитими сорочками, стрічками та намистами. Веселих коней „виводять” на поле „орати” Плугатарі, які разом з перебраними Дідами, Королями, Маланками, Зміями, Чортами, Бабами створюють чудовий ритуальний танець, танець землеробів, який добре зберігся ще з часів трипільської культури.

Передгірна зона. В Маланчиному дійстві сіл Сторожинецького, Герцаївського та Глибоцького районів головними персонажами є Кози. Ці веселі дійові особи танцюють під речівки і віншівки свій ритуальний танець. Козу супроводжують і інші дійові особи: Мисливці, Діди, Цигани у яскравих маскарадних костюмах. Але чому коза? З Давніх-давен в передгір'ї людина займається скотарством. Найбільш пристосованою до суворих умов виживання була коза. Вона рятувала давню людину від холоду (шкіра, шерсть) та голоду (молоко м'ясо). От і зберігся культ вшанування цієї тварини у буковинців і до цих пір вигляді маланкування „Кози”.

Гірська зона. Це Путильський, Вижницький та частково Сторожинецький райони. Основним заняттям людини доісторичних часів цієї зони було мисливство. Головними персонажами маланчиного дійства у селах цих районів є Ведмеді та Олені. У деяких великих по кількості населення селах Сторожинеччини часто спостерігаються звичаї, коли на сільський майдан приходять до 20 перевдягнених хлопців у костюми Ведмедів, які влаштовують чудові магичні танці, викрикуючи речівки, що колись давно використовувала людина на полюванні. Обов'язковим персонажем Маланки гірської зони є і Олень. Є тут ще Мисливці, Барани,

Діди. Їхні танці у супроводі народних музик створюють неабияку гарну феєрію свята якої немає у інших народів.

Водохреща – останнє свято зимового періоду, приурочене Чистителю і Святителю давнини – воді, вигнанню Зими та вшануванню приходу Весни. Це свято супроводжується веселими колядками, іграми та масовими хороводами, купанням в ополонках.

Добре збережені до наших днів обрядові свята зимового циклу, що співпадають із лижним сезоном в Карпатах є чудовим чинником розвитку фестивального та пізнавального туризму. Їх використання у туристичній діяльності сприяє активізації туристичного руху на Буковині, а отже покращенню соціально-економічного стану краю.

Література:

1. Грицьку В.С. Структурні зрушення та ефективність функціонування регіональних АПК (на матеріалах Чернівецької області). Наукове видання. – Херсон, 2002. - 152 с.
2. Георгій Кожолянко. Щоб спасти люд увесь. // Буковинське віче. №9, м. Чернівці: 1990.

УДК 338.48

МОЖЛИВОСТІ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ДІЛОВОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Добинда І.Б.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Останнім часом в усьому світі прискореними темпами розвивається діловий туризм, оскільки він є найбільш прибутковим і має величезне значення для приймаючої країни з економічної точки зору. Діловий туризм – це подорожі, що здійснюються з метою участі в конгресах, зборах, семінарах і інших важливих заходах. Залежно від мети ділові подорожі можуть включати зустрічі і конференції, торгові виставки і ярмарки, а також подорожі інсентиву (заохочувальні).

У 1992 р. Всесвітня туристична організація (ВТО) разом з ООН розробили рекомендації зі статистики туризму, де вперше діловий, або бізнес-туризм визначався як “поїздки з діловими і професійними цілями без наміру займатись діяльністю, що оплачується із джерел місця відвідування” [3, С. 38].

Якщо класифікувати зустрічі з урахуванням цілей індустрії ділового туризму, то можна виділити наступні форми: конгрес (формальна зустріч делегатів, що зазвичай належать до певної сфери, для обговорення питань), конференція (формальний обмін думками на зустрічі), самміт (та ж

конференція за участю високих посадовців), з'їзд (зустріч людей, що мають спільні цілі, наприклад збори делегатів політичних партій), симпозіум (захід, що супроводжується бесідами в невимушеній обстановці, або формальна зустріч, коли фахівці роблять короткі повідомлення на певну тему) і семінар (лекція, що супроводжується обміном думок учасників).

Всі ці зустрічі можуть бути різноманітними, оскільки перед ними стоять і різні завдання. Наприклад комерційні або некомерційні, короткі або довгострокові, численні або нечисленні. У міжнародній термінології організація зустрічей і конференцій носить назву «конгресова діяльність». Поняття ділового туризму включає наступні види діяльності: ділові зустрічі, переговори (Meetings), інсентив-заходи (Incentives), конференції (Congresses), виставки (Exhibitions) (англомовна аббревіатура - "MICE", саме так в світі позначається індустрія ділового туризму) [6].

Діловий туризм – поїздки, пов'язані з виконанням професійних обов'язків. Поїздки відбуваються з метою відвідування об'єктів, що належать фірмі або представляють для неї особливий інтерес; для проведення переговорів, для пошуку додаткових каналів постачання чи збуту тощо. На думку Александрової А.Ю., діловий туризм - це подорожі зі службовими цілями без отримання доходів у місці відрядження [1, С. 135].

У процентному відношенні загальна структура ділових поїздок має такий вигляд: на індивідуальні відрядження припадає 70,8%, на участь в конгресах і конференціях - 15,9%, на відвідування виставок - 10,9%, на інсентив-туризм - 2,4% від загального обсягу [7].

Для України діловий туризм не є новим явищем. Ще у кінці 18 ст. в Києві на Подолі відбувався великий ярмарок, на який з'їжджались поміщики з Росії, Австро-Угорщини, Італії, Пруссії, Англії. Спеціалізувався цей ярмарок на гуртовій купівлі-продажу ремісничих, промислових товарів, оформленні кредитних операцій, а головне - там укладали контракти на постачання цукру, що експортувався з України. Під час ярмарок проводились також з'їзди фахівців у галузі садівництва, бджільництва, скотарства, птахівництва. Кількість відвідувачів таких заходів майже відповідала кількості місцевих жителів. У 1913 році в Києві відбулася найпрестижніша в Російській імперії Всеросійська виставка, завданням якої було представити успіхи в галузі фабрично-заводського виробництва, промисловості, торгівлі, сільського господарства, науки, малярства і мистецтва. Виставка тривала 4 місяці, протягом яких Київ відвідало майже мільйон гостей, яких приймали 72 готелі, зокрема і шість 1 класу. Відома англійська туристична фірма "Агенство Кук" надіслала замовлення на участь у виставці сорока тисяч туристів-іноземців [5].

Новий етап розвитку ділового туризму розпочався з набуттям Україною незалежності. Все починалось з організації поодиноких подорожей за кордон багатих бізнесменів для встановлення тісних зв'язків, підписання контрактів і навчання. Починаючи з 2003р., доходи від організації ділових поїздок з кожним роком збільшуються на 50%. І якщо

раніше послуги з організації ділового туризму надавали тренінгові або консалтингові фірми, то зараз цим займаються спеціалізовані турфірми, для яких ця діяльність є вигідною (немає «мертвих» сезонів, бізнес-тури на 25-30% дорожчі, ніж звичайні тури) [2, С. 123].

Зростання уваги до ділового туризму ми бачимо на прикладі м. Києва, де у 2004 р. було прийнято Програму розвитку туризму в м. Києві до 2010р., за якою передбачається створення бізнес- і конгрес-центрів у діловій частині міста, будівництво і реконструкція готелів та виставкових центрів, підвищення рівня якості послуг до міжнародних стандартів [3, С. 38-39].

Слід сказати, що визначальною умовою для залучення ділових туристів є ступінь економічного розвитку приймаючої країни і відповідно рівень розвитку новітніх технологій, транспортної інфраструктури, зв'язку, готельної бази тощо.

Головною перешкодою для розвитку ділового туризму в Україні є нестача готелів високого рівня. Наприклад, в Києві з 7,5 тис. готельних номерів європейським стандартам відповідають трохи більше двохсот. За даними Держкомстату, загалом в країні 1,2 тис. готелів загальною місткістю 104 тис. місць. На початок 2006 року 85% з них не пройшли сертифікацію на відповідність категорії, а 34% взагалі не відповідали вимогам безпеки. Як наслідок дефіциту “зіркових” готелів і низької конкуренції в готельному бізнесі - невиправдано високі ціни на номери. В українських сертифікованих готелях вони у середньому вдвічі перевищують європейські. Зараз в м. Києві закінчується будівництво двох п'ятизіркових і одного чотирьохзіркового готелю, що разом з новими малими готелями дозволить збільшити номерний фонд на 500 номерів [4].

Але незважаючи на всі ці недоліки, в Україні є готелі, що можуть прийняти іноземних ділових туристів на найвищому рівні. Зокрема, в м. Києві це: “Прем'єр Палас”, “Дніпро”, “Братислава”, “Воздвиженський”, “Либідь” тощо.

Можливості використання засобів розміщення для потреб ділового туризму обмежуються певними вимогами. Готель як місце проведення офіційного протокольного заходу вибирає замовник протокольної служби приймаючої сторони (організатор). На вибір впливає ряд факторів [3, С. 50-52], серед яких, на нашу думку, найважливішими є: досвід проведення протокольних заходів, високий кваліфікаційний рівень, імідж, кваліфікований персонал, технічна оснащеність, відповідність міжнародним стандартам, система звукопідсилення; система звуко- і відеозапису, система синхронного перекладу (3-5 мовами); можливість ретрансляції для преси; система вентиляції і кондиціонування повітря; необхідні послуги зв'язку.

Зараз тільки в Києві працюють десятки компаній, які займаються виставковою діяльністю. Найпотужніші з них, що володіють великими виставковими площами, це: Національна компанія “Експоцентр України”, Виставковий центр “КиївЕкспоПлаза” і Міжнародний виставковий центр.

Діловий туризм в Україні є найбільш перспективним і, на нашу думку, заслуговує уваги держави і окремого рядка у бюджетному фінансуванні, адже наша країна прагне увійти до європейського і світового співтовариства.

Література:

1. *Александрова А.Ю. Международный туризм. — М.: Аспект Пресс, 2002.*
2. *Васильева Н. Отдохнуть. По делу. // Бизнес. - 2006. - №48. - С. 122.*
3. *Гергуль А.І. Туристично-краєзнавчі дослідження: Збірник наукових статей. - Випуск 6. – К., 2002. – 473 с.*
4. *Портна К. Приїжджайте до нас ще. // Контракти. - 2006. - №24.*
5. *Седик О. Вітчизняний діловий туризм зароджувався на Подолі. // Хрещатик газета. - 2006. www.kreschatic.kiev.ua*
6. *www.tyrust.com*
7. *www.wto.org*

УДК 911.52

**ВОСПРИЯТИЕ ЛАНДШАФТОВ НАСЕЛЕНИЕМ
ПОСЕЛКА ПРОЛЕТАРСКИЙ РАКИТЯНСКОГО РАЙОНА
БЕЛГОРОДСКОЙ ОБЛАСТИ**

Лопина Е.М., Федутенко А.П.

Белгородский государственный университет, Россия

С учетом существующих теоретических разработок, примеров исследования восприятия ландшафтов крупных регионов, конкретных мест отечественными и зарубежными учеными [1-3], нами предложен адаптивный вариант методики изучения особенностей эстетического восприятия ландшафтов на примере Белгородской области [4].

Главной задачей исследования является выявление закономерностей эстетического восприятия непосредственно в природном окружении разных типов населенных пунктов региона, соответственно дальнейшая типизация населенных пунктов в зависимости от особенностей эстетического восприятия. Выявление и анализ закономерностей изменений восприятия ландшафтов человеком в зависимости от места проживания является актуальной задачей, прежде всего, с точки зрения обнаружения эстетических предпочтений населения, что может послужить информационной базой для разработки соответствующий методик в области ландшафтного планирования, рекреационной организации территории.

Полученные в ходе полевых исследований результаты позволяли сделать предварительные выводы по особенностям эстетического восприятия населения, проживающего в разных типах населенных пунктов

Белгородской области. Условно все населенные пункты мы объединили в 3 группы: сельские, городские, переходные. К переходному типу мы отнесли поселки городского типа. Рассмотрим его на примере п. Пролетарский Ракитянского района Белгородской области.

Поселок Пролетарский находится в Ракитянском районе Белгородской области, в 65 км на северо-запад от Белгорода. Площадь поселения составляет 457,38 км², в нем проживает 8675 человек.

Значительнейшим образом на характер восприятия ландшафта влияют ряд индивидуальных характеристик респондентов, которые необходимо учитывать. Демографические и социальные характеристики общей выборки из 314 респондентов следующие. Соотношение респондентов по полу: в общей выборке 49,3% мужчин и 50,7% женщин. Средний возраст по всей выборке – 37,2; в первом возрастном интервале (до 25 лет) – 17,5 лет, во втором интервале (от 26 до 60 лет) – 39,5 лет и 67,5 лет – средний возраст в третьем возрастном интервале (после 61 года).

Подавляющее большинство респондентов являются коренными жителями – 46,2%. Доля приезжих, сравнительно недавних мигрантов, среди опрошенных (приехавшие в данный населённый пункт менее чем 10 лет назад) составляет около 12,3%, доля местных – 41,5%. Средний срок проживания в населённом пункте составляет 25,3 года.

Распределение по уровню образования значительно различается у мужчин и женщин: неполное среднее - у 13,7% женщин, 9,3% у мужчин; среднее - у 48,7% женщин и 59,3% мужчин; среднее специальное - у 9,3% женщин и 9,4% мужчин; незаконченное высшее - у 3,3% женщин и 9,3% у мужчин; высшее - у 25,0% женщин и 12,7% мужчин. Если сравнивать с уровнем образования в городах, то значительно повышена доля индивидов с высшим образованием за счёт снижения долей на всех остальных уровнях. Социальный статус: учащиеся составляют 18,4%, студенты – 16,0%, рабочие - 21,1%, служащие - 19,9% и пенсионеры – 24,6.

С детства большинству респондентов (95,3%), даже бывшим жителям городов, вспоминается окружение, не характерное для городской местности и пригорода: лес, речка, поляна, луг.

59% респондентов не удовлетворены тем, что наблюдают из окна своей комнаты. Они вовсе не желают лицезреть дорожные и селитебные ландшафты, которые минимально приближены к природным пейзажам. Их предпочтение – природные ландшафты (озеро, река – 18,4%; лес – 13,8%,).

Влияние субъективных факторов (времени года, суток, освещенности, настроения человека) на ответы респондентов очень не велико.

Большинство опрошенных респондентов (41,5%) желает жить в городе, пригород, как постоянное место жительства предпочли 32% опрошенных (важным фактором при этом выступает – наличие развитой сферы услуг).

Для ежегодного отдыха в период отпусков респонденты предпочитают использовать ландшафты, которые характеризуются контрастностью с

привычной средой обитания человека и сочетанием различных природных и культурных сред. Об этом свидетельствует тот факт, что на взгляд абсолютного большинства респондентов интересными являются именно такие ландшафты (места не рассматриваются как постоянное место жительства). Естественно, многое зависит от финансовых возможностей населения, но, тем не менее, предпочтительными местами отдыха в период отпуска являются: города-курорты Кавказа (27%) и Крыма (16%).

К интересным местам, помимо перечисленных городов-курортов, по мнению жителей поселка, относятся следующие объекты: г. Санкт-Петербург, Москва, Киев.

Если рассматривать предпочтения респондентов относительно отдельных компонентов ландшафтов, то оно принадлежит растительности (42%). Важное место отводится водным объектам (33,3%). Достаточно часто отдавались предпочтение рельефу – желание видеть горный рельеф (8,3%), стоит отметить, что видели горы и отдыхали в горах 36%. Как правило, наиболее ценными являются не отдельные компоненты ландшафта, а их совокупности. Наиболее привлекательными являются ландшафты краевых зон, стык различных сред.

Подводя итог, нужно отметим: для населения поселка, безусловно, характерна своя специфика в эстетическом восприятии ландшафтов, а полученные результаты имеют большой потенциал в практическом использовании при осуществлении деятельности органов управления на муниципальном: дальнейшее планирование работ по ландшафтному обустройству поселка и прилегающей к нему территории. В перспективе результаты могут послужить базой для осуществления работ по ландшафтному планированию.

Литература:

1. *Авекина Т.А. Эстетическая оценка зимних пейзажей для обоснования развития зимней рекреации на территории национального парка «Русский Север». / Т.А. Аверкина, О.А. Климанов, М.Д. Кнеллер. // Туризм, экология и устойчивое развитие регионов. – Тверь, 2003. – С. 61-71.*
2. *Бучацкая Н.В. Геоэкологические подходы к оценке эстетических ресурсов ландшафтов (на примере Республики Мордовия): Дис. канд. геогр. наук: 25.00.36 / Н.В. Бучацкая. Мордовский гос. ун-т. - Саранск, 2002.– 155 с.*
3. *Фролова М.Ю. Горные ландшафты и особенности географического изучения их восприятия / М.Ю. Фролова // Изв. АН. Серия Географическая. – №6., 2002. – С.26-34.*
4. *Корнилов А.Г. Изучение особенностей эстетического восприятия ландшафтов / А.Г. Корнилов, Е.М. Лопина // Региональные и отраслевые географические исследования: сборник статей / СПб.: РГО. - 2005. - С. 57-60.*

ОЦІНКА СТАНУ ТУРИЗМУ І ПЕРСПЕКТИВ ЙОГО РОЗВИТКУ В МІСТІ ДНІПРОДЗЕРЖИНСЬК ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Луценко А.М.

*Дніпропетровський факультет менеджменту і бізнесу
Київського університету культури, м. Дніпропетровськ*

Спираючись на Закон України "Про туризм", а саме на один із його розділів - тлумачення понять, зокрема "туризм" і "турист" [1], можна із впевненістю сказати, що місто Дніпродзержинськ вже з 1884 року, із відкриттям тут шпалопросочувального заводу, а поруч із ним — залізничної станції Тритузна, першої доменної печі в 1889 році та повним відбудуванням Дніпровського металургійного заводу в 1925 році, став на першу ступінь розвитку у сфері туризму. Саме з цього часу до міста вже почали приїжджати професійно орієнтовані маси населення, головною ціллю яких було дослідження місцевості для визначення доцільності і перспективності ведення тут промислової діяльності, ознайомлення з ресурсним потенціалом, історією та культурою міста тощо. Тому вже з цього часу почали розробляти комплексні оглядові маршрути, враховуючи найбільш популярну мету перебування у місті.

Такі факти можна розцінювати на сьогодні як ведення туристичної діяльності, бо ж **туризм** - тимчасовий виїзд особи з місця постійного проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці перебування [1]. Виходячи з цього положення можна із впевненістю сказати, що місто (до 1897 року - село) Дніпродзержинськ (до 1936 року - Кам'янське), будучи промисловим та історично значущим містом, вже було зайняте у сфері туризму і вдало функціонувало, оскільки вже тоді поєднував в собі необхідну кількість елементів туристичної інфраструктури і на відповідному рівні обслуговувалися делегації промисловців, політичних діячів, науковців, практиків тощо.

На сьогоднішній день місто має статус індустріального і культурного центру, із крупним залізнодорожним вузлом і станцією (Придніпровська залізниця), автомагістраллю Дніпропетровськ-Київ, низкою підприємств і річковим портом. Диференційована вживаність у ньому різноманітних видів туризму не залишається без уваги не лише в Україні, а й закордоном, але в невеликому кількісному і якісному співвідношеннях, порівняно зі справді крупними туристичними містами України. Туристська діяльність в місті здійснюється, більшою мірою, на регіональному рівні, меншою - на державному. породженням цієї проблеми є факт недосконалого застосування місцевим виконавчим органом влади законодавчої бази, іноді, навіть її невиконання через недостатнє фінансування і нечіткість її тлумачення. Як результат — нанесення значного негативного відбитку на

статус міста-туристичного, який, маючи ресурсний і людський потенціал, можливість розвиватись і функціонувати, фактично стоїть на місті в той час, коли туристична сфера в країні прогресує, приносить прибутки і сприяє реклаमाції міст, що залучені в неї і які стають так званими візитними картками держави на міжнародній арені.

На першому місті серед різноманітних видів здійснюваної туристичної діяльності в Дніпродзержинську посідає такий вид туризму, який є стабільним і довготривалим, найбільш популярним, налагодженим і необхідним для розвитку міста, а саме - **професійно-діловий**. Промисловий комплекс міста складають 48 найбільших підприємств, які належать до 10 галузей промисловості, переважно металургійної та хімічної. Серед них найкрупнішими і найбільш відомими є такі, як відкриті акціонерні товариства "Дніпровський металургійний комбінат ім. Дзержинського" (ДМК), "ДніпроАзот", "Дніпровагонмаш", "Баглійкокс", "Дніпродзержинський коксохімзавод", Придніпровський хімічний завод [2]. Цікавим є факт присвоєння назви місту на честь заводу — Дніпровського металургійного комбінату імені Ф.Е. Дзержинського, відомого радянського державного і політичного діяча, який виділив чималі кошти для розбудови комбінату на прохання його працівників. На сьогоднішній день в ньому працює понад 20 тис. жителів міста. Функціонує Музей історії комбінату, де часто виставляються експозиції різноманітних робіт, які відмінні по виду, стилю творчості і методу самовираження. Так, наприклад, на 115 річницю, в 2004 році, з нагоди дня заснування музею була представлена колекція нових технічних розробок і різьба по дереву, в'язальні вироби, портрети і гравюри, петриківський розпис і вишивка картин шовковою ниткою. Загалом музей користується неабиякою популярністю серед промисловців, науковців, практикантів і зокрема туристів - вітчизняних та іноземних [3].

В 20 км від міста, в смт. Аули, знаходиться Аульська хлоропереливна станція (АХПС), єдина в Україні, і Аульський водопровід. В першому відбувається розлив хлору, який потім транспортується по всій території України і не тільки. Другий же виконує таку функцію, як постачає водою майже всю Дніпропетровську область, в першу чергу - м. Дніпродзержинськ. Наявність таких важливих підприємств також виникає чималу увагу з боку працівників подібних сфер зі всієї України. Тому приймати делегації, що приїжджають у професіональних цілях на такі установи, що фактично знаходяться у передмісті Дніпродзержинська, бере на свою відповідальність інфраструктура міста для їх розміщення і транспортування.

Дніпродзержинську належить одна із збудованого каскаду гідроелектростанцій по р. Дніпро - Дніпродзержинська ГЕС яка, в свій час, послугувала не лише для розвитку промисловості міста, а ще й посприяла забудові лівого берегу, тим самим розширивши територію міста. Об'єднання двох берегів відбулось тоді, коли був збудований автомобільний

міст через Дніпро, а в 1994 році - збудований ще один - оновлений, що значно покращило транспортне сполучення.

На території міста працюють науково-дослідні установи, плідна робота яких не залишається без уваги, їхні проекти користуються чималою популярністю закордоном, чим і приваблюють інвесторів. Результати їх праці удостоєні численних нагород міжнародного визнання за якість і обслуговування (так, наприклад у 1998 році Керівна рада Національного інституту маркетингу США присудила ДПІ "Дніпродзержинськцивільпроект" "Гран-прі Америки 1998 року за якість і обслуговування". Переможець визначений на основі світових ринкових досліджень і результатів голосування споживачів продукції та послуг). Відповідно, таке прогресивне становище міста сприяє розквіту в ньому **наукового туризму**, бо ж воно приваблює і спокушає до відвідання наукових діячів зі всього світу, які ладні подолати тисячі кілометрів, аби тільки обмінятися досвідом і практичними вміннями, навчитись новому, отримати враження. Ці факти дають підстави стверджувати про наявність і прогресивність в місті ще одного виду туризму - **навчального** (частіше - практика для студентства, молодих спеціалістів, проведення конференцій і семінарів на технічні, промислові та екологічні теми тощо).

До сьогоднішнього часу місто не збавляє своїх темпів у професійно-діловому становленні, пропонуючи оновлені, якісні та альтернативні плани та пропозиції щодо ведення промислової діяльності, які привертають увагу іноземних інвесторів. Враховуючи достатній рівень розвитку та наявність відповідної інфраструктури, місто приймає та якісно обслуговує іноземні делегації, що вже починає ставати звичним явищем, тим самим робить певною мірою рекламу самому місту. За короткий термін часу (близько 6 років) воно зазнало перетворень і почало відповідати загальноприйнятим стандартам і нормам, за якими можна було б оцінити рівень його престижу і ведення туристської діяльності. Таким досягненням можна завдячити організаторам, які, зрозумівши суть туризму, почали розробляти комплексні маршрути для візитерів міста, що прибули сюди згідно професійно-ділової або іншої мети, але все ж таки мають вільний доступ і можуть ознайомитись з історією і культурою міста, оцінити його рівень розвитку і, керуючись власними вподобаннями, можуть вкласти кошти на його розбудову чи у його промисловість зокрема.

Всі елементи туристської інфраструктури, які є в місті, співпрацюють між собою, що вказує на зорганізованість і сміливість у припущенні перспектив щодо подальшого розвитку туризму. Враховуючи те, що місто має досить багату історичну спадщину, а це слугує позитивним фактором для підняття його культурного спрямування, саме такий факт сприяє наданню особливого статусу міста при організації і здійсненні в ньому **пізнавального та ностальгійного видів туризму**.

Щодо **пізнавального туризму**, то місту є що показати відвідувачам. Дніпродзержинськ відомий в Україні і світі не лише як велике індустриальне місто, один із промислових центрів Придніпров'я, але й як

місто давніх культурних традицій, цікавий історією свого походження. Саме в Дніпродзержинську народився і виріс Леонід Ілліч Брежнєв — перший генеральний секретар ЦК КПРС. 19 грудня 2006 року місто відзначало 100 років із дня народження генсека, і в його честь названо центральний парк міста. Ще одна відома особистість, яка почала свою біографію саме тут - це нинішній президент Республіки Казахстан Нурсултан Назарбаєв. Так, ще юнаком приїхавши сюди отримав освіту, працював на ДМК і саме тут розпочав управлінську і політичну кар'єру. Він щороку приїжджає на Батьківщину на святкування Дня студента, зокрема в Профтехучилище №22, студентом якого був у свої роки. Місто дало путівку в життя заслуженому артисту, заслуженому діячу мистецтв України В. Овчинникову, заслуженому художнику І. Першудчеву, заслуженим артистам О. Голобородько, Л. Лариковій, В. Герасименко. Тому і по сей день до міста часто приїжджають родичі вище зазначених знаменитостей.

Таким чином у місті набирає обертів такий вид туризму, як **ностальгійний** — бо він пов'язаний із відвіданням родичів, знайомих чи міст народження батьків і займає важливе місце в міжнародному туристичному обміні. Збільшується наплив таких туристів і в Дніпродзержинську, які хотіли б просто познайомитися з батьківщиною предків. Вони переважно зупиняються в готелях, влаштовують оглядові екскурсії, чим і є тісно пов'язані туристичною інфраструктурою.

Щодо **ознайомчого та розважального видів туризму**, то тут хотілося б відзначити найбільш відомі культурні центри і пам'ятки, які користуються популярністю в місті. А це: Дніпродзержинський російський музично-драматичний театр, музичне училище, 6 музичних і художніх школи, 7 палаців культури і клубів, 4 кінотеатри, 19 музеїв, серед них один - державний (музей історії міста з культурно-виставочним центром), інші працюють на громадських засадах, три з них мають звання народних [2]. Щодо Музею історії міста, то на сьогодні він проводить велику роботу по збереженню, систематизації і популяризації історії Дніпродзержинську і краю. Експозиція і заказники його регулярно поповнюються новими експонатами. Проводяться тематичні виставки по його історії, звичаям та релігійним обрядам представників міста, виставки пізнавального характеру. Створена на основі багатої колекції виставка, Виставка подарунків Л.І. Брежнєву неодноразово експонувалась в містах України і Росії. Щорічно Музей історії Дніпродзержинська відвідує більше 70 тис. жителів і гостей міста [3]. Привабливими для відвідувачів є встановлені в місті пам'ятники Прометею, як добувачу вогню, що є символом міста металургів і до сьогодні, Дзержинському Ф.Е., бюст Брежнєву Л.І. та інше. Існує певна наукова база, зокрема Дніпродзержинський державний технічний університет, 9 технікумів і коледжів, 4 професійно-технічних заклади, музичне і медичне училища [2].

Широко відомі художні самодіяльні колективи: заслужена народна капела бандуристів, заслужений ансамбль народного танцю "Дніпро", народний цирковий колектив "Арена сміливих", дитячі хореографічні

колективи "Зіронька", "Дніпровські зорі", "Веселка", ансамбль естрадного танцю "Варіант", а також народний ансамбль бального танцю "Елегія", які приймають участь у всеукраїнських та міжнародних фестивалях, змаганнях, за що неодноразово здобували і займають призові місця, визнання та популярність.

В місті функціонують готелі, обладнані майже по всім європейським стандартам з відмінним обслуговуванням і наданням послуг, які цілодобово приймають туристів і надають можливість передчасно забронювати місця. Це такі готелі, як: Зоря, Олімпія, Монтана, Центр. Особливою популярністю вони користуються на святкування Дня міста і на День Металурга, бо ж Дніпродзержинськ називають містом металургів, де більша частина населення зайнята саме цією сферою діяльності, тому щороку на однойменному стадіоні (Металург) влаштовують грандіозний концерт з участю українських виконавців та зірок естради пострадянського суспільства, які збирають народу більше, ніж можна назвати аншлагом, бо це є грандіозне шоу, з помпезними феєрверками і яскравим видовищем.

Інфраструктуру **оздоровчого туризму** складають такі комплекси і профілакторії, як: ПМС-Днепр, санаторій "Дніпровський", санаторно-профілактичний ОАО ДМК "Дзержинець" та інші.

В сучасних умовах вище наведені елементи туристичної інфраструктури співпрацюють з іншими, створеними сучасним ринком як для модернізації міста і необхідного розважального комплексу в ньому, а саме: сучасні бари, ресторани, фаст-фуди, піцерії, казино тощо.

Зелений туризм займає особливе місце в Дніпродзержинську. Поряд із промисловою його забудованістю за 25 хвилин їзди на автомобілі від центру міста ви потрапляєте в справжній хвойний ліс, свіжість повітря якого вражає. Та й взагалі — лівий берег міста є екологічно чистим. Саме тут, поряд із с. Єлизаветівка, знаходяться так звані "Голубі озера" - рекультивованій піщаний кар'єр, що вже став активною зоною відпочинку в літній період і користуються неабиякою популярністю серед жителів не лише Дніпропетровської області, а й всієї України. Говорячи про такий "дикий" відпочинок, не можна не згадати про головну річку, на якій побудоване місто - Дніпро. Виходячи із таких даних можна сказати, що місто володіє високою атракцією ресурсів для проведення зеленого туризму, що забезпечує належний відпочинок в ньому.

Спортивний туризм. У місті є солідна спортивна база: спортклуби, Палац тенісу, стадіони, тири, плавальні басейни, спортзали. Але на сьогодні, через недостатній рівень фінансування і забезпеченість необхідним обладнанням, більшість із них не відповідає загальноприйнятим вимогам і техніці безпеки, що вказує на їх неготовність приймати іноземних туристів і проводити відповідні заходи на належному рівні. Лише окремі спорткомплекси обладнані всім необхідним, що дозволяє проводити спортивні змагання високого рівня, чемпіонати України і навіть світу, організовувати зльоти туристів різноманітної тематики і напрямленостей. Відбуваються такі заходи за підтримки Відділу

по фізичній культурі і спорту виконкому Дніпродзержинської міськради та Дніпродзержинської федерації спортивного туризму. Щороку на території міста проводяться гонки "Раллі-Дніпро" - які викликають особливий ажіотаж серед жителів всієї Дніпропетровської і прилеглих до неї областей. Водний туризм займає особливе становище, що пояснюється розміщенням самого міста на річці.

На сьогоднішній день всі види туризму в місті взаємопов'язані і вже виходять на новий етап перетворення і функціонування, беручи приклад з інших міст України, які вже є стабільними в цій галузі і впевнено крокують далі, орієнтуються на міжнародні стандарти, працюючи, більшою мірою, на в'їзний туризм, але не запускаючи внутрішній, роблячи ставку на іноземних туристів, але задовольняючи потреби вітчизняних, вони тримають марку якості і слугують орієнтиром для таких перехідних міст, як Дніпродзержинськ.

Хоч місто вже і в праві називатись мегаполісом в мініатюрі, бо ж тут є все: і крупні заводи, і власні засоби масової інформації, і телебачення та радіомовлення (працюють міське та комерційне радіомовлення, міське кабельне телебачення і телеканал), і знаменитості, і культура, історія, інфраструктура, інвестори, університет, міська рада, пам'ятники, музеї, церкви, будівлі, високоповерхівки, багаті природні ресурси ... та цього замало. Тут є перспективи розвивати і вміло використовувати природний, матеріальний та людський потенціал для досягнення кращих результатів, аніж вони уже були досягнуті раніше і які так і залишились "висіти" в пам'яті українського народу і корінних жителів Дніпродзержинська. В місті вже досить розвиненим є ринок турагентств. Чисельність турагентств їх за останні роки значно збільшилась і вийшла на новий перспективний рівень функціонування не збавляючи темпи і на сьогоднішній день. Це відбувається за участі таких турагентств, як: концерн КийАвіа, ДніпроАвіа, Експрес тур, Планета, Турагентство№1, Бюро подорожей та інші. *Туризм — це прекрасна рекламація для міста, його візитна картка, його прибутки і визнання не лише державного, але й міжнародного рівнів, і це шанс заявити про можливості міста, його перспективи.* Коли туризм перебуває на такому визначальному етапі в світі в цілому, і в державі зокрема, такий шанс не можна не випустити, тим більше місту, яке перебуває на етапі перетворення. Але для цього необхідно вирішити нагальні його проблеми, пов'язані із його нормальним функціонуванням і забезпеченістю, як матеріальною, так і духовною, щоб розвиватись в правильному напрямку. Одними із таких проблем є: дороги, екологічний стан, інформованість, реклама, законотворчі процеси, виконавча влада, фінансування, кадрова політика, транспорт, зв'язок, невизначеність розважального комплексу для вікових категорій населення тощо. Виходячи з практики вітчизняних міст-лідерів у туристській діяльності України, які своєчасно займаються виявленням і ліквідацією аналогічних проблем, залучаючи до цього законодавчі і виконавчі гілки влади, проводячи різного роду профілюючі конференції, семінари, презентації, мають, як результат, прогрес і

прибутки. Вони слугують відмінним прикладом іншим, які, наслідуючи таку політику, неодмінно досягнуть успіху.

Література:

1. Закон України "Про туризм " від 15.09.1995 р. М325/95-ВР.
2. Дніпродзержинськ. Дніпропетровщина / www.dnipropetrovsk.iatp.org.ua
3. Музей історії міста Дніпродзержинськ / www.dndz_museum.dp.ua

УДК 502.51 (076)

ДО ПИТАННЯ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В ГАЛУЗІ МОНІТОРІНГУ БАСЕЙНУ РІКИ ЗАХІДНИЙ БУГ

Нетробчук І.М., Боярин М.В.

Волинський державний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк.

Протягом останніх років особливо важливим є питання стану навколишнього природного середовища загалом, і якості природних вод зокрема. Особливо це стосується стану поверхневих вод басейну річок міжнародного значення.

У гідрографічній мережі Волинської області чільне місце займає річка Західний Буг. Довжина річки — 772 км, з яких у межах України — 401 км. На значній території Західний Буг протікає вздовж державного кордону з Польщею. Західний Буг є правим притокою Вісли, який впадає на території Польщі у Зегжинське водосховище. У басейні річки розташовані Шацькі озера. Основними правобережними притоками його є річки Білосток, Нарев, Луга, Неретва, а серед лівобережних — Кам'янка, Рата та Полтва.

З метою покращення якості води в прикордонних районах проводиться моніторинг в рамках міжнародного об'єднання Єврорегіон «Буг»; продовжується співпраця з Брестським обласним комітетом природних ресурсів та охорони навколишнього середовища Республіки Білорусь, що передбачає ряд заходів як інформаційного характеру так і на вирішення конкретних проблем. Продовжуються науково-дослідні роботи в Шацькому національному природному парку, який розміщений межах басейну Західного Бугу і проводить охорону діяльність 1 виду флори та 5 видів фауни занесеної до Європейського червоного списку.

Річка тече на північ і на своєму шляху в межах області перетинає географічні райони Західноволинської височини та Волинського Полісся. Протягом цілого транспортного відрізка є річкою незарегульованою, має різну ширину і меандрує. Протягом року на Західному Бугу спостерігається три підняття рівня води — весняне і літнє внаслідок атмосферних опадів та зимове під час відлиг [3].

Хімічний склад води є характерним для цього регіону. Він сформувався протягом тривалого часу еволюції поверхневих вод цього регіону, в основному під впливом природних чинників. Але в останні десятиріччя у воді з'явилися нехарактерні для природних вод хімічні сполуки антропогенного походження (пестициди, детергенти, нафтопродукти тощо), які надходять до гідросфери різними шляхами.

Під впливом широкомасштабних меліорацій, хімізації сільськогосподарського виробництва, розорювання заплава, розвитку промисловості та розбудови населених пунктів річка зазнала змін і значно втратила природну самоочисну здатність [1].

Сольовий склад природних вод представлений головним чином, солями соляної, сірчаної та вугільної кислот з металами натрієм, калієм, магнієм та кальцієм. Ці солі зазвичай представлені іонами, які через своє домінування (90-95% мінерального складу прісних вод) класифікуються як головні. Загальна мінералізація води басейну за середніми значеннями коливається від 240 до 600 мг/дм³. У сольовому складі води домінують іони Ca^{2+} , SO_4^{2-} , Cl^- , HCO_3^- . За переважанням серед аніонів іону HCO_3^- , а катіонів іону Ca^{2+} води річок характеризуються як карбонатно-кальцієві.

Внесок гідрокарбонатів у загальну мінералізацію досить високий і складає від 30 до 50%. Друге місце за цими показниками належить кальцію. Значна частка мінералізації формується за рахунок іонів SO_4^{2-} , Cl^- . Ці іони надходять до річкових вод не тільки природним шляхом, а й за рахунок господарської діяльності людини, тому можуть бути використані у гідрохімічних дослідженнях як показники-індикатори господарського впливу на хімічний склад водних об'єктів.

Переважаюче збільшення під впливом господарської діяльності концентрацій SO_4^{2-} , Cl^- , Na^+ , порівняно з HCO_3^- , Ca^{2+} , Mg^{2+} у річкових водах призводить до стабільного зростання відносин концентрацій перших при зменшенні відносних концентрацій HCO_3^- , Ca^{2+} та стабільності Mg^{2+} [2].

В межах виконання проекту СВС ТАСІС «Буг, Латориця, Уж» транскордонний моніторинг та оцінка якості води було організовано та здійснено гідрохімічне моніторингове обстеження басейну р. Західний Буг. В обстеженні брали участь представники відділу аналітичного контролю, моніторингу Держуправління екоресурсів у Волинській області, екологічної служби Польщі, що займаються постійним моніторингом басейну р. Західний Буг.

Так, за останні роки знизилася концентрація HCO_3^- , Ca^{2+} , Mg^{2+} , які визначали хімічний тип води як гідрокарбонатний кальцієво-магнієвий. Крім головних іонів для хімічного складу води досліджуваних річок характерна наявність біогенних речовин, насамперед сполук азоту, фосфору, заліза. Концентрація їх у воді незначна, але саме вони визначають рівень біопродуктивності водних об'єктів і, таким чином, зумовлюють якість їх води.

Концентрація нітрат-іону у воді в природних умовах дуже незначна (тисячні частки). Підвищена концентрація нітритів свідчить про інтенсивний розклад органічних речовин, які надійшли із стічними водами, рідше з мінеральними добривами. Ці сполуки не консервативні, окиснюються розчиненим у воді киснем до нітратів, і концентрація швидко вирівнюється, досягає природного фону концентрацій. Слід зазначити, що підвищені концентрації нітратів не характерні для річкових вод басейну, концентрація нітратів не перевищує протягом досліджуваного періоду ГДК і коливається в межах 1,9-5,5 мг/дм³;

Концентрація нітритів та іонів амоніаку теж не перевищує ГДК і коливається в межах 0,16-0,39 мг/дм³. Фосфати у річкових водах містяться як правило у дуже низьких концентраціях - соті частки мг/дм³. Скиди стічних вод комунального господарства та змив фосфорних добрив з поверхні сільськогосподарських угідь збільшують вміст цієї сполуки, часто до критичних значень. Вміст фосфат-іону у воді річок басейну коливається за середніми даними від 0,05 до 0,64 мг/дм³. Вважається, що концентрація фосфат-іону понад 0,5 мг/дм³ може бути критичною для водойм чи річок із сповільненим зарегульованим стоком. Це може стати поштовхом до антропогенного евтрофування природних об'єктів.

Щодо важких металів існуючі дані спостережень дозволяють охарактеризувати лише вміст деяких речовин (мідь, хром, цинк) у воді, які не перевищують ГДК. Вміст нафтопродуктів дуже незначний, близький до мінімальних концентрацій коливається в межах 0,08 - 0,02 мг/дм³.

Внаслідок проведених екологічних оцінок р. Західний Буг поділяється на ділянки, які мають свої особливості у формуванні якості води. На території Волинської області на ділянці від Литовежа до Устилуга – задовільний стан річки, від Устилуга до Ягодина якість води погіршується від задовільної до поганої за рахунок р. Студянки, яка при впадінні в р. Західний Буг погіршила свій гідрохімічний склад води внаслідок інтенсивної господарської діяльності населення вздовж берегів річок (розведення водоплаваючої птиці - гусей і качок, випас худоби, розораність прибережних смуг, внаслідок цього попадання поживних речовин з ґрунту у воду, надходження шахтних та стічних вод хімічних та нафтохімічних підприємств, розташованих у Нововолинському промисловому регіоні.

Внаслідок цього збільшилась концентрація амонію сольового в 9,8 р., БСК у 2 р., заліза в 2 р., однак зменшилась концентрація завислих речовин у 7,7 р., сульфатів, нітратів, фосфатів в 2 р., нітритів в 3 р., цинку у 6 р. Ділянка від Ягодина до державного кордону з Білоруссю, включаючи систему Шацьких озер, характеризується поступовим поліпшенням якості води і оцінюється як задовільна, про що свідчать проведені гідрологічні, гідрохімічні та токсикологічні дослідження та оцінка характеру забруднень, що надходять до річки.

Таким чином, основними джерелами забруднення вод басейну Західного Бугу в межах Волинської області є Нововолинські шахти №1, 5, 9. Нововолинське та Володимир-Волинське УВКГ, що здійснюють скидання забруднюючих речовин у р. Луга. Любомльводоканал скидає побутові стоки у р. Гала, а Локачинське та Іваничівське ВУЖКГ у р. Луга.

Лише із зменшенням об'ємів скидання забруднюючих речовин, побутових стоків можна суттєво покращити екологічний стан та якість води річок басейну Західного Бугу.

Література:

1. *Екологічна оцінка якості поверхневих вод суші та естуарій України. – КНД 211.1.4.010 –94. – Мінприроди України. – К., 1994. – 37 с.*
2. *Сніжко С.І. Оцінка та прогнозування якості природних вод. - К.: Ніка - Центр, 2001. – 264 с.*
3. *Швебс Г.И., Антонова С.А. Современные тенденции изменения режима наносов рек Украины // Тр. Всесоюз. гидрологического съезда. – Т. 10. – Кн. 2. – Л.: Гидрометеиздат, 1988. – С. 155–160.*

УДК 379.85

**ПОЗИТИВИ ВІРТУАЛЬНИХ ПОДОРОЖЕЙ СВІТОМ
(НА ПРИКЛАДІ ТЕМАТИЧНИХ ПАРКІВ ЯПОНІЇ)**

Панфілець К.В.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Японія — високорозвинута країна, друга промислова держава світу після США. Японці постійно дивують світ винаходами в галузі електроніки та робототехніки. Певно тому, що є невинними трудоголіками. Але японці вміють відпочивати не гірше, ніж працювати. В зв'язку з тим, що Японія – країна острівна і деякою мірою ізольована від інших країн світу, а також за браком часу та грошей, японці придумали таку форму відпочинку, що дає їм змогу гарно відпочивати, не покидаючи межі батьківщини. Ця форма – тематичні парки.

Тематичні парки – це моделі окремих країн на території іншої (в даному випадку Японії), які пропонують безстресовий шлях подорожування світом у стилі пост-модерн. Це, деякою мірою, скорочений гранд-тур для «фаст-фуд» покоління, який, проте, отримав шалений успіх.

Ці парки, облаштування яких коштує 2,5 мільярда доларів (кожний), є продуктом зростання японської економіки у 80-х роках ХХ століття і відповіддю на велику зацікавленість населення у подорожуванні.

Спеціалізуючись на культурі, тематичні парки репрезентують такі країни, як Нідерланди, Іспанію, Італію. Відмінною рисою є те, що в парках всі деталі виконуються з приголомшуючою точністю, бо дуже важливо, щоб людина, яка побувала, наприклад, в Італії, прийшовши до тематичного парку відчула, що все нібито насправді. Тому багато з парків імпортує матеріали прямо з Європи. Це передає аромат епохи і креативність часу.

Парк Huis Ten Bosch у Нагасакі найбільший і, мабуть, найпретензійніший з усіх японських тематичних парків. Створюючи ілюзію нідерландського містечка 17-го століття у Японії 21-го століття, Huis Ten Bosch представляє собою точну копію добре відомих нідерландських будівель, включаючи найстаріший готичний собор країни з найвищим в Нідерландах шпилем – Домкерк; понад три милі детально розроблених каналів і гребель; млини і квітники. Їх споглядання задовольняє найбільш значущі національні стереотипи.

В парку є чотири розкішних готелі та багато ресторанів, а загальна атмосфера дуже романтична. Відвідувачі можуть брати велосипеди на прокат. Навесні фестиваль тюльпанів пропонує кольорове розмаїття розквітлих квітів.

Італійське містечко, яке було відкрите у 2005 році в Нагоя, є чимось середнім між тематичним парком та торговельним центром. Тут розташований найбільший італійський продуктовий ринок, який переповнений оливками, сиром та шоколадом; у магазинах туристи можуть знайти будь що: від одягу Дольче і Габана до вогняно-червоного «Феррарі». Також на території парку можна прогулятися по вузькій брукувці вулиць, помилуватися замками, скульптурами і класичними італійськими будиночками. У "Італійському містечку" встановлені мініатюрні копії основних визначних пам'яток Аппенінського півострова, а також створені "венетіанські" канали, по яких відвідувачі можуть проплисти на гондолах. До річі, гондольєри для роботи в тематичному парку були привезені з Італії. В парку лунають звуки опери, а працівники вітають відвідувачів як японською, так і італійською мовою.

Найбільш сімейно-орієнтованим є Іспанський парк у місті Шіма, в якому можна знайти атракціони іспанської тематики, на створення яких надихнув безсмертний Сервантес і його Дон Кіхот. Наприклад, «Магічний політ Дон Кіхота» та «Піренеї» - найдовші, так звані, «американські гірки» в Японії. Дуже популярним є актори, одягнуті в костюми Дон Кіхота, Санчо Панси та Дульцінеї, при чому ці персонажі представлені не у вигляді людей, а хорта, ведмедя та білої кішки відповідно.

Інтенсивні рекреаційні навантаження на територію і її збереження в атрактивному вигляді є дуже складним поєднанням. Тематичні парки «пропускають» за рік мільйони відвідувачів, кожен із яких звичайно проводить там цілий день. Тематичні парки – це особливі об'єкти, в них вкладаються колосальні кошти і специфічна ідеологія організації рекреаційної діяльності.

Парки – переважно «штучна» частина природи, «штучна» система, яка не має екологічних проблем. Деякі пошкодження, нанесені рекреантами, відтворюються персоналом в нічний час, таким чином, об’єкти парків завжди знаходяться в однаково доброму стані. Цього можна досягнути тільки на дуже незначній території із штучно створеним і штучно підтримуваним середовищем.

Позитиви запозичення досвіду організації тематичних парків в інших країнах наочні: альтернатива реальним подорожам світом для тих, хто не може чи не хоче покидати межі країни; розвиток внутрішнього та зовнішнього туризму; занятість місцевого населення; збільшення площі екологічно «безпроблемних» територій; зацікавлення молоді у «здорових» формах відпочинку і дозвілля.

Література:

1. *Александрова А.Ю. Международный туризм. - Москва, 2004.*
2. <http://travel.nytimes.com/2006/07/30/travel/30journeys.html?ref=travel>
3. <http://www.travel.ru/news/2006/08/19/92959.html>
4. <http://www.japantravel.ru>

УДК 379.85 (477.63)

**ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ У
ВЕРХНЬОДНІПРОВСЬКОМУ РАЙОНІ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ
ОБЛАСТІ**

Подвиженко Ю.В.

*Дніпропетровський факультет менеджменту і бізнесу
Київського університету культури, м. Дніпропетровськ*

29 квітня 2002 року Кабінет Міністрів України прийняв Постанову “Про Державну програму розвитку туризму на 2002-2010 роки” [1]. Цей документ має важливе значення як для розбудови галузі, так і для соціально-економічного життя держави. Його виконання дасть змогу на державному рівні підійти до розв’язання важливої соціальної проблеми зайнятості населення України, забезпечить раціональне використання засобів цивілізованої рекреації, екологічної культури туризму, генерує піднесення іміджу України в світовому співтоваристві. При цьому, коли мова йде про розвиток туризму в регіоні, то не слід повністю відокремлювати його від держави у виконанні цих завдань. Основними напрямками прямої участі держави у регулюванні розвитку туризму стане реалізація на місцевому рівні державних програм, які фінансуються за рахунок державного бюджету та окремих позабюджетних інвестиційних проектів.

Кожний регіон нашої держави має свої пріоритети щодо розвитку тих чи інших галузей, виходячи з найбільш сприятливих для цього умов та за рахунок наявності відповідних ресурсів. Наприклад, регіони Західної та Південної України належно оцінили їх потенціал для розвитку туризму на регіональному рівні, проте туризм, як галузь, ще не є основним джерелом наповнення до місцевого бюджету і не достатньо розвинена туристська інфраструктура. Але це не перешкоджає їм займати лідируючі позиції у сфері туристичних послуг порівняно з іншими регіонами України.

Такий домінуючий баланс цих регіонів можна помітити, виходячи із практичних спостережень, прикладом яких може бути щорічний Міжнародний турсалон “Україна-2006” – авторитетний виставковий захід, головним завданням якого є презентація України як туристичної держави з її багатою історико-культурною та природною спадщиною [2].

На жаль, спостерігається протиріччя між регіонами щодо можливостей та потенціалу розвитку їхньої туристичної інфраструктури. Серед явних лідерів турсалону цього року були: туристичні підприємства м. Львова, Моршина, Трускавця, Славського, Буковеля, Яремчи, Буковини, Волині та Криму. Інші регіони України також представляли свою турпродукцію, але в меншому співвідношенні кількості з якістю.

До таких регіонів відноситься і Дніпропетровська область, яка, до речі, має достатньо високий туристично-рекреаційний потенціал:

- природні можливості області, яка знаходиться на кордоні лісостепової та степової зони, її унікальні водні ресурси та інші природні визначні пам'ятки;
- багату, але мало відому культурно-історичну спадщину;
- етнографічно-культурний потенціал (народні промисли та ремесла).

В області нараховано 122 природно-заповідні території і об'єкта, у тому числі природний заповідник, 22 заказника державного значення та 34 місцевого, 51 пам'ятка природи, 8 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва, 3 заповідні урочища. На її території розташовані 84 готелі та 130 баз відпочинку. Всього в регіоні діє 240 туристичних організацій, з яких близько 200 працюють у сфері міжнародного туризму [3].

Дніпропетровщина – це окрема сторінка у літопису України. Безліч історичних подій відбувалися протягом століть і на цій землі. Тому, хоча б історія та культурна спадщина, цікаві не тільки найближчим сусідам. Разом з тим, цей величезний потенціал туризму є задіяний сьогодні лише в незначній мірі. Звідси питання – що тоді залишається робити туристсько-депресивним регіонам Дніпропетровщини, наприклад, Верхньодніпровщині, яка мало використовує свій туристсько-рекреаційний потенціал, порівняно з іншими містами та районами краю: м. Дніпропетровськ, Новомосковськ, Нікополь, смт. Петриківка та ін. Без перебільшень, для подібних регіонів важливого значення повинен набути туризм. Це пов'язано з тим, що вся територія України має багаті

рекреаційні ресурси, які можуть бути використані для розвитку різних видів туристичної діяльності (пізнавального, сільського, ностальгічного, наукового тощо). Говорити про теперішню **Верхньодніпровщину** як туристичний край з високо розвинутою для цього інфраструктурою, ще явно зарано, але в контексті майбутніх перспектив є всі передумови розвитку туристичної галузі, про які мешканці та представники місцевої влади навіть не здогадуються.

Про потреби організації туристської діяльності в країні і окремих її регіонах відзначається і у Законі України “Про туризм”, де наголошується на необхідності “розробки пропозицій щодо проектів цільових регіональних та місцевих програм розвитку туризму” (ст. 27) [4]. Кожна з таких програм розвитку напряму залежить від туристських ресурсів, враховуючи бажання населення щодо відпочинку та його матеріального забезпечення.

Переважна частина населення Верхньодніпровського району відпочивають у своєму регіоні, беруть участь у таких видах туризму, які не потребують великих фінансових вкладень. Це передусім, пізнавальний, курортно-лікувальний, зелений, діловий, ностальгійний, паломницький, спортивно-оздоровчий, науковий туризм тощо, що дозволить розвинути туризм на внутрішньому рівні, утримавши туристів і запропонувавши їм цікаву дозвілєву програму. Найперспективніші з них для розвитку в цьому районі розглянемо нижче.

Курортно-лікувальний туризм займає пріоритетне положення в системі туристської індустрії на Верхньодніпровщині. Цьому сприяє кардіологічний санаторій “Славутич”, що є широко відомим в Україні. Він знаходиться в 2,5 км від м. Верхньодніпровська, на мальовничому березі водоймища Дніпровської ГЕС, у листяному парку, що примикає до лісу. Клімат дуже сприятливий для хворих серцевої системи, при незначних коливаннях атмосферного тиску й температури повітря.

Пропонуються різні строки перебування по путівці – від 12 до 24 днів із основними методами лікування – кліматодолікування, лікувальна фізкультура, психотерапія, бальнеолікування, підводний душ-масаж, ручний масаж, медикаментозне лікування, фітотерапія, терапевтична стоматологія тощо. Проживання у двомісних номерах з усіма зручностями, здорова їжа, цікава культурно-дозвілєва програма. Але варто пам’ятати, щоби туризм приносив гроші, потрібно створити відповідний сервіс. Із особистих спостережень, виходячи з порівнянь з іншими санаторіями України, ріжуть око безліч дрібних недоліків, за наявності яких туристична послуга не може набути високої якості, оскільки обслуговування туристів якраз складається із дрібниць, тому їх треба швидше ліквідувати, особливо, коли санаторій має таку потужну рекреаційну бузу, яка не повинна застоюватися.

Пізнавальний туризм, який здійснюють верхньодніпровські школярі, студенти, відпочиваючи санаторію та наші гості, залежить від історико-культурних та природних ресурсів, які нашому поколінню передались у

спадок ще від 6-7 ст. до нашої ери загадковими киммерійцями – пастухами-кочівниками, які залишили по собі не надто багато пам'яток, проте, ті, що збереглися є унікальними у Верхньодніпровському історико-краєзнавчому музеї, який розповість туристам про не один десяток поколінь, починаючи зі скіфів, сарматів та роксолан (1-2 ст. до н.е.), доторкнувшись часів Київської Русі, Запорізької Січі, років заснування м. Верхньодніпровська Потьомкіним в 1779 році і далі за перебігом плину історії.

Для детальнішого пізнання історії та природи рідного краю розроблено ряд цікавих екскурсійних маршрутів, переважно пов'язаних з подіями Великої вітчизняної війни, що точилися на дніпровських берегах Верхньодніпровського району: відвідання місць Пушкарівського плацдарму, Домотканського, Бородаївського, Дніпровокам'янського, Мишуринського, Сошинівського. Однак, ще багато цікавих центрів знаходяться без уваги туристів, а це переважно пункти, які є в стороні від основних транспортних шляхів та ті, про які ще мало сказано та описано в пізнавальній краєзнавчій літературі. Тому варто покращувати їх інформаційне забезпечення шляхом досліджень, публікацій та внесень до вже існуючих туристських маршрутів.

Великі перспективи розвитку **сільського туризму** має Верхньодніпровщина, як один з найчистіших районів Дніпропетровської обл. Помірний клімат з м'якою зимою і теплим літом, густа річкова мережа із значною кількістю ставів і водосховищ, мальовничі ландшафти, впорядковані населені пункти та густа транспортна мережа – необхідні умови для відпочинку міських жителів у сільській місцевості району (відпочинок у лісі та у полі, рибалка, збирання грибів, залучення до с/г робіт жителів міста, чиста вода і здорова їжа). Такі перспективи розвитку туризму в сільській місцевості : Пушкарівки, Мишурин Рогу, Домоткані, Дніпровокам'янки, Бородаївки, Ганнівки та інших селищ.

Так, в селі Чингарівка вже багато років існує одна наболівша проблема: щоліта пустують людські дачі, мешканці яких переважно жителі м. Верхньодніпровська, які за браком часу, транспорту чи, навіть, бажанням не доглядають свої домівки. Але бажання відпочити на березі Дніпра, половити рибу, назбирати грибів у найближчому ліску, пожити в хатині з усіма зручностями, з просторими подвір'ями та рясними садами проявляють вже не один рік жителі самої столиці Росії, переважено бізнесмени, віддані аматори природи, які долають тисячі кілометрів і готові платити за оренду дачі заради нашої “небаченої” та неоціненої спокуси на Дніпрі. Цей факт не тільки надасть поштовх для розвитку туризму в сільській місцевості, а й дозволить при відносно низьких затратах отримувати значні доходи місцевим жителям, що покращить рівень їх життя та вирішить проблему зайнятості сільського населення (особливо креативної частини молоді). При цьому варто пам'ятати, що для успішної організації справи у сфері сільського туризму не завжди достатньо тільки наявності оригінальної ідеї і можливостей фінансування.

Тут велику роль відіграє зацікавленість місцевого населення у справі, його гостинність та привітність.

Верхньодніпровщина має всі підстави для розвитку **ділового туризму**, який охопить місцевих бізнесменів, інженерів, лікарів, педагогів, спеціалістів сільського господарства, котрі будуть здійснювати туристичні подорожі за спеціальними програмами та маршрутами.

Найбільшим потенціалом для розвитку ділового (промислового) туризму володіють такі підприємства як: фабрика “Ритм”, Верхньодніпровський машинобудівний завод, підприємство “Астра”, що виробляє холодильне та сучасне технологічне обладнання, Верхньодніпровський авторемонтний завод та інші, що мають ринки збуту не тільки по Україні, а й в Німеччині, США, Франції, Італії. Окрім підприємств, ділову активність здійснюють три народні колективи Верхньодніпровського районного будинку культури та Палацу дитячої та юнацької творчості, вихованці якого (дитячий народний ансамбль народної музики та пісні “Український сувенір”) є постійним учасником Всеукраїнських та Міжнародних фестивалів (м. Харків, м. Дніпропетровськ, м. Белая Колетва – Росія, м. Санкт-Петербург, Міжнародний дитячий табір відпочинку “АРТЕК” та ін.), часті гості в оздоровчому санаторії “Славутич”, де виступають “візитною карточкою” Верхньодніпровського краю перед гостями нашого міста. Ночівлю ділових партнерів, що перебувають з візитом на Верхньодніпровщині, забезпечує гостинниця “Дніпро”, що в центрі міста з прекрасними краєвидами на головну площу міста – площа В.В.Щербицького та затоки Дніпра.

На сучасному етапі діловий туризм у Верхньодніпровську досягнув рівня ділових поїздок співробітників підприємств для переговорів, участі у виробничих нарадах, презентаціях, збутова діяльність, поїздки на конференції, виставки, ярмарки, а також на гастролі. Варто пам’ятати, що діловий туризм – один із економічно найефективніших видів туризму в світі і один із шляхів покращення соціально-економічного стану депресивних регіонів.

Швидких обертів набуває **ностальгійний туризм**. Так, на День Перемоги Верхньодніпровська земля збирає ветеранів Великої Вітчизняної війни з усієї області та куточків України, які віддають шану своїм загиблим товаришам, проводяться мітинги в пам’ять про загиблих воїнів – визволителів біля Монументу Слави, що в центрі міста. Сивий Дніпро, води якого восени 1943 року були червоні від крові солдат, приймає Вінок Пам’яті від вдячних нащадків. Також об’єктами ностальгійного туризму є поховання на Верхньодніпровщині людей, їх родичів з багатьох країн світу (українці, євреї, росіяни та ін.). Вони відвідують могили своїх рідних, знайомих і цим самим відчувають причетність до нашої землі.

Паломницький туризм здійснюється під час великих християнських свят: Різдво Христове, Водохреща, Вербна Неділя, Великдень та ін. Верхньодніпровчани мають свої традиції святкування цих свят, зокрема на Водохреща, щороку 19 січня, мешканці та гості із сусідніх сіл збираються

йти хресною ходою на берег Дніпра освячувати воду. Таких прикладів є багато.

Оскільки, Верхньодніпровщина розкинулася вздовж правого берега Дніпра, це дає підстави для розвитку **спортивно-оздоровчого туризму**, серед якого домінують елементи водного. Так, варто відзначити, що в цій галузі вже багато років при Верхньодніпровському будинку дитячої та юнацької творчості діє спортивно-туристичний гурток, що об'єднує дітей різних вікових категорій до пізнання, активного відпочинку, фізичного виховання. З повним переконанням можна говорити, що від них залежить розвиток туризму в нашому краю, вони виступають “генераторами енергії” цієї галузі, адже пішохідні, водні та велосипедні маршрути, що прокладені в нашому регіоні, - їхня заслуга.

Верхньодніпровщина має свій яхт-клуб, учасники якого є переможцями багатьох найпрестижніших змагань, а 2004 року Верхньодніпровська спортивна школа вперше прийняла у себе учасників Міжнародного турніру з кікбоксінгу пам'яті видатного земляка В.В. Щербицького. На жаль, спортивно-оздоровчим туризмом на Верхньодніпровщині займається обмежене коло людей. Необхідне залучення до такого туризму людей середнього та молодого віку, він не вимагає великих затрат часу і фінансів, не потребує спеціальних умов і може поєднуватися з пізнавальним туризмом одночасно.

Отже, як бачимо, **Верхньодніпровщина** має всі задатки для розвитку туристичної індустрії, але як і кожне мале містечко опиняється віч-на-віч із своїми великими проблемами в цій галузі: відсутність маркетингової стратегії або інформаційного забезпечення, не вирішене питання індустрії розваг та можливості цікавого проведення часу, відсутність конференц-залів, ділових центрів, ділового партнерства влади, бізнесу та міських громад, гостро стоїть питання доріг та під'їзду до туристичних об'єктів, місця зупинок і стоянок (особливо для розвитку сільського туризму), низький рівень фізичної інфраструктури (транспортне, готельне обслуговування) та, як на мій погляд, найголовніше – брак бачення у місцевої влади та громадськості перспективи розвитку малого міста як туристичного центру та розуміння, що туризм може стати провідною галуззю місцевої економіки, тим самим дати поштовх для розвитку інших галузей господарства, а це виробництво товарів народного споживання, транспорт, зв'язок, будівництво тощо. Тільки таким чином вирішиться питання розвитку туризму в депресивному районі, що в свою чергу є умовою його комплексного, соціально-економічного піднесення.

Література:

1. Мальська М.П., Худо В.В., Цибух В.І. *Основи туристичного бізнесу: Навчальний посібник.* – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 272 с.
2. Подвиженко Ю.В., Луценко А.М. *Оцінка ступеню представленості регіонів України на тринадцятому Міжнародному турсалоні “Україна-2006” / Вісник наукових досліджень. Серія: Туризм.* – Тернопіль: Редакційно-

видавничий відділ Галицького інституту ім. В.Чорновола, 2006. – Випуск 1. – 38-40 с.

3. Програма розвитку туризму в Дніпропетровській області на 2006-2007 роки / <http://www.dnepronews.com.ua/dnepropetrovsk>
4. Закон України “Про туризм” від 15.09.1995 р. №325/95-ВР.

УДК 911.3

ДОСЛІДЖЕННЯ ТУРИСТСЬКО - РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВОВЧАНСЬКОГО РАЙОНУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Редіна В.А., Радостева А.В.

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

За гроші в сучасному світі можна купити все, крім одного...здоров'я! А що являється запорукою нашого здоров'я? Звичайно це ідеально чисте повітря. Але на жаль, екологічна ситуація нашої країни не досить сприятлива. Території великих та середніх міст навантажені великою кількістю підприємств, транспорту, характеризуються відсутністю зелених насаджень, що призводить до забруднення атмосфери. Селища міського типу та села відрізняються досить сприятливими природними умовами для проживання та нормального функціонування людського організму.

Проблеми відпочинку населення, відтворення фізичних сил, територіальна організація рекреаційних систем – предмет дослідження рекреаційної географії.

Отже, актуальність дослідження не викликає сумніву.

Метою нашого дослідження на першому етапі є проведення детального географічного аналізу, доцільність використання та оцінка перспектив розвитку туристсько-рекреаційного потенціалу Вовчанського району Харківської області.

На підставі аналізу літературних джерел з'ясовано, що туристсько-рекреаційний потенціал Вовчанського району вивчався А.П. Голіковим, А.Л. Сидоренко, І.І. Захаровим та іншими вченими, але дана інформація на сьогодні потребує оновлення.

На рівень розвитку туристсько-рекреаційних ресурсів території Вовчанського району впливають природні, соціальні, економічні, екологічні фактори та інші. Так, при вивченні цих особливостей, в результаті спостережень та аналізу даних встановлено, що Вовчанський район має сприятливі природні умови. Для нього характерний рівнинний рельєф, сильно розчленований річковими долинами, ярами та балками; клімат з помітно жарким літом та м'якою зимою; настояне на травах і насичене запахом хвої повітря не забруднене димом труб заводів та

фабрик; прозора, ласкава вода річок та багато іншого, що сприяє розвитку галузі туризму на території досліджуваного району [2].

З переходом до ринкових економічних відносин в районі спостерігаються кризові ситуації в галузях промисловості та сільського господарства. Багато підприємств зараз не працюють, у порівнянні з періодом часів Радянського Союзу, в результаті чого велику кількість робітників було звільнено з робочих місць, молоде покоління залишається безробітним. Завдяки тому, що район являється сільським, не промисловим, то й відповідно екологічна ситуація оцінюється як сприятлива для проживання людей або перебування їх в межах території з ціллю проведення відпочинку та покращення свого здоров'я. Проаналізувавши цю ситуацію, ми дійшли висновку, що розвиток на території району туристсько-рекреаційного потенціалу дозволить покращити соціально-економічну ситуацію регіону завдяки розвиткові малого приватного бізнесу в галузі туризму, створення додаткових робочих місць шляхом відкриття нових та реконструкції існуючих баз відпочинку, розробки нових туристсько-екскурсійних маршрутів та забезпечення їх інформаційно-картографічними матеріалами, створення умов для розвитку сільського туризму.

На жаль, на сьогодні в районі відсутні картографічні матеріали, які відображають об'єкти туризму, наявність рекреаційних ресурсів та туристські маршрути по Вовчанщині.

У зв'язку з зазначеним нами здійснена спроба укладання картосхеми „Туристсько-рекреаційні ресурси Вовчанського району та нитки туристичних маршрутів”.

Для створення картосхеми було проведено облік всіх об'єктів туризму, що розташовані на території району, описано їх місцеположення, а також історію створення та стан на цей час:

- *Природні* (табл. 1).
- *Історичні*: У Вовчанську встановлені чотири пам'ятники на честь воїнів, що полягли в боях з фашистами. Піднімається обеліск на могилі генерал-майора Е.П. Серашова, командира 23-й гвардійської кавалерійської Уральської дивізії, що загинув в боях за район у березні 1943 року.

Археологічні: Поблизу Верхнього Салтова археологи виявили велике старовинне місто VIII-X століття з укріпленнями і багатьма пригородами. Воно займало площу понад 120 га і мало назву «Сарада». Був виявлений також великий катакомбний могильник довжиною 2,5 км. загальною площею 100 га. За досить обережними підрахунками тут налічується 40 тис. катакомб, з яких 700 розкопано. Відомий вчений А.А. Спицин писав, що дослідницькі роботи у Верхньому Салтові поклали початок «новій ері у вивченні стародавностей середніх віків півдня Росії». Так було покладено початок вивченню археологічної культури, яка одержала назву Салтівської. Зараз на території с. Верхній Салтів знаходиться Державний історико-археологічний заповідник

«Верхній Салтів», розташований на правому березі Сіверського Дінця, одне з найбільш яскравих явищ серед пам'ятників салтівської культури раннього середньовіччя Східної Європи [3, С. 146-151].

Рис. 1. Туристсько-рекреаційні ресурси Вовчанського району та нитки туристичних маршрутів (складено авторами)

Таблиця 1

Заповідні об'єкти та заказники Вовчанського району

Назва	Площа, га	Землекористувач	Унікальність
Ботанічний заказник загальнодержавного значення «Вовчанський».	185 га, правий берег річки Вовча від с. Бочкове до с. Землянки. (Займає територію	КСП ім. Енгельса (49,8 га) КСП „Єфремівське” (27 га) КСП ім. Петровського (47 га) КСП „Нива” (20,4 га) КСП „Хлібороб” (20,5 га)	Відрізняється від оточуючих лісів, степів, лугів великою концентрацією ендемічних видів. Багато рослин являється реліктами. Представлені „первинні” найдавніші відклади крейдових порід. Велика різноманітність рослин, серед яких і види, занесені до ЧКУ. Серед

	ї сіл Мала Вовча, П Жовтне ве, Волохів ка, Землянк и, Нестерн е, Охримів ка.)	КСП ім. Леніна (20,3 га)	степової ентомофауни виділяються види, які мають велике практичне значення в запиленні сільськогосподарсь-ких рослин: дикі бджоли та джмелі, в тому числі і види, занесені до ЧКУ.
Ботанічний пам'ятник природи місцевого значення «Велике»	4 га	Знаходиться в Єфремівському лісництві	Тут єдине місце в Україні, де росте на узлісках дубових на-саджень, які заросли ліщиною, калиною, глодом, занесений до Червоної Книги СРСР, рідкий і цінний для науки зникаючий вид — вовчі ягоди Софії.
Ентомоло- гічний заказник місцевого значення «Василевсь- кий».	5,5 га	Розташований в с. Іванівка на ділянці степового схилу балки	Місце для створення умов по збільшенню чисельності та охороні корисної ентомофауни – диких бджіл, джмелів та ін.-ших запилювачів сільськогос-подарських культур. Тут ростуть гіацинт блідий, сон-трава, адоніс весняний, а також чагарники. Тут живуть більше 40 видів корисних комах, в тому числі бджоли та джмелі.
Ландшафтний заказник місцевого значення «Соколята».	501,0 га	Знаходиться на території Хотімлянського і Старосалтівського лісництва, біля с. Молодове.	Це унікальний ландшафт, цінний в ботанічному і зоологічному відношенні, багатий деревинно- чагарниковою і трав'янистою рослинністю.

Лісовий заказник місцевого значення «Великий Ліс».	58 га	Знаходиться в Старицькому лісництві	Представляє історико-меморіальне значення як місце дислокації Вовчанського партизанського підрозділу в роки Великої Вітчизняної війни, місце загибелі Героїв Радянського Союзу Н. Волкової та А. Щербакова. Це ділянка цінних дубових насаджень віком 25-55 років.
--	-------	-------------------------------------	--

В цілому на городищі відсутній культурний шар. Дана фортифікація являла собою городище-сховище, де ховалося населення розташованих неподалік відкритих селищ [1, С. 88–132]. До теперішнього часу в даному районі правого берега р. Сіверський Донець відомо два таких поселення. Перше було відкрито завдяки розвідуванням Б.А. Шрамко в 1959 році. Воно знаходилось в долині р. Сіверський Донець на правому її березі, і на теперішній час затоплено водосховищем. Ряд селищ та поховань розміщені на лівому березі поблизу від смт. Хотімля.

Таким чином, за проведеними нами спостереженнями було встановлено, що всі поселення являють собою унікальні об'єкти для вивчення та подальшого використання в цілях екскурсії.

На території сучасного міста Вовчанськ і поблизу нього знайдені пам'ятки культури давніх часів, зокрема 2 неолітичні поселення (V-IV тисячоліття до н.е.), кургани ранньобронзового віку (III тисячоліття до н.е.), поселення черняхівської ранньослов'янської культури (II-VI століття до н.е.), а також городище і 5 поселень VIII-IX століть салтівської культури із змішаним слов'яно-аланським населенням. Поблизу села Вовчанські Хутори виявлено поселення пізнього неоліту (кінець IV – початок III тисячоліття до н.е.). Поблизу села Огірцевого виявлено неолітичне поселення (V-IV тисячоліття до н.е.). Біля Хотімлі збереглися рештки поселення епохи бронзи (II тисячоліття до н.е.). На цьому місці виявлено також місце скіфських часів (V-III століття до н.е.) та періоду Салтівської культури (VIII-X століття н.е.) [3].

- *Архітектурні*: Історико-краєзнавчий музей (м. Вовчанськ); церква Віри, Надії, Любові та Софії (м. Старий Салтів); церква Петра і Павла (с. Петропавлівка); церква Богоявлення (с. Молодова); церква Успіня Пресвятої Богородиці (м. Вовчанськ); церква Жінок-мироносиць (м. Вовчанськ); церква Володимира рівноапостольного (с. Вільча); церква Іверської ікони Божої Матері (с-ще Білий Колодязь).

- *Місця, пов'язані з життям та діяльністю видатних людей:* Колокольцова Василя Григоровича – голови Вовчанської земської управи з 1893 до 1933 рр. В роки його роботи Вовчанський повіт за темпами благоустрою, розвитку освіти і культури займав друге місце в Російській імперії після Московського повіту; *Триньова Костянтина Андрійовича* – видатного радянського письменника-драматурга, який народився в с. Бакшеївці Вовчанського району; *Олеся Досвітнього (Олександра Федоровича Скрипаля)* – українського радянського письменника, що народився в м. Вовчанську; *Мірошниченко Євгенії Семенівни* – співачки, народної артистки СРСР, яка народилася в с. Радянське Вовчанського району; *Джигурди Ольги Петрівни* – письменниці, заслуженого лікара УРСР, що народилася в м. Вовчанську; *Фаворова Олексія Михайловича* – члена-кореспондента АН УРСР, доктора сільськогосподарських наук, професора, який народився в с. Жовтневе Вовчанського району; *Бабенка Василя Олексійовича* – вченого-археолога, який у 1900 році відкрив салтівську культуру (VII-IX ст.). Народився в м. Вовчанську.

Сформовані групи об'єктів туризму дали змогу виділити туристські маршрути по Вовчанському району (рис. 1):

1. Вовчанськ – Стариця – Верхній Салтів – Старий Салтів
2. Вовчанськ – Верхній Салтів – Старий Салтів – Молодова – Хотімля
3. Вовчанськ – Революційне – Петровське – Хотімля
4. Вовчанськ – Жовтневе – Бакшеївка
5. Вовчанськ – Волохівка – Охрімівка - Іванівка

Висновки. На досліджуваній території природні, соціально-економічні, екологічні та інші фактори зумовлюють позитивні умови для розвитку туристсько-рекреаційного потенціалу. В результаті візуального обстеження і аналізу літературних джерел було встановлено, що територія Вовчанського району є перспективною для проведення більш масштабних досліджень туристичних об'єктів з метою їх подальшого комплексного використання. Створено першу картосхему туристських маршрутів району і запропоновано 5 таких маршрутів.

У зв'язку з цим надалі необхідно продовжити картографування території, провести більш комплексні дослідження в районі Вовчанщини, які повинні бути спрямовані в першу чергу на покращення стану туристсько-рекреаційних об'єктів.

Для досягнення цієї мети необхідно провести наступні роботи:

1. Залучити якомога більше інвестиційних вкладів в галузі туризму та рекреації.
2. Провести реставраційні роботи архітектурних, культурних споруд, природних пам'яток та інших цінностей
3. Створити умови для приваблення туристів і відпочиваючих не тільки з сусідніх регіонів Вовчанщини та України загалом, а також іноземців.

Література:

1. Афанасьев Г.Е. *Население лесостепной зоны бассейна среднего Дона в VIII-X вв. (аланский вариант салтово-маяцкой культуры). Труды Оскольской экспедиции. М.: Наука, 1987.*
2. Голикова А.П., Сидоренко А.Л. *Харьковская область. Природа, население, хозяйство. Харьков, 1997.*
3. Захаров І.І. *Історія Вовчанщини. Вовчанськ, 1995.*
4. Захаров І.І. *Волчанск и Волчанский район. Харьков – РИП „Оригинал”, 1999.*

УДК 528.7:504.06:332.6

**ПРИМЕНЕНИЕ ГИС-ТЕХНОЛОГИЙ
ДЛЯ МОНИТОРИНГА ГОРОДСКИХ ЗЕМЕЛЬ***

Свиридова А.В., Малыхина К.Г.

Белгородский государственный университет, Россия

Усложнение территориальной и функциональной структуры городов ставит проблему экологического обоснования развития городских территорий.

Город необходимо рассматривать как комплекс геотехнических систем, включающих два тесно взаимодействующих блока – природный и техногенный. Функционирование городских ландшафтов, обусловленное воздействием условно-природных, антропогенных и социально-экономических факторов, определяет экологическую ситуацию в городской экосистеме.

Эколого-ландшафтное картографирование территории – важнейшая составляющая мониторинга городских земель.

С появлением космических спутников дистанционного зондирования (ДЗ) высокого разрешения и развитием геоинформационных систем (ГИС) стало возможным решать насущные задачи обновления и поддержания в актуальном состоянии практически всего масштабного ряда картографических данных [3].

Как показывает анализ литературных источников, в настоящее время широко и активно используются геоинформационные технологии для реализации прикладных и теоретических задач в урбоэкосистемах. Кадастровое зонирование территорий населенных пунктов ведется в тесной взаимосвязи с программными продуктами ГИС.

ГИС-технология является ведущей при разработке компьютерных генеральных планов и других территориальных проектов [2]. Современный технологический комплекс и программные продукты обеспечивают:

- достоверность и актуальность данных;

- высокую детальность и точность проработки картографических материалов;
- «послойное» создание и хранение данных;
- совместное использование данных.

Цель нашей работы заключалась в изучении и применении ГИС-технологий для проведения эколого-ландшафтных исследований городской территории.

Объектом исследования является город Белгород. На основании результатов *k-means klustering* по социально-экономическому положению город Белгород относят к типу динамично развивающегося, с более быстрым ростом инвестиций [1].

Наряду с сильными сторонами развития города, такими как, например, стабильная система управления городом, положительная динамика экономического развития, наличие земельных ресурсов, существуют и слабые стороны [4]. Среди них выделены и те проблемы, большее внимание которым мы уделяем: экологические проблемы, связанные с большим количеством предприятий в зоне жилой застройки, перегруженностью улично-дорожной сети, наличие потенциальных источников загрязнения в санитарных зонах водозаборов.

В период с 2004 г. по 2006 г. на территории города Белгорода нами были проведены полевые исследования. Индикатором оценки городской среды служила высшая растительность (древостой и травянистый покров).

Оценка экологической ситуации посредством картографической визуализации позволяет выявить очаги наибольшей напряженности в пределах городской экосистемы.

Обработка полученных данных осуществлялась нами с применением таких программных продуктов как *БелГИС*, *MapInfo*, *Surfer*. Также были использованы космические снимки высокого разрешения (рис. 1).

Снимки высокого разрешения (*QuickBird*, *IKONOS*) позволяют оценить застроенность городских земель: площади жилых и промышленных застроек, дорог с асфальтовым покрытием, земель, покрытых тротуарной плиткой, зеленых насаждений. Увеличивающиеся масштабы запечатанности почв приводят к утрате их экологических функций.

Рис. 1. Фрагмент космического снимка фирмы *DigitalGlobe* (США) высокого разрешения на территорию жилой застройки г. Белгорода (по материалам сайта *Google*)

По результатам оценки экологической ситуации в северо-западной части города Белгорода, где сосредоточена основная часть промышленных предприятий города, включая крупнейшее предприятие – ЗАО «Белгородский цемент», выбрасывающих основную долю загрязняющих веществ в атмосферу, были построены карты экологического состояния с использованием программного продукта *БелГИС* (рис. 2, 3).

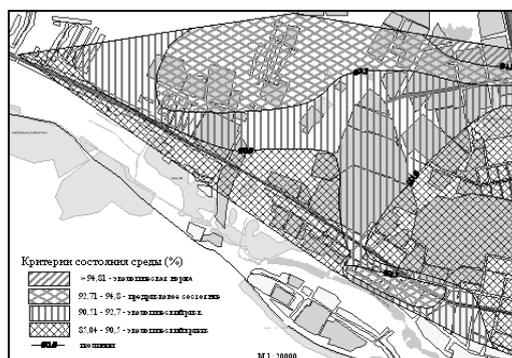

Рис. 2. Оценка экологического состояния северо-западной части города Белгорода (по коэффициенту симметрии листовой пластинки)

Рис. 3. Оценка экологического состояния северо-западной промышленной зоны г. Белгорода, полученная на основе диагностики высших растений

Для снижения погрешности измерений и облегчения обработки данных полевого исследования (одуванчик лекарственный как индикатор состояния почвенно-растительного покрова) нами впервые применен картографический модуль *MapProj* программы *БелГИС*. Была проведена векторизация и автоматически рассчитана площадь половинок листовой пластинки (рис. 4).

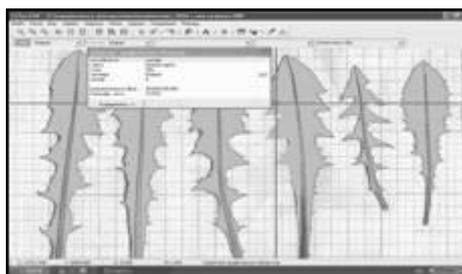

Рис. 4. Расчет площади половинок листа одуванчика с использованием картографического модуля *MapProj*

При обследовании всей территории города Белгорода точки отбора растительных и почвенных образцов имели координатную привязку с помощью *GPS*-приемника (рис. 5). Космический снимок *Landsat7* был любезно предоставлен кафедрой природопользования земельного кадастра БелГУ.

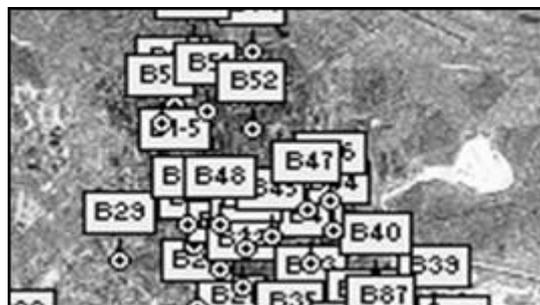

Рис. 5. Фрагмент космического снимка спутника *Landsat7* с положенными точками отбора проб

По результатам анализа рН почвы в программе *Surver8* была построена карта изолиний (рис. 6).

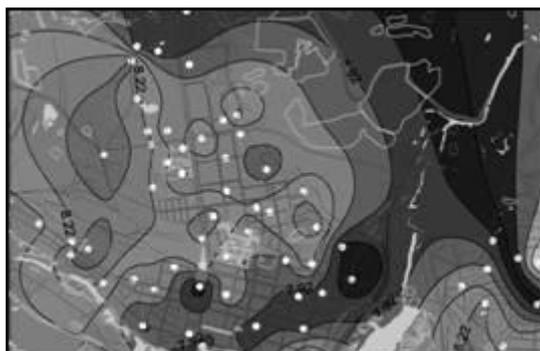

Рис. 6. Фрагмент карты изолиний по данным рН городских почв

Обработав данные по показателям стабильности развития одуванчика лекарственного (*Taraxacum officinale* Wigg.), построена карта изолиний флуктуирующей асимметрии (ФА) листа как критерия качества городской среды (рис. 7).

Рис. 7. Фрагмент карты изолиний ФА, построенной в программе *Surfer8*

«Послойное» совмещение экологических карт городской территории с космическим снимком и рельефом города позволяет провести анализ и

создать эколого-градостроительный каркас урбоэкосистемы с целью градостроительного регулирования и дальнейшего роста города Белгорода с учетом рельефообразующих факторов и экологической ситуации.

При мониторинге городских земель, необходимо учитывать свойства природного ландшафта, в пределах которого ведется городская застройка, так как природная "подоснова" города, влияет на его транспортное развитие, затраты на инженерную подготовку территории, архитектурно-планировочный облик.

Таким образом, совершенно очевидна необходимость и перспективность широкого использования ГИС-технологий и методов ДЗ в практике градостроительства и ландшафтно-экологического анализа.

*Работа выполнена при финансовой поддержке внутривузовского гранта БелГУ № ВКГ 011-07.

Литература:

1. Зотова М.В. Большие города РФ в период экономического роста: особенности и перспективы развития. // Экология урбанизированных территорий. – 2006. – № 1. – С. 17-24.
2. Камышев А.П., Донецков А.А. Современные тенденции использования материалов аэрокосмического зондирования урбанизированных территорий при градостроительном регулировании и экологическом мониторинге. // Экология урбанизированных территорий. – 2006. – № 1. – С. 93-99.
3. Современные космические данные дистанционного зондирования – основа построения единой системы пространственных данных. // Информационный бюллетень ГИС-ассоциации. – 2006. – № 1. – С. 52.
4. Стратегия развития города Белгорода до 2025 года и план действий органов местного самоуправления на 2007-2011 годы. // Наш Белгород. – 2006. – 8 декабря.

УДК 338.486

ПРЕДПОСЫЛКИ И УСЛОВИЯ РАЗВИТИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ТУРИЗМА В БЕЛГОРОДСКОЙ ОБЛАСТИ

Свищев С.Г., Морозова Е.В.

Белгородский Государственный Университет, Россия

Под туристскими ресурсами понимают совокупность природных и искусственно созданных человеком объектов, приспособленных и пригодных для создания туристского продукта. Как правило, туристские ресурсы определяют формирование туристского бизнеса в том или ином регионе.

Туристские ресурсы имеют следующие основные свойства:

- привлекательность;

- климатические условия;
- доступность;
- степень изученности;
- экскурсионная значимость;
- пейзажные и видео-экономические характеристики;
- социально-демографические характеристики;
- потенциальный запас;
- способ использования и т.д.

Данные ресурсы используются в оздоровительных, туристских, спортивных и познавательных целях.

Туристские ресурсы условно можно подразделить на две группы:

- природные;
- инфраструктурные.

Динамическое развитие туристского бизнеса требует наличия обеих групп. Даже при высоких привлекательных свойствах природных ресурсов без наличия коммуникаций, средств связи, коммунальные инфраструктуры просветительных учреждений, памятников культуры, искусства и др. – туристский бизнес для широкого круга потребителей невозможен.

В основе формирования экономического механизма в ресурсопользовании лежит экономическая оценка ресурсов - их стоимостное выражение. Они отражает опосредованную трудом стоимость ресурса и его потребительскую стоимость, фиксирует действенность - закона стоимости при товарно-денежных отношениях. Кроме того, через нее осуществляются отношения по поводу воспроизводства ресурсов, их восстановления, использования (экономии, перерасхода и т.д.). Без экономической оценки ресурсов невозможны реализация важнейших законопроектов по переходу экономики страны на рыночные условия хозяйствования, создание равных условий деятельности предприятий независимо от форм собственности; учет экологического ущерба, обоснование нормативов по извлечению ресурсов; разработка мер экономического стимулирования, мер по охране ресурсов

Экологический туризм в регионе должен развиваться в русле принятых во всем мире принципов и понятий. Под экотуризмом подразумеваются любые виды туризма и рекреации в природе, которые не наносят ущерба природным комплексам, содействуют охране природы и улучшения благосостояния местного населения. Иными словами, это – устойчивый и природно-ориентированный туризм и рекреация. Под устойчивостью в данном случае подразумевается положительный общий баланс экологических, социально – культурных и экономических последствий туризма, а также положительное воздействие посетителей друг на друга.

Привлекательность области для развития в ней экотуризма определяется, на наш взгляд, следующими факторами:

1. Разнообразными природными достопримечательностями, наличием живописных местностей и участков с естественной природой;

2. Богатой историей заселения и освоения территории, наличием ценных экскурсионных объектов археологии и истории;
3. Наличием минеральных источников и природно-климатических ресурсов для оздоровления населения.

В процессе исследования было выявлено, что на территории области туристско-рекреационные ресурсы представлены в виде разнообразных комплексных территориальных сочетаний:

- речные рекреационные ресурсы, пейзажное разнообразие и доступность которых позволяет организовать на их территории всевозможные рекреационные занятия;
- лесные рекреационные ресурсы приурочены к крупным лесным массивам и позволяют развивать отдых в санаториях и лагерях, а также охоту и сбор ягод и грибов, охоту. Сосновые боры в регионе занимают ареальное положение, но широко используются для строительства домов отдыха и санаториев, а также для кратковременного отдыха;
- природные и историко-культурные ресурсы, включающие комплексы и группы уникальных памятников природы, обладающие высокими эстетическими и научно-познавательными свойствами;
- грязелечебные и бальнеологические ресурсы, хотя и имеют ограниченное распространение, но используются для санаториев и здравниц;
- водные ресурсы распространены повсеместно. Приурочены к водохранилищам, прудам, водоемам. С ними связано наибольшее число видов отдыха и туризма: купание, солнечные ванны, сплав по рекам, катание на катерах и яхтах.

На основе признаков, влияющих на развитие туризма и рекреацию – численность, плотность и профессиональная структура населения, урбанизация, возрастной состав, доходы, образовательный уровень были выделены типологические эколого-экономические зоны области по объему рекреационных потребностей:

1. территории с высоким уровнем рекреационных потребностей. Степень урбанизации и доходы населения, а также уровень образования достаточно высокие, чем в других районах. Район характеризуется сформировавшимся постоянным объемом рекреационных потребностей, среди наиболее активного населения. В состав района входят: Белгородский, Старооскольский, Губкинский, Шебекинский, Яковлевский и Новоскольский районы;
2. территории со средним уровнем рекреационных потребностей. Средние и некоторые низкие показатели урбанизации, образования и доходов и средний естественный прирост населения имеют устоявшийся объем рекреационных потребностей: Валуйский, Алексеевский, Чернянский, Борисовский, Грайворонский, Волоконовский и Ракитянский;
3. территории с низким уровнем рекреационных потребностей, в которых степень урбанизации, образование и доходы низкие. В эту группу

входят: Вейделевский, Ровеньский, Корочанский, Краснояружский, Краснугвардейский, Краснеский, Прохоровский, Ивнянский административные районы.

В настоящий момент область имеет все предпосылки для развития въездного экологического туризма и в первую очередь на базе природного парка «Хотмыжский». Уникальные природные черты Хотмыжского парка благоприятствуют развитию различных видов туризма: пешеходный, велосипедный, конный, гостевой, зимний, комбинированный.

Для развития туризма в парке очень важна схема рекреационного районирования, которая составляет основу для проектирования туристической инфраструктуры парка. В ее основу положена степень развитости рекреационных функций, которая определена по территориальной концентрации различных видов маршрутов, рекреационных объектов показа и объектов инфраструктуры. Условия концентрации объектов позволяют выделить рекреационные районы с определенными функциями. Принцип их выделения должен быть комплексным и учитывать исторический фактор рекреационного освоения, существующие виды туризма, потенциальные рекреационные возможности.

Природные возможности для наиболее популярного летнего отдыха в данном регионе велики, - продолжителен сезон с комфортными температурами воздуха и воды, следовательно, туризм возможен в течение всего лета.

К услугам отдыхающих нами было разработано 4 туристических маршрута, осуществить которые можно будет в зимнее время и несколько маршрутов в летнее время непосредственно на территории парка и в его окрестностях.

Большое количество разнообразных маршрутов может быть организовано непосредственно на территории национального парка, включая и зимний период. Кроме того, большим природным и историко-культурным потенциалом обладают смежные территории.

Для привлечения более мощного потока туристов из-за границы и повышения их затрат на оказываемые услуги необходимо проведение целого ряда мероприятий: учет запросов туристов; развитие отраслей туристического сервиса; развитие производства сувенирных изделий; необходима массированная реклама предлагаемых для посещения регионов и объектов, создание необходимого их «имиджа», издание буклетов, карт и т.п.; развертывание массовой подготовки кадров туристического сервиса, егерей и другие мероприятия. Все это требует большого вложения капиталовложений.

Гораздо перспективнее ориентация на туризм соотечественников внутри страны, чем в настоящее время и занята территория проектируемого природного парка. В живописнейшем природном уголке среди лиственных и хвойных лесов у подножия бывшей старинной Хотмыжской крепости на левобережье спокойной и чистой речки Ворскла создан Борисовский санаторий-профилакторий «Красиво». Сама природа

позаботилась о том, чтобы люди здесь отдыхали и лечились с ее помощью. Это и детский туризм, частично финансируемый по линии спорта. Хотя этот туризм «дешевый», удовлетворяющийся минимальным развитием соответствующей инфраструктуры, но за счет массовости он способен обеспечивать и дополнительные рабочие места, и некоторые доходы.

Именно соотечественники проявляют подлинный интерес к ценным в эстетическом, историческом, познавательном отношении объектам национальной культуры и природы данного региона. Все это позволит обойтись гораздо меньшим объемом капиталовложений.

Основная идея для привлечения иностранных туристов - показ территории Хотмыжского городища как части уникальной русской истории. Любителей природы («экологический туризм») привлечет в парк «Хотмыжский» с его многочисленными памятниками природы. Других привлечет возможность рыбной ловли. Безусловно, интересны многочисленные сохранившиеся памятники архитектуры, включая Воскресенскую церковь.

Учитывая богатую историю, своеобразное географическое и этнологическое расположение Хотмыжска, наличие исторического памятника - Хотмыжского городища, на территории села и санатория-профилактория «Красиво» планируется создание исторического комплекса с реконструкцией фрагментов старинных сооружений и крепости Хотмыжска; создание дендрария, строительство пляжей по левому и правому берегу реки Ворскла. Планируется деятельность по активации зимнего туризма: организация горнолыжной трассы и подледной рыбной ловли. В области принято решение о проведении в Хотмыжске фестиваля с приглашением творческих коллективов Беларуси, России и Украины.

Возрождение традиционного хозяйства основывается на организации местного рынка сбыта сельскохозяйственной продукции, изделий народных промыслов и услуг. Эта перспектива связана с развитием сферы туризма, также как и воссоздание заброшенных деревень.

УДК 908(477)(075.8)

ЗАМКИ ЛЬВІВЩИНИ – ІСТОРІЯ І СЬОГОДЕННЯ

Чернова Н.В.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Небагато країн у Європі має таку багату спадщину фортифікаційної та замкової архітектури, як Україна. В цілому по Україні замки, міста – фортеці 14 -18 ст., давньоруські укріплені території, оборонні монастирі, церкви, костели, синагоги, військові укріплення нараховують близько 500

об'єктів. Більша частина монументальних комплексів знаходяться в Західній Україні.

Замок є одним з найцікавіших архітектурних об'єктів, оскільки він поєднує в собі не лише оборонне значення, але й велич, розкіш, красу.

Замки Львівщини є одними з найстаріших і найгарніших в Європі. Так, замок в Підгір'ях, збудований у 1635-1640 рр., був створений італійцем Андре дель Аква та французом Бопланом ще за кілька років до появи Версалю. Цей триповерховий палац слугував для «втіх і відпочинку». І це не єдиний замок такого типу. В Свіжі, Поморянах, Мурованому, Білому Камені також будувалися замки в стилі Відродження, що милувало око їхніх господарів та відвідувачів.

Більшість замків (в Золочеві, Поморянах, Підгір'ях, Жовкві, Олесько) належало родині Собеських. Король Ян III Собеський, який народився в Одеському замку, дуже любив зупинятися в цих палацах.

Майже всі замки мали оборонне призначення (Жовківський, Свіжський, в селі Муроване, Старе Село, Олесько, замок Гербуртів у Добромилі, Золочівський). Вони були оточені ровами, непрохідними заболоченими ставками, мали звідний міст.

Одним з найстаріших замків, що зберігся ще з часів Київської Русі є замок в Олесько (II пол. XIII ст.), решта замків збудовані в 15-16 ст.

Всі замки зазнавали руйнацій і відбудов, їх доценту знищували татари, військо Б.Хмельницького, радянська влада, проте вони знову і знову відбудовувалися, стаючи все кращими та неприступнішими.

Проте, не всі замки збереглися до наших днів. І це не лише через напади ворогів, але й через людську недбалість, байдужість. В Добромилі залишилися лише деякі частини гранчастої вежі та фрагменти стін, в Поморянах значна частина замку розібрана, а чудовий парк перетворився на болотянисту місцевість, в Мурованому можна знайти лише фрагмент однієї стіни, в Старому Селі збереглися лише стіни та декілька башт, ще на початку XX ст. можна було побачити оборонну вежу та замкову браму в Білому Камені, проте і це зараз втрачено. Безцінні пам'ятки архітектури, сліди історії безслідно зникають і залишаються лише на сторінках книжок.

Але не всі замки занедбані. Свірзький замок майже повністю відреставровано, там планується розмістити резиденцію Президента. В Жовкві проводяться реставраційні роботи, в Олесько туризм набуває все більшого оберту, проводяться екскурсії, щорічно музей приймає майже 60 тис. відвідувачів. Тут часто влаштовують народні фестивалі, концерти, молодята прогулюються чудовими алеями парку, Золочівський замок переживає період свого відродження. Тут планується розмістити музеї східного мистецтва та інтер'єрів. В Підгорецькому замку також проводяться ремонтно-реставраційні роботи: відновлюють ландшафтний парк, розбивають алеї. Підгірці можуть бути використані як культурологічний простір для проведення мистецьких фестивалів, скульптурних симпозіумів, театральних дійств.

Як і вся туристична галузь регіону, замки Львівщини потребують негайної допомоги. Збільшенню туристичних потоків зовсім не сприяє відсутність сучасної туристичної інфраструктури, хоча б на популярних туристичних маршрутах «Золотої підкови», адже саме тут зосереджена чверть усієї культурної спадщини нашої держави.

Література:

1. *Україна: Путівник.* / упоряд.: О. Зінкевич, В. Гула / 2 вид. – К.Смолоскип, 1995. – 480 с.
2. *Туристичне краєзнавство: Навч. пос.* / Панкова Є.В. – К.: «Альтерпрес», 2003. – 352с.
3. *Історія міст і сіл УРСР. Львівська обл./ за ред. Маланчука В.Ю.* – Х., Харківська книжна фабрика ім. М.В. Фрунзе, 1968 р. – 979 с.
4. *Золота підкова лева. Путівник./ Уклали: М. Медашківська, О. Падовська, Н. Космолінська.* – Л.: Бдлак, 2001. – 63 с.
5. *Соломка Р., Чобіт А., Чобіт Д. Олеський замок. Ілюстрований історико-архітектурний нарис.* – Броди: Просвіта, 2004. – 84 с.

УДК 908(477)(075.8)

**ПЕРЕДУМОВИ ТА СТАН РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ
ВЕРХОВИНСЬКОГО РАЙОНУ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Шатрук С.М.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Верховинський район Івано-Франківської області специфічний багатий на рекреаційні ресурси та відзначений як рекреаційно-лікувальний. Природні умови Верховинського району сприяють розвитку туризму в цьому краї. Є ряд факторів, завдяки яким Верховинщина вже давно утвердилася серед інших районів Українських Карпат як флагман вітчизняного туризму. Такими факторами є:

1. віддаленість району від великих міст та промислових центрів регіону; екологічна чистота, обумовлена відсутністю у самому районі виробничих підприємств; межування з екологічно чистими гірськими територіями Румунії, України;
2. вертикальна поясність території зі спектром висот від 600-800 метрів до захмарених двохтисячних гірських вершин та розмаїття ландшафтів, характерних для гір Центральної Європи;
3. наявність знатної кількості джерел мінеральної води з унікальними лікувальними властивостями;
4. сприятливий клімат для рекреації (з м'якими сніжними зимами, помірно-вологим не спекотним літом та теплою сухою осінню);

5. наявність туристських закладів та мережі сільських садиб зеленого агротуризму;
6. місцеве населення – гуцули, які бережуть прадавні традиції і звичаї, зокрема своєрідну коляду;
7. традиційні щорічні Гуцульські фестивалі та інші фольклорно-етнографічні дійства; наявність мальовничого села Кривовірни, відомого перебуванням тут визначних українських вчених і письменників: М.Грушевського, І.Франка, М.Коцюбинського, Л.Українки та багатьох інших.

На території району пролягає багато різноманітних туристичних маршрутів: гірських, водних, пішохідних, на конях, велосипедних, автобусних. Найцікавішими з них є:

1. гірські (на вершини гір Піп Іван, Говерла; по хребтах, які є кордоном нашого району із Закарпаттям; до озер Марічечка та Несамовите);
2. водні - по річках Білий і Чорний Черемош;
3. лижні - по Чорногорських хребтах.

Зараз на території району функціонує лікувально-оздоровчий комплекс «Верховина» на 300 чоловік. Існує понад 100 господарств, які мають можливість прийняти одночасно 700 туристів. Діють туристичні агенції «Гомін Карпат», «Дикий Захід», «Перлина Карпат», районний осередок сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні. За розвитком інфраструктури зеленого туризму Верховинщина займає одне з передових місць не тільки на Івано-Франківщині, а й у Карпатах взагалі.

Туристи мають можливість покататися взимку на гірських лижах у Верховині та Ільцях. В районі Буковецького та Кривопільського перевалів є прекрасні місця для польотів на дельтапланах та парапланах. Досить привабливими є маршрути для любителів подорожувати на гуцульських конях та гірських велосипедах («гуцуликах»), а також етнографічно-мистецькі і релігійно-паломницькі.

Крім насиченої туристично-екскурсійної програми, гостям пропонується цікавий та змістовний культурний відпочинок: гуцульські вечорниці, виступи троїстих гуцульських музик, інсценізація гуцульського весілля, відпочинок біля гуцульської ватри та багато іншого. Все це доповнює сформовані стереотипи про відпочинок в Українських Карпатах – пішохідні туристські походи по горах влітку та катання на лижах засніженими гірськими схилами взимку.

Не тільки минуле, сучасне, але й майбутнє цього чудового краю за туризмом.

Література:

1. Ватаманюк Д., Гапчук Я., Зеленчук І. *Верховино, світку ти наш.* - «Нова Зоря», Івано-Франківськ.
2. Петрановський В.Л., Рутинський М.Й. *Туристичне краєзнавство.* – К., 2006.
3. *Природа Івано-Франківської обл.* - К., «Вища школа», 1973.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ГИС-ТЕХНОЛОГИЙ ПРИ ОРГАНИЗАЦИИ ТЕРРИТОРИИ КРЕСТЬЯНСКИХ (ФЕРМЕРСКИХ) ХОЗЯЙСТВ*

Шевченко Е.Ю., Шайдурова А.Г.

Белгородский государственный университет, Россия

При реализации земельно-аграрной реформы в Российской Федерации сформированы крестьянские (фермерские) хозяйства (КФХ). На начало 2006 г. на площади более 14,5 млн. гектаров функционирует 275,2 тыс. КФХ, деятельность которых обеспечивает 1 млн. 200 тыс. чел. [1].

Несмотря на имеющиеся трудности, связанные с ведением КФХ, интерес к этой форме организации сельскохозяйственного производства сохраняется. В течение 2005 г. по России было зарегистрировано 3315 заявлений о предоставлении земельных участков для ведения КФХ. В ходе реализации приоритетного национального проекта «Развитие АПК» принятые мероприятия по направлению «стимулирование развития малых форм хозяйствования в агропромышленном комплексе» повышают престижность и эффективность фермеров [3].

Уже сейчас можно утверждать, что КФХ нашли свою нишу в многоукладной экономике аграрного сектора. По данным Управления Федерального Агентства кадастра объектов недвижимости в Белгородской области функционирует 1844 КФХ с общей земельной площадью 137,8 тыс. га. Доля производства продукции в общем объеме сельскохозяйственного производства составляет 3,2% [2].

Фермерский частно-семейный уклад в ходе своего развития задал новый стереотип хозяйствования на земле, дал значительному числу россиян практически реализовать свой предпринимательский потенциал. Полная экономическая и юридическая ответственность за результаты своей деятельности, самостоятельность в обеспечении производственными ресурсами, использование наемной рабочей силы дают полное основание отнести КФХ к малым формам предпринимательства на селе.

Агропромышленный комплекс Российской Федерации только к 1999 году вышел на положительную динамику роста продукции сельского хозяйства (табл. 1). За анализируемый период (1999-2003 гг.) по темпам роста производимой продукции фермеры, по данным статистического учета, значительно обгоняли как коллективные хозяйства (организации), так и хозяйства населения. Следует выделить 2003 год, когда производство фермерской продукции по сравнению с предыдущими годами в сопоставимой оценке возросло на 36,1 %. Положительная тенденция характерна и в наши дни.

КФХ выполняют не только производственные функции, они играют роль социальной ячейки в сельской местности: реализуют функции по воспроизводству трудоресурсного потенциала сельского общества, помогают в повышении занятости сельского населения и, кроме того,

выступают хранителями сельского образа жизни, поддерживают традиции большой семьи, что частично можно использовать при решении нарастающей демографической проблемы.

Таблица 1

Индексы физического объема продукции сельского хозяйства по категориям хозяйств
(в сопоставимых ценах, в % к предыдущему году)

Показатели	Год					
	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Хозяйства всех категорий, в том числе:	86,8	104,1	107,7	107,5	101,5	101,5
сельскохозяйственные предприятия (организации)	78,5	105,4	106,5	111,1	101,9	96,1
хозяйства населения	94,6	102,9	108,0	103,0	100,1	104,7
КФХ	80,2	116,6	121,5	136,1	116,6	110,7

За годы развития фермерства средняя численность всех занятых в КФХ значительно возросла, как за счет наемных работников (более чем в два раза), так и за счет увеличения размера самой фермерской семьи (табл. 2).

В данном секторе обозначились тенденции укрупнения землепользования [1]. В среднем по России размер одного хозяйства по сравнению с 1995 годом увеличился с 43 до 73 га. Отмеченные особенности характерны и для Белгородской области: средний фермерский надел равен 74,5 га (в 1995 году - 33 га). Если говорить об оптимальном размере землепользования в зарубежных странах, то средний надел фермерского хозяйства, наиболее успешного в экономическом отношении, составляет 90 га в странах Европейского союза и 183 га в США.

Таблица 2

Размер семьи и численность занятых в КФХ (по данным анкетных опросов фермеров-делегатов съездов АККОР), чел.

Показатели	Год		
	1992	2002	2003
Средний размер семьи	3,9	4,8	4,75
Всего постоянно занятых в хозяйстве, в том числе:	5,8	10,7	11,1
постоянные члены хозяйства	2,3	3,5	3,4
постоянные наемные работники	3,5	7,2	7,7
временные работники	3,5	6,6	4,8

Законом Белгородской области № 73 от 12 декабря 2006 года «О предельных размерах и условиях предоставления земельных участков в собственность граждан» был определен максимальный размер площади предоставляемого земельного участка для ведения крестьянского (фермерского) хозяйства, который составил 100 га.

Следует отметить, что земли для организации КФХ не везде предоставляли единым массивом, а чаще выделяли двумя и более участками. Чрезмерное дробление наделов, как правило, не способствовало рациональному хозяйствованию.

В настоящее время выделение земельных участков для нужд КФХ осуществляется по принципу компромисса между удобством расположения участка для фермера и возможностями такого выдела у арендодателя, при этом не учитываются агроэкологические факторы. И даже, если коллективное хозяйство строит свою деятельность на принципах ландшафтного земледелия, территорию КФХ трудно вписать в общую схему землеустройства. Все это выхолащивает суть адаптивно-ландшафтной системы земледелия. Поэтому, наделяя мелкотоварных собственников землей, необходимо вписывать их участки в пластику рельефа, учитывать ландшафтные, микроклиматические, гидрологические, почвенные условия. С учетом всех этих факторов следует разрабатывать рекомендации, которые позволили бы фермерам грамотно и эффективно использовать свои участки, получая дополнительные урожаи за счет рационального землеиспользования.

Перспективна также реализация бассейнового принципа, то есть, обособление каркасными линиями границ ландшафтных территориальных структур, связанных общностью гидрофункционирования [4]. Использование геоинформационных технологий позволяет упростить и ускорить процесс выдела земельных участков и при этом учесть агроэкологические показатели территории, наиболее точно приспособить проектные решения к условиям территории.

Для принятия проектного решения при помощи ГИС необходимо создать слои электронной карты, которые обобщают результаты агроэкологической оценки. Современное программное обеспечение позволяет в автоматическом режиме создавать слои с важнейшими характеристиками рельефа, рассчитывать величину стока воды и смыва почвы, микроклиматические условия. Работа на компьютере позволяет выполнить все эти работы наиболее точно, избегая субъективизма, который мог бы быть допущен при расчете вручную и объективизировать результаты картографирования.

Нами была создана карта бассейна малой реки, который принадлежит бассейну р. Северский Донец. Карта представляет собой группу слоев, для построения которых сначала была оцифрована топографическая основа масштаба 1:10000 с сечением рельефа 2,5 м в приложении MapProj (части БелГИС). Далее в программе Surfer провели визуализацию ЦМР и синтез

производных морфометрических карт экспозиции, уклонов, профильной и плановой кривизны.

Для выделения предполагаемого участка для формирования КФХ мы воспользовались слоем плановой кривизны, на котором хорошо отображены понижения (тальвеги микроложбин, ложбин, балок) и повышения (водоразделы). Слои с морфометрическими характеристиками, созданные в программе Surfer, были экспортированы в MapProj и построен слой «почвенная структура».

В результате сопряженного анализа тематических слоев был выбран участок для КФХ, площадь которого составила 100 га, из них 93 га расположено на пашне с уклоном 0-3° и 6 га на пашне с уклоном 3-5°. Средняя длина линии тока для данного участка 900 м.

По проекту, разработанному ранее на основе расчетных методов здесь должно располагаться три лесных полосы с гидротехническими сооружениями общей протяженностью 3214 м. Но по данным, полученным в результате сопоставления электронных карт здесь достаточно двух лесополос, причем верхняя по склону упрощенная - без гидротехнических сооружений.

Нужно отметить, что осуществление проектированных работ на электронной карте позволяет подбирать различные проектные решения из-за простоты ввода и удаления информации. Ускоряется процесс расчета площадей, составления таблиц по структуре угодий, посевных площадей и т.п.

Можно констатировать, что мелкие товаропроизводители, в том числе, КФХ прочно вошли в рынок, однако их хозяйственный потенциал раскрыт далеко не полностью. Поэтому при наделении их землей необходимо разрабатывать проекты внутрихозяйственного землеустройства, для чего могут быть использованы ГИС-технологии, которые позволят автоматизировать процесс проектирования и, таким образом, упростят и ускорят его.

*Работа выполнена при финансовой поддержке гранта ВКАС №15-07 БелГУ.

Литература:

1. *Бородин Е.Н. Крестьянские (фермерские) хозяйства в России и за рубежом. // Техника и оборудование для села. - 2000. - №8. - С. 2-3.*
2. *Доклад о состоянии и использовании земель Белгородской области. - Белгород: Управление Федерального агентства кадастра объектов недвижимости по Белгородской области, Белгородская облтипография, 2006. - 112 с.*
3. *Реализация национального проекта «Развитие АПК». Видеоконференция по вопросам приоритетных национальных проектов. // Аграрная политика: проблемы и решения. 2006. - №7. - С. 2-8.*
4. *Симонов Ю.Г., Симонова Т.Ю. Речной бассейн и бассейновая организация географической оболочки. // Эрозия почв и русловые процессы. – 2003. - Вып. 14. - 201 с.*

**ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ
В ПРИМІСЬКІЙ ЗОНІ м. СУМИ**

Шульга В.П., Шевченко Г.Є.

Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка

Туристична індустрія належить до видів людської діяльності з відносно незначним екологічним впливом на природне середовище. Зокрема, одна з його галузей – екологічний туризм, що на сьогодні у світі є найбільш динамічно зростаючою, при належній організації та правильному підході є не тільки економічно вигідною, але й сприяє сталому розвитку культурних ландшафтів, збереженню природних багатств, впорядкуванню й розподілу рекреаційного навантаження на природні ландшафти тощо. Україна має величезний потенціал розвитку цього напрямку, але його популяризація пов'язана зі значними труднощами – не лише економічними, політичними, освітніми, а й з інформаційними. Активний розвиток екотуризму в традиційно туристичних регіонах країни, таких, як Карпати й Крим, призвів до певної недооцінки природно-рекреаційного потенціалу в інших регіонах. Подібна ситуація склалася й у Сумській області, природні ресурси якої дозволяють розраховувати на те, що екологічний туризм може стати тут істотним, хоча й не домінуючим сектором економіки. Однак необхідно мати на увазі, що відсутність визначних, популяризованих, яскравих історичних пам'яток тисячолітньої культури обумовлює особливі вимоги до якості навколишнього середовища, яке є не тільки екологічною, але й ресурсною складовою для розвитку галузі. Таким чином, питання про розвиток туристичного бізнесу тісно пов'язане з проблемою зниження негативного впливу інших видів діяльності: вирубки лісів, промислового забруднення, порушення ландшафтів тощо [4].

Існує цілий ряд об'єктивних причин, що стають на заваді розвитку екотуризму в регіоні. Насамперед це відсутність наукових досліджень ландшафтно-ресурсного потенціалу території для розвитку галузі. Серйозною проблемою є також практично повна невідповідність суспільної свідомості до нових форм економічної діяльності, що насамперед пов'язане з недостатньою інформованістю населення й відсутністю популяризації цього виду туризму. Слід також відмітити, що найближчим часом навряд чи слід чекати на розвиток в регіоні дорогого, «елітного» туризму, який вимагає значних капіталовкладень. Між тим попит на відпочинок «на природі» поступово зростає насамперед серед місцевого населення. Досить поширена думка про те, що «чим далі від цивілізації, тим краще», не має нічого спільного з екологічним туризмом, розвиток якого потребує певних умов, специфічної інфраструктури. (зелений туризм). Приміські території повинні стати тим плацдармом, з якого екотуризм почне розвиток у регіонах. Власне відпочинок є критерієм

для виділення в приміській зоні внутрішньої підзони (місце відпочинку й деяких виробництв, ширина не перевищує 10-15 км) й зовнішньої підзони (включає території багатоденного «осілого» відпочинку, має ширину до 40 км) [2].

Аналіз практичного досвіду дозволяє визначити критерії для виділення секторів з найбільш сприятливими умовами для розвитку екотуризму.

Ландшафтна різноманітність місцевості. Власне природне середовище, його якість, різноманітність, унікальність й естетична цінність є одним з найважливіших критеріїв для визначення територій для відпочинку й прокладання маршрутів. При певній невизначеності самого поняття екотуризму, першочергову важливість цього критерію підкреслюють практично всі дослідники. Привабливим вважається наявність на маршруті або в межах рекреаційної території гідрологічного об'єкту: широкий спектр ландшафтних комплексів річкових долин найкраще задовольняє рекреаційні потреби. З іншого боку, від традиційного туризму екотуризм відрізняється саме орієнтацією на природні об'єкти, які є його основною ресурсною базою, і відзначається безпосереднім впливом на соціально-економічний розвиток території. Екотуризм є такою формою природокористування, що сприяє збереженню ландшафтного різноманіття, яке є необхідною умовою стабільності довкілля.

Сприятливий екологічний стан природного середовища є також важливим критерієм вибору території потенційно придатної для розвитку екотуризму, оскільки окрім пізнавальних, виховних та інших цілей, будь-який відпочинок передбачає оздоровлення, відновлення фізичних сил людини.

Наявність історичних, археологічних, природних пам'яток може значно урізноманітнити відпочинок на природі, зробивши його більш змістовним, задовольняючи не тільки фізичні, а й духовні потреби людини. Екотуризм не повинен зводитись тільки до «спілкування з дикою природою» [1], якщо на рекреаційній території знаходяться об'єкти культурно-історичної спадщини. Наразі все більша увага приділяється охороні цілісних історико-культурних і природних територіальних комплексів, які включають окремі пам'ятники та їхні ансамблі, історично характерні типи забудови й об'єкти ландшафтної архітектури, природно-технічні системи, біоценози, адаптовані до традиційного природокористування, інші об'єкти, що демонструють взаємодію й взаємообумовленість природних і культурних об'єктів, явищ і феноменів. Саме вони й складають один з найскладніших об'єктів історико-культурної спадщини, що належить до категорії «культурний ландшафт». Зокрема, в якості культурно-ландшафтних феноменів розглядаються палацово-паркові ансамблі, дворянські садиби, монастирські комплекси тощо. Первісно при закладенні цих об'єктів одним з головних критеріїв виступали якість, різноманітність, унікальність й естетична цінність

природного середовища. Інтерес сучасного суспільства до історії взагалі й давньої зокрема свідчить про нагальну потребу залучення пам'яток найдавнішої культури до туристичних маршрутів. І хоча це вимагає вироблення програми консерваційних заходів, створення «археопарків» і «археодромів», це сприятиме збереженню їх *in situ* [3]. Виділення їх як об'єктів екологічного туризму сприятиме відновленню, упорядкуванню й збереженню історико-культурної спадщини регіону.

Наявність специфічно орієнтованих інфраструктур є однією з головних передумов успішного розвитку туристичного бізнесу. Наявність надійного транспортного сполучення, доступного медичного обслуговування, достатньо комфортних умов пересування маршрутом, проживання й відпочинку, ненав'язливий, але якісний сервіс відрізняють власне екологічний туризм від «дикого», стихійного відпочинку. Вивчення практичного досвіду розвитку екотуризму в Чернігівській області («Козацьке обійстя» В. Черепя, Ічнянський район) показало, що при наявності всіх вищезгаданих критеріїв, саме відсутність регулярного транспортного сполучення й фельдшерсько-акушерського пункту в селі часто бувають причиною відмови бажаючих відпочити «на природі».

Інформаційне забезпечення, насичена програма відпочинку. Пізнавальний аспект екотуризму охоплює досить широке коло питань. Це вимагає від екскурсіводів, інструкторів, керівників груп, власників об'єктів агротуризму володіння природознавчою, етнографічною, історичною інформацією й уміння її використати для створення найбільш привабливих умов відпочинку. Передусім це питання підготовки кадрів для туроператорів та туристичних організацій, просвітницької та популяризаторської роботи серед населення.

Відправною територією для розвитку екологічного туризму в регіонах повинна стати насамперед приміська зона м. Суми. Очевидно, в цьому випадку краще відмовитись від традиційних «кільцевих» маршрутів, що намагаються охопити якнайбільше історичних пам'яток, і виділити сектори, найбільш сприятливі для розвитку екотуризму, тобто території, які відповідають вищеназваним умовам. В Сумській області вони розташовані поблизу районних центрів, і власне біля м. Суми. При цьому поряд з обласним центром чітко виділяється північно-східний сектор. Природні умови в межах 30-кілометрової зони від Сум відповідають вимогам: достатньо висока лісистість, складний рельєф, широкий спектр ландшафтних комплексів долини р. Псел, наявність цікавих географічних об'єктів (геологічні відслонення поблизу с. Могриця, Барилівка, джерело біля с. Вакалівщина, заказники Банний Яр, Битицький, Вільшанківський), пам'яток садово-паркового мистецтва, маєтків (Кияниця, дім-музей А.П. Чехова), археологічних пам'яток (Городище, с. Токарі) [6]. Екологічна ситуація у верхній течії Псла (по Сумській області) відносно стабільна, тут відсутні великі промислові підприємства тощо [5]. Розвинута мережа доріг та близькість населених пунктів й обласного центру також є сприятливим фактором для розвитку екотуризму на цій території. Окрім того,

організація екотурів для жителів обласного центру дозволить знизити рекреаційне навантаження на зелену зону міста, «розвантажить» її й сприятиме зменшенню стихійного, «дикого» відпочинку, а отже, й пов'язаних з ним негативних наслідків. Оскільки при вирішенні завдань збереження й використання історико-культурної спадщини, ландшафтного різноманіття головна роль повинна належати місцевому населенню, що часто недооцінюється при організації відповідних заходів, науково-просвітницька робота й популяризація екологічного туризму саме в цьому секторі повинна бути найбільш результативною й сприяти розвитку галузі в регіоні.

Література:

1. Бучко Жанна. Екотуризм та можливості його розвитку в Буковинських Карпатах. Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: географія. – Тернопіль. - №2. – Ч.1 – 2004.
2. Бабчинська О.І. Приміські зони: історія формування, ландшафтна структура. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Серія: Географія – Вінниця, 2001. – Вип. I.
3. Титова О.М., Кепін Д.В. Включення пам'яток первісної археології до туристських маршрутів. Туристично-краєзнавчі дослідження: Збірник наукових статей. – Випуск 6. – К., 2005.
4. Гончаренко Р.В. Экологический туризм и оздоровление населения в регионах Байкальского бассейна. Міжнародний туризм. – Ч.1. – К., 2004.
5. Сюткін С.І., Буц Ю.В., Корнус А.О., Басейново-ландшафтна концепція оптимізації антропогенного навантаження на агроландшафти (на прикладі басейну р. Псел у межах Сумської області). Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Серія: Географія. – Вінниця, 2001. – Вип. I.
6. Суми. Вулицями старого міста: Історико-архітектурний альбом / Керівники автор. колективу: Ю.С. Кобиляков, В.С. Соколов, В.К. Шейко. – Суми: РВО “АС-Медіа”, 2003.

ЗМІСТ

ПЛЕНАРНІ ДОПОВІДІ

Гищук Р.М.

ЕТНІЧНА СТРУКТУРА РОЗСЕЛЕННЯ ЛЮДНОСТІ ГАЛИЧИНИ
ВІД ОСТАННЬОЇ ЧВЕРТІ XVIII ст. ДО 1939 р..... 3

Кандиба Ю.І., Грищенко Н.В.

ПРО КОНЦЕПЦІЮ ІМІДЖУ НАУКИ ЗАГАЛОМ ТА ГЕОГРАФІЇ
ЗОКРЕМА..... 7

Заставецька Л.Б.

ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЛОКАЛЬНИХ
СИСТЕМ РОЗСЕЛЕННЯ У ПРОЦЕСІ ЗДІЙСНЕННЯ НОВОГО
АДМІНІСТРАТИВНО - ТЕРИТОРІАЛЬНОГО
ПОДІЛУ..... 11

Зуб Л.В.

СУЧАСНА РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ ЩОДО
ДЕПОПУЛЯЦІЇ НАСЕЛЕННЯ (НА ПРИКЛАДІ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ
ОБЛАСТІ)..... 13

Пушкар О.І.

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ СУСПІЛЬНО – ГЕОГРАФІЧНОГО
ВИВЧЕННЯ ЗАКЛАДІВ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я РЕГІОНУ..... 17

Ромащенко В.В.

УСИЛЕНИЕ ЗНАЧИМОСТИ ГЕОЭКОЛОГИЧЕСКОГО РЕНТНОГО
ПОТЕНЦИАЛА РЕГИОНА 20

Сегіда К.Ю.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОНЯТТЯ «ТРУДОВІ РЕСУРСИ»
В ЕКОНОМІЧНІЙ ГЕОГРАФІЇ..... 22

Франчук Г.О.

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ТРАНСКОРДОННОГО
СПІВРОБІТНИЦТВА ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ..... 26

Юровчик В.Г.

ВПРОВАДЖЕННЯ ГЕОІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У
ДОСЛІДЖЕННЯ ЛІСІВ І ЛІСОГОСПОДАРСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ 30

Яровий М.М., Скляр О.Ю. ВИКОРИСТАННЯ ГІС ДЛЯ АНАЛІЗУ ПРОСТОРОВОЇ СТРУКТУРИ СИСТЕМИ РОЗСЕЛЕННЯ.....	32
---	----

Секція 1. ПРОБЛЕМИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Андерсон Н.В. ЭКОЛОГО - ЭКОНОМИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ТРАНСГРАНИЧНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА В УСЛОВИЯХ РЫНОЧНОЙ ЭКОНОМИКИ.....	36
---	----

Бабич О.В. АНАЛІЗ СУЧАСНИХ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НАСЕЛЕННЯ В КІРОВОГРАДСЬКІЙ ОБЛАСТІ.....	39
---	----

Богат Д.В., Полякова Т.А. ТРАНСПОРТ И ПЛАНИРОВОЧНАЯ СТРУКТУРА ГОРОДА (НА ПРИМЕРЕ г. БЕЛГОРОД).....	43
---	----

Бригадіренко А.С. ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНОГО КОМПЛЕКСУ ХАРКІВЩИНИ.....	46
---	----

Варвинська І.В., Заволока Ю.Ю. ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ (НА ПРИКЛАДІ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ).....	49
--	----

Глобенко Н.О., Ключко Л.В. ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РОЗДРІБНОГО РИНКУ МІСТА ХАРКОВА.....	53
---	----

Єрошина Т.В. СПЕЦИФІКА ПРОЯВУ ПРОЦЕСУ УРБАНІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ.....	56
--	----

Кислов С.М. СУЧАСНИЙ СТАН ВИНОРОбСТВА В УКРАЇНІ.....	58
--	----

Корнус О.Г. ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ КОМПЛЕКС СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	62
---	----

Костюк І.В. ДЕМОГРАФІЧНА СИТУАЦІЯ В МІСЬКИХ ПОСЕЛЕННЯХ ЛЬВІВСЬКОЇ АГЛОМЕРАЦІЇ.....	66
---	----

Кучер І.І. ПРОБЛЕМА МАКРОРЕГІОНАЛЬНОГО ПОДІЛУ ЄВРОПИ В СОЦІАЛЬНО - ЕКОНОМІЧНІЙ ГЕОГРАФІЇ.....	68
Парашинець Л.Ю. СИСТЕМНО - СТРУКТУРНИЙ АНАЛІЗ ЛІСОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ ПЕРЕЧИНСЬКОГО РАЙОНУ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	71
Паславський Д.О. ДЕМОГРАФІЧНИЙ СТАН НАСЕЛЕННЯ ДНІПРОПЕТРОВЩИНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	74
Полякова Т.А. ВЗАИМООТНОШЕНИЯ ПРОСТРАНСТВЕННЫХ И СОЦИАЛЬНЫХ ФАКТОРОВ В ГОРОДСКИХ ПРОЦЕССАХ БЕЛГОРОДСКОЙ ОБЛАСТИ.....	78
Харчевнікова І.Б. КАРТОГРАФУВАННЯ ОСВІТНЬОЇ СФЕРИ: ІСТОРІЯ, СТАН, ПЕРСПЕКТИВИ.....	81
Ярошенко Д.П., Височин М.Ю. АНАЛІЗ СУЧАСНОЇ ДЕМОГРАФІЧНОЇ СИТУАЦІЇ В ХАРКІВСЬКОМУ РЕГІОНІ.....	83
Секція 2. ЕКОЛОГІЯ, РЕКРЕАЦІЯ І ТУРИЗМ. ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ	
Василевська Я.В. РЕКРЕАЦІЙНІ РЕСУРСИ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ: СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ.....	88
Гененко І.А., Охрименко Н.Г. ГЕОЕКОЛОГІЧЕСКИЙ ПОДХОД В ИССЛЕДОВАНИИ ОБЩЕСТВЕННОГО ЗЕМЛЕПОЛЬЗОВАНИЯ (на примере п.г.т. Борисовка Белгородской области).....	92
Грицьку Ю.П. ФОЛЬКЛОРНО - ЕТНОГРАФІЧНІ ТРАДИЦІЇ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ ЯК ЧИННИКИ ПРИВАБЛИВОСТІ ТУРИЗМУ.....	96
Лопина Е.М., Федутенко А.П. ВОСПРИЯТИЕ ЛАНДШАФТОВ НАСЕЛЕНИЕМ ПОСЕЛКА ПРОЛЕТАРСКИЙ РАКИТЯНСКОГО РАЙОНА БЕЛГОРОДСКОЙ ОБЛАСТІ.....	101

Луценко А.М. ОЦІНКА СТАНУ ТУРИЗМУ І ПЕРСПЕКТИВ ЙОГО РОЗВИТКУ В МІСТІ ДНІПРОДЗЕРЖИНСЬК ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	104
Нетробчук І.М., Боярин М.В. ДО ПИТАННЯ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В ГАЛУЗІ МОНІТОРІНГУ БАСЕЙНУ РІКИ ЗАХІДНИЙ БУГ	110
Панфілець К.В. ПОЗИТИВИ ВІРТУАЛЬНИХ ПОДОРОЖЕЙ СВІТОМ (НА ПРИКЛАДІ ТЕМАТИЧНИХ ПАРКІВ ЯПОНІЇ).....	113
Подвиженко Ю.В. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ У ВЕРХНЬОДНІПРОВСЬКОМУ РАЙОНІ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	115
Редіна В.А., Радостева А.В. ДОСЛІДЖЕННЯ ТУРИСТСЬКО - РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВОВЧАНСЬКОГО РАЙОНУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	121
Свиридова А.В., Малыгина К.Г. ПРИМЕНЕНИЕ ГИС-ТЕХНОЛОГИЙ ДЛЯ МОНИТОРИНГА ГОРОДСКИХ ЗЕМЕЛЬ.....	127
Свищев С.Г., Морозова Е.В. ПРЕДПОСЫЛКИ И УСЛОВИЯ РАЗВИТИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ТУРИЗМА В БЕЛГОРОДСКОЙ ОБЛАСТИ.....	131
Чернова Н.В. ЗАМКИ ЛЬВІВЩИНИ – ІСТОРІЯ І СЬОГОДЕННЯ.....	135
Шатрук С.М. ПЕРЕДУМОВИ ТА СТАН РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ ВЕРХОВИНСЬКОГО РАЙОНУ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ..	137
Шевченко Е.Ю., Шайдурова А.Г. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ГИС-ТЕХНОЛОГИЙ ПРИ ОРГАНИЗАЦИИ ТЕРРИТОРИИ КРЕСТЬЯНСКИХ (ФЕРМЕРСКИХ) ХОЗЯЙСТВ.....	139
Шульга В.П., Шевченко Г.Є. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ В ПРИМІСЬКІЙ ЗОНІ м. СУМИ.....	143

Наукове видання

МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ, АСПІРАНТІВ ТА МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ
„РЕГІОН-2007: СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ”
(18 – 19 квітня 2007 року, м. Харків)
Голова редакційної колегії проф. К.А. Немець

Відповідальний за випуск доц. В.І. Редін

Комп'ютерна верстка М.Ю. Височин

Підписано до друку 26.03.2007 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Друк ризографічний.
Умов друк. арк. 11,2. Обл.-вид. арк. 13,0.
Наклад 60 прим. Зам. № . Ціна договірна.

61077, м. Харків, пл. Свободи, 4
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Видавничий центр

Надруковано.....
Свідоцтво про державну реєстрацію.....